

K 256-952
3

ქართული
ენციკლოპედია

მერაბ ვაჩნაძე, ვახტანგ გურული

რუსეთის ეკლესიის ისტორია

|

(988-1801)

მეცნიერებათა აკადემია
ვახტანგ გურული

რუსეთის ეკლესიის ისტორია

(სალექციო კურსი)

ნაწილი პირველი
(988-1801)

გამომცემლობა არტანუჯი
თბილისი 2007

საქართველოს
იუსტიციის

ნაშრომში განხილულია რუსეთის მართლმადიდებელი ეკლესიის ისტორიის უმნიშვნელოვანესი საკითხები X საუკუნიდან XVIII საუკუნის ჩათვლით. ნაშრომი წარმოადგენს სალექციო კურსს და განკუთვნილია სტუდენტთათვის.

საქართველოს იუსტიციის

(იუსტიციის)

რედაქტორი პროფ. გიორგი პაპუაშვილი
რეცენზენტი პროფ. დიმიტრი შველიძე

(1081-888)

ISBN 978-99940-59-83-6 (ტომეულის)

ISBN 978-99940-59-84-3 (რუსეთის ეკლესიის ისტორია)

© მ. ვაჩნაძე, ვ. გურული, 2007.

ქართული
ენციკლოპედია
საქართველოს
იუსტიციის
ბიბლიოთეკა

წინასიტყვა

„რუსეთის ეკლესიის ისტორია (სალექციო კურსი). ნაწილი პირველი. (988-1801)“ წარმოადგენს რუსეთის მართლმადიდებელი ეკლესიის ისტორიის გაბმულ თხრობას. წიგნის მოცულობის სიმცირის გამო გადავწყვიტეთ წარმოგვედგინა მხოლოდ უმნიშვნელოვანესი საკითხები. ეს საკითხები (თავები) დალაგებულია ქრონოლოგიურად და მთლიანობაში აღებული წარმოდგენას იძლევა რუსეთის მართლმადიდებელი ეკლესიის ისტორიის რვასაუკუნოვანი პერიოდის (988-1801 წწ.) შესახებ. მომავალში განზრახული გვაქვს გამოვაქვეყნოთ ნაშრომის მეორე და მესამე ნაწილები.

პროფ. მერაბ ვაჩნაძე

პროფ. ვახტანგ გურული

4 დეკემბერი, 2007 წელი.

თავი პირველი

რუსეთის გაქრისტიანება. კიევის სამიტროპოლიტოს დაარსება (X ს.)

ძველი რუსეთის სახელმწიფო ცენტრით კიევში – კიევის რუსეთი – წარმართი (კერპთთაყვანისმცემელი) აღმოსავლეთ სლავური ტომების დაპყრობის შემდეგ შექმნეს სკანდინავიის ნახევარკუნძულიდან მოსულმა ნორმანებმა (ვარიანებმა). ეს პროცესი IX საუკუნის მეორე ნახევრიდან იღებს სათავეს. ძველი რუსეთის სახელმწიფოს შექმნა დაიწყო ჩრდილოეთში (იზობორსკი, ბელოოზერო, ლადოგა, ნოვგოროდი) ვრცელ ტერიტორიაზე. 862 წელს რუსეთში მოსული პირველი ნორმანი მთავარი რიურიკი (862-879) წარმართი იყო. რიურიკის მემკვიდრემ, ასევე წარმართმა, ოლეგმა (879-912) 882 წელს კიევი დაიკავა და რუსეთის ჩრდილოეთი და სამხრეთი გააერთიანა. ძველი რუსეთის სახელმწიფოს დედაქალაქი კიევი იყო. ოლეგის შემდეგ კიევის რუსეთის მთავარი გახდა იგორი (912-945). კიევის რუსეთის წარმართ მთავრებს ოლეგსა და იგორს გამუდმებული ომები ჰქონდათ ბიზანტიის იმპერიასთან. ბიზანტიასთან ომებს აგრძელებდა კიევის რუსეთის მესამე მთავარი წარმართი სვიატოსლავი (945-972). სვიატოსლავი 964 წლიდან სიკვდილამდე (972 წ.) კიევში არ იმყოფებოდა. მას გამუდმებული ომები ჰქონდა ბიზანტიის იმპერიასთან ბალკანეთის ნახევარკუნძულზე (ბულგარეთის ტერიტორიაზე). სწორედ აქ, დუნაის ბულგარეთში, აპირებდა სვიატოსლავი დიდი სლავური სახელმწიფოს ცენტრის – პერეიასლავლის – დაარსებას.

სვიატოსლავმა ბალკანეთში ომის დროს ტყვედ ჩაიგდო ულამაზესი ბერძენი ქალი, ერთი ცნობით – მონაზონი, სხვა ცნობით – სამონაზვნე. სვიატოსლავისა და დედამისის – ოლგას სურვილის თანახმად, სვიატოსლავის ვაჟი, ტანტის მემკ-

ვიდრე იაროპოლკი, ტყვე ბერძენ ქალზე დაქორწინდა. ხმები დადიოდა, რომ მალე იაროპოლკიც გაქრისტიანდებოდა. ამ ხმებმა რომამდეც კი მიაღწია.

972 წელს სვიატოსლავი ბრძოლაში დაიღუპა. კიევის რუსეთის მთავარი გახდა იაროპოლკი (972-973). სვიატოსლავის უმცროსი ვაჟი ვლადიმირი ნოვგოროდის უფლისწული მთავარი იყო. რუსეთის ჩრდილოეთში წარმართობა ძალზე ძლიერი იყო. წარმართებმა ჩათვალეს, რომ კიევში ქრისტიანობამ სერიოზული წარმატებები მოიპოვა და გადაწყვიტეს შური ეძიებინათ. ქრისტიანობის წინააღმდეგ ბრძოლის წინამძღოლად მათი წარმართული ნოვგოროდის უფლისწული მთავარი, სვიატოსლავის ვაჟი მეორე ცოლისაგან, ვლადიმირი დასახეს. წარმართთა გეგმის თანახმად, ვლადიმირს კიევი უნდა დაეკავებინა და იქ წარმართობა თავის ძველ უფლებებში აღედგინა.

ვლადიმირი და ბიძამისი (დედის ძმა) დობრინია შიშობდნენ, რომ ნოვგოროდელთა ჯარი საკმარისი არ იქნებოდა კიევის დასაკავებლად. მალე ისინი სკანდინავიის ნახევარკუნძულზე ნორმანებთან (ვარიანებთან) გაემგზავრნენ და ნოვგოროდში სერიოზული სამხედრო ძალა ჩამოიყვანეს. ვლადიმირი კიევისაკენ დაიძრა. 978 წელს ვლადიმირმა კიევი დაიკავა და კიევის რუსეთის დიდი მთავარი გახდა. ვლადიმირმა ტყვედ ჩაიგდო მასთან ბრძოლაში დაღუპული კიევის რუსეთის მთავრის იაროპოლკის ქრისტიანი მეუღლე.

კიევში წარმართებმა ქრისტიანების დევნა დაიწყეს. ვლადიმირმა მოაწესრიგა წარმართული კერპების პანთეონი, რომელიც ძველი სლავური და ნორმანული (ვარიანული) კერპებისაგან შედგებოდა. ეს კერპები იყო: პერუნი, ჰორსი, დაჟბოგი, სტრიბოგი, სიმარგლი, მოკოში. წარმართობის გაძლიერება კიევის რუსეთში, რასაც წარმართი კერპებისადმი ქრისტიანების მასობრივი მსხვერპლად შეწირვა ახლდა თან, იმის მაუწყებელი იყო, რომ ახალი დიდი მთავარი ვლადიმირი (978-1015) ანტიბიზანტიურ პოლიტიკას გაატარებდა. თუმცა, როგორც გაირკვა, კიევის რუსეთის ისტორიის წარმართული პერიოდი დასასრულს უახლოვდებოდა.

ბიზანტიის იმპერატორს ბასილი II-ს 987 წელს აუჯანყდა სარდალი ბარდა ფოკა. იმპერატორის ჯარი აჯანყებულებს ვერ უმკლავდებოდა, ბასილი II მძიმე მდგომარეობაში აღმოჩნ-

ნდა. მიუხედავად იმისა, რომ კიევის რუსეთი ბიზანტიასთან გამუდმებულ ომებს აწარმოებდა, ხოლო დიდი მთავარი ვლადიმირი ქრისტიანებს სდევნიდა, ბიზანტიის იმპერატორი იძულებული გახდა დახმარება კიევის რუსეთის წარმართი დიდი მთავრისათვის – ვლადიმირისათვის ეთხოვა. ვლადიმირმა დახმარების სანაცვლოდ ბასილი II-ს მისი და ანნა სთხოვა ცოლად. ბიზანტიის საიმპერატორო კარმა ვლადიმირს ქორწინების აუცილებელ პირობად გაქრისტიანება წაუყენა. ვლადიმირმა პირობა მიიღო და რუსთა ჯარი ბიზანტიის იმპერატორს გაუგზავნა. დახმარების მიუხედავად, ბასილი II-მ ვლადიმირს დის მითხოვეტაზე უარი უთხრა. შეურაცხყოფილმა და განრისხებულმა ვლადიმირმა ჩრდილოეთ შავი ზღვისპირეთში ბიზანტიის იმპერიის სამფლობელოების მთავარ ცენტრს, ქალაქ კორსუნს (ხერსონესს), ალყა შემოარტყა და მალე აიღო კიდეც. ბასილი II-მ კიევის რუსეთთან ომს ისევ ვლადიმირისათვის დის მითხოვება ამჯობინა. ძველი პირობა ძალაში რჩებოდა: ვლადიმირი უნდა გაქრისტიანებულიყო. კორსუნში მყოფ ვლადიმირს ბასილი II-მ მიტროპოლიტი და ეპისკოპოსები გაუგზავნა. ვლადიმირი და მისი ამაღლა 988 წელს კორსუნშივე მოინათლა. ბასილი II-მ პირობა ამჯერადაც დაარღვია და ანნას კიევში გაგზავნისაგან თავი შეიკავა. 989 წელს ვლადიმირმა კვლავ გაილაშქრა კორსუნზე და ხანგრძლივი ალყის შემდეგ 990 წელს ქალაქი აიღო. იმავე წელს ბიზანტიის იმპერატორმა ანნა კიევში გააგზავნა. 990 წელს ვლადიმირმა და ანნამ იქორწინეს.

კიევის დიდი მთავრის ვლადიმირის გაქრისტიანების (988 წ.) შემდეგ დაიწყო კიევის რუსეთის მოსახლეობის გაქრისტიანება. ბერძენმა მიტროპოლიტმა მიხეილმა და დიდი მთავრის ბიძამ – დობრინიამ პირველად კიევში და კიევის მახლობელ ქალაქებსა და სოფლებში მონათლეს წარმართები. კიევში დაამხეს პერუნის კერპი. 990 წელს მიტროპოლიტი მიხეილი და დობრინია ნოვგოროდში ჩავიდნენ და იქაური წარმართები მონათლეს. ნოვგოროდში აღმართული პერუნის კერპი მდ. ვოლხოვში გადააგდეს. ნოვგოროდიდან მიტროპოლიტი მიხეილ და დობრინია სუზდალის როსტოვის მხარეში გაემგზავრნენ და იქ მოაქციეს წარმართები. ვოლინის ვლადიმირში წარმართთა მოცივების საქმეს პირადად დიდი მთავარი ვლადიმირი ხელმძღვანელობდა. დიდი მთავრის შვილები თავიანთ საუფლისწულო

მამულებში ავრცელებდნენ ქრისტიანობას. მიუხედავად ამისა, ქრისტიანობამ რუსეთში ერთბაშად ვერ მოიკიდა ფეხი. ძირითადად, ქრისტიანობა გავრცელდა კიევში, კიევის გარშემო და ნოვგოროდიდან კიევისაკენ მიმავალ სანაოსნო გზაზე (მდ. დნეპრის სანაოსნო გზაზე) მდებარე ქალაქებსა და სოფლებში. კიევიდან მოშორებულ ქალაქებსა და სოფლებში წარმართობას კვლავ საფუძვლიანად ჰქონდა ფესვები გადგმული. ძლიერი იყო წარმართობა: ნოვგოროდში, სუზდალის როსტოვში, მურომაში, პოლოცკში, ვოლინის ვლადიმირში, სმოლენსკში, ფსკოვში, ლუცეში. 992 წელს ნოვგოროდის მოსახლეობა მტრულად შეხვდა იქ ჩასულ პირველ ეპისკოპოსს იოაკიმეს. ნოვგორიდის მთავრის ათასისთავმა პუტიატამ და ეპისკოპოსის თანმხლებმა დობრინიამ ქალაქი დაარბიეს (მისი ნაწილი გადაწვეს) და მოსახლეობა დააშინეს. ნოვგოროდში დიდხანს შემორჩა გამოთქმა: „პუტიატა ნათლავდა ხმლით, ხოლო დობრინია – ცეცხლით“. სუზდალის როსტოვიდან წარმართებმა გააძევეს იქ ჩასული პირველი ეპისკოპოსები თევდორე და ილარიონი. მურომაში წარმართებმა დიდი მთავრის ვაჟი გლები აიძულეს ქალაქს გასცლოდა.

ქრისტიანობა რუსეთში მტკიცედ დამკვიდრდა ვლადიმირის მემკვიდრეების მთავრობის პერიოდში.

* * *

კიევის რუსეთის ეკლესია ჩამოყალიბდა, როგორც კონსტანტინეპოლის საპატრიარქოს სამიტროპოლიტო. კიევის პირველი მიტროპოლიტი იყო კორსუნიდან კიევში ვლადიმირთან ერთად ჩასული ბერძენი მიტროპოლიტი მიხეილი (988-992). მართალია მიხეილი კიევის პირველ მიტროპოლიტად ითვლება, მაგრამ პრაქტიკულად კიევის სამიტროპოლიტო მის სიცოცხლეში არ ჩამოყალიბებულა. კიევის სამიტროპოლიტო ჩამოყალიბდა მეორე მიტროპოლიტის ლეონიდის (992-1008) დროს. 992 წელს მიტროპოლიტმა ლეონიდმა სამიტროპოლიტო დაჰყო ეპარქიებად და დანიშნა ეპარქიის მმართველი ეპისკოპოსები. კიევის სამიტროპოლიტოს კათედრა იაროსლავ ბრძენის (1019-1054) მთავრობამდე ქალაქ პერეისალავლში იმყოფებოდა. მას შემდეგ, რაც კიევის რუსეთის დიდმა მთავარმა

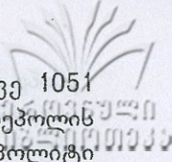

იაროსლავ ბრძენმა კიევში სოფიის ტაძარი ააგო, მიტროპოლიტი საცხოვრებლად კიევში გადავიდა და სამიტროპოლიტოს საკათედრო ტაძრად სოფიის ტაძარი იქცა.

კიევის მიტროპოლიტები ბერძენი იერარქებიდან გამოირჩეოდნენ და ისინი კონსტანტინეპოლის პატრიარქის მიერ ინიშნებოდნენ. კანდიდატურა ბიზანტიის იმპერატორთან თანხმდებოდა. კიევის სამიტროპოლიტოს დაარსებიდან 450 წლის განმავლობაში რუსეთის ეკლესიის საჭეთმპყრობელი სულ 25 მიტროპოლიტი იყო და ყველანი (ორის გარდა) ბერძნები. მათთვის რუსეთი უცხო ქვეყანა იყო, არ იცოდნენ მოსახლეობის ენა, ზნე-ჩვეულებანი და ა. შ. 25 მიტროპოლიტიდან სულ რამდენიმემ დაიმსახურა მრევლის სიყვარული და პატივისცემა. ესენი იყვნენ: გიორგი (მიტროპოლიტი გახდა 1062 წ.), იოანე II (მიტროპოლიტი გახდა 1077 წ.), ნიკიფორე I (ვლადიმერ მონომახის თანამედროვე). სხვა მიტროპოლიტების შესახებ მათიანეებში ძალზე მწირი ცნობებია შემონახული.

კიევის მიტროპოლიტები ამ თანმიმდევრობით განაგებდნენ რუსეთის ეკლესიას: მიხეილი (988 წლიდან), ლეონიდი (992 წლიდან), იოანე (1008 წლიდან), თეოპემიტი (1036 წლიდან), ილარიონი (1051 წლიდან), გიორგი (1062 წლიდან), იოანე II (1077 წლიდან), იოანე III (1089 წლიდან), ეფრემი (1089 წლიდან), ნიკოლოზი (1097 წლიდან), ნიკიფორე (1104 წლიდან), ნიკიტა (1122 წლიდან), მიხეილი (1130 წლიდან), კლიმენტი სმოლიატიჩი (1147 წლიდან), კონსტანტინე (1156 წლიდან), თევდორე (1161 წლიდან), იოანე IV (1164 წლიდან), კონსტანტინე II (1167 წლიდან), ნიკიფორე (1182 წლიდან), მათე (1201 წლიდან), კირილე (1224 წლიდან), იოსები (1237 წლიდან).

კიევის რუსეთში იყო ცდა მიტროპოლიტად რუსი აერჩიათ. მიტროპოლიტ თეოპემიტის გარდაცვალების შემდეგ სამი წლის განმავლობაში კონსტანტინეპოლის პატრიარქს კიევში ახალი მიტროპოლიტი არ გაუგზავნია. ეს ის დრო იყო, როცა კიევის რუსეთის დიდმა მთავარმა იაროსლავ ბრძენმა (1019-1054) ბიზანტიის იმპერიასთან ომი დაასრულა. ბერძნებმა 800 რუს ტყვეს თვალები დათხარეს. რუსეთისა და ბიზანტიის ურთიერთობა ომის შემდგომაც დაძაბული რჩებოდა. 1051 წელს იაროსლავ ბრძენის ინიციატივით კიევის რუსეთის ეპისკოპოსებმა თავად აირჩიეს მიტროპოლიტი. ეს პატივი წილად ხვდა სოფელ

ბერესტოვოს მღვდელს ილარიონს. ილარიონმა იმავე 1051 წელს მიტროპოლიტად ხელდასხმა სთხოვა კონსტანტინეპოლის პატრიარქს. XI საუკუნის ბოლოს (1089 წელს) მიტროპოლიტი გახდა რუსი, პერვიასლავის ეპისკოპოსი ეფრემი. ეფრემი მიტროპოლიტად რუს ეპისკოპოსებს არ აურჩევიათ, იგი კონსტანტინეპოლის პატრიარქმა დანიშნა.

ილარიონის გარდა, კონსტანტინეპოლის პატრიარქის ნების გარეშე კიევის მიტროპოლიტი გახდა კლიმენტი სმოლიატიჩი. მისმა წინამორბედმა მიტროპოლიტმა მიხეილმა თვითნებურად დატოვა რუსეთი და ბიზანტიაში დაბრუნდა. კიევის დიდმა მთავარმა იზიასლავმა 1147 წელს კიევში რუსეთის ეპისკოპოსების კრება მოიწვია, რომელმაც კიევის მიტროპოლიტად კლიმენტი სმოლიატიჩი აირჩია. უნდა აღინიშნოს, რომ ნოვგოროდის ეპისკოპოსმა ნიკიფორემ, სმოლენსკის ეპისკოპოსმა მანუილმა და პოლოცკის ეპისკოპოსმა კოსმამ კანონიერად არ მიიჩნიეს კონსტანტინეპოლის პატრიარქის გვერდის ავლით რუსეთის ეპისკოპოსების მიერ მიტროპოლიტის არჩევა. სამაგიეროდ, კრების მონაწილე ექვსმა ეპისკოპოსმა მხარი დაუჭირა რუსეთის ეპისკოპოსების კრების მიერ მიტროპოლიტის არჩევას.

კიევის მიტროპოლიტმა უმაღლესი საეკლესიო იერარქიის უფლება შეინარჩუნა კიევის რუსეთის დაშლის (XII ს.) შემდეგ აღმოცენებულ რუსულ სამთავროებში.

მიუხედავად ურჩობის ცალკეული შემთხვევებისა, კიევის რუსეთის ერთიანი სახელმწიფოს არსებობის მანძილზე (IX-XII სს) კიევის სამიტროპოლიტო კონსტანტინეპოლის საპატრიარქოს იურისდიქციაში რჩებოდა.

თავი მეორე

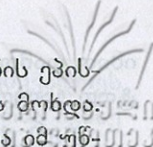
რუსეთის ეკლესია მონღოლთა ბატონობის პერიოდში (XIII-XV სს.)

მძიმე იყო რუსეთის ეკლესიისათვის მონღოლთა ლაშქრობებისა და რუსეთში მონღოლთა ბატონობის პერიოდი.

1237-1242 წლებში მონღოლებმა კიევის რუსეთი დაიპყრეს. მონღოლებს დაემორჩილა რუსეთის ის ტერიტორიებიც, სადაც მონღოლთა ჯარი არ შესულა.

სამიტროპოლიტოს ცენტრი კიევი მონღოლებმა 1240 წელს აიღეს და დაარბიეს. დარბევას ვერ გადაურჩა ვერც რუსეთის ეკლესია. კიევის დარბევის დროს უკვალოდ გაქრა ბიზანტიიდან ახლად ჩამოსული მიტროპოლიტი **იოსები** (მიტროპოლიტი გახდა 1237 წელს). 1243 წელს დიდი მთავრის **დანილა რომანის ძის (1221-1264)** ინიციატივით მიტროპოლიტად არჩეული იქნა რუსი ეპისკოპოსი **კირილე II**. ახალმა მიტროპოლიტმა კონსტანტინეპოლის პატრიარქისაგან ხელდასხმა 1247 წელს მიიღო.

მიტროპოლიტ კირილე II-ს დარბეულ და გავერანებულ კიევში აღარ ედგომებოდა. სამიტროპოლიტოს ცენტრი უნდა გადაეტანათ ან სამხრეთ-დასავლეთ რუსეთის ქალაქ **გალიჩში** (გალიჩ-ვოლინის სამთავრო ცენტრში) ან ჩრდილო-აღმოსავლეთ რუსეთის ქალაქ **ვლადიმირში** (ვლადიმირ-სუზდალის სამთავროს ცენტრში). მიტროპოლიტმა კირილე II-მ არჩევანი ვერ გააკეთა. სამიტროპოლიტოს ახალი ცენტრის შერჩევამდე იგი თავისი მიტროპოლიტობის 33 წლის განმავლობაში ხან ერთ, ხან მეორე ეპარქიაში იმყოფებოდა. მიტროპოლიტი კირილე II უფრო მეტ დროს ჩრდილო და ჩრდილო-აღმოსავლეთ რუსეთში, კერძოდ კი, ქალაქ ვლადიმირში ატარებდა. ვლადიმირში მას დიდხანს ეპისკოპოსის ხელდასხმაც კი არ მოუხდენია და ეპის-

კოპოსის მოვალეობასაც თავად ასრულებდა. ვლადიმირის ეპის-
კოპოსად სერაპიონის ხელდასხმა მხოლოდ 1274 წელს მოხდა.

მოგზაურობისას მიტროპოლიტი კირილე II ხედავდა იმ უწესრიგობას, რომელიც სამიტროპოლიტოს ეპარქიებში სუფევდა. 1274 წელს ვლადიმირში მოწვეული იქნა რუსეთის საეკლესიო კრება. კრებაზე მიტროპოლიტმა კირილე II-მ ამხილა ის უწესრიგობანი, რომელიც ეკლესიაში მონღოლთა ბატონობის წლებში დამკვიდრდა. საეკლესიო სამართლის ნორმების მასობრივად დარღვევამ მძიმე მდგომარეობაში ჩააგდო რუსეთის ეკლესია. ამიტომ იყო, რომ კირილე II-მ საეკლესიო კრებას შესთავაზა ახალი ეპისკოპოსის ხელდასხმა, რომელიც საეკლესიო სამართლის ნორმების დაცვას უზრუნველყოფდა. საეკლესიო კრებამდე კირილე II-მ ბულგარეთიდან (იმხანად ბიზანტიის იმპერიის შემადგენლობაში იმყოფებოდა) ჩამოატანინა „დიდი სჯულის კანონი“ და რუსეთში მანამდე უცნობი საეკლესიო სამართლის ძეგლები და მათი განმარტებანი. საეკლესიო კრების დადგენილებით, რუსეთის ეკლესიას საეკლესიო სამართლის ნორმებით უნდა ეხელმძღვანელა. 1274 წლის საეკლესიო კრებამ განსაზღვრა მონღოლებთან (ოქროს ურდოსთან) დამოკიდებულება.

მიტროპოლიტი კირილე II 1280 წელს გარდაიცვალა. იგი კიევში დაკრძალეს.

კირილე II-ის შემდეგ მიტროპოლიტი გახდა ბერძენი მაქსიმე. მან ხელდასხმა კონსტანტინეპოლიტის პატრიარქისაგან მიიღო და რუსეთში მხოლოდ 1283 წელს ჩამოვიდა. ჩამოსვლისთანავე მიტროპოლიტი მაქსიმე ოქროს ურდოში გაემგზავრა, რათა მონღოლთა ხანიდან მიტროპოლიტის მოვალეობის შესრულების ნებართვა მიეღო.

მაქსიმეს მიტროპოლიტად ხელდასხმის დროისათვის სამიტროპოლიტოს ცენტრად კვლავ კიევი რჩებოდა. ახალი მიტროპოლიტი ხან კიევში იმყოფებოდა, ხან ვლადიმირში. 1299 წლიდან მიტროპოლიტი მაქსიმე უკვე მუდმივად ვლადიმირში ცხოვრობდა. იგი 1305 წელს გარდაიცვალა. მაქსიმეს სიცოცხლეში კიევსა და ვლადიმირს შორის მეტოქეობა გრძელდებოდა – კიევი არ თმობდა სამიტროპოლიტოს ცენტრის უფლებას. ეს მეტოქეობა ამის შემდეგაც დიდხანს გაგრძელდა და საბოლოოდ

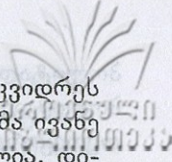
იმით დამთავრდა, რომ რუსეთის ეკლესია ორ სამიტროპოლიტოდ გაიყო.

ჯერ კიდევ მიტროპოლიტ მაქსიმეს სიცოცხლეში, 1303 წელს, კონსტანტინეპოლის პატრიარქმა სამხრეთ-დასავლეთ რუსეთში, ქალაქ გალიჩში, ახალი სამიტროპოლიტო დააარსა. პირველი მიტროპოლიტი იყო ნიფონტი. ახალი სამიტროპოლიტოს დაარსების ინიციატორად მიიჩნევენ გალიჩ-ვოლინის მაშინდელ მთავარს იურის (დიდი მთავრის დანილა რომანის ძის შვილიშვილს). მიტროპოლიტ ნიფონტის გარდაცვალების შემდეგ მთავარმა იურიმ კონსტანტინეპოლში მიტროპოლიტად ხელდასხმისათვის გაგზავნა პეტრე. კონსტანტინეპოლის პატრიარქმა ათანასემ 1308 წელს პეტრე გალიჩის მიტროპოლიტად კი არ დაადგინა, არამედ კიევის (ანუ მთელი რუსეთის) მიტროპოლიტად. ეს იმას ნიშნავდა, რომ პეტრე გარდაცვლილი მიტროპოლიტის მაქსიმეს მეკვიდრე გახდა.

მიტროპოლიტი პეტრე სამხრეთ-დასავლეთ რუსეთიდან, ვოლინიდან, იყო. მიტროპოლიტად ხელდასხმის შემდეგ იგი კიევში არც კი გაჩერებულა, ისე გაემართა ვლადიმირისაკენ. XIV საუკუნის დამდეგისათვის ჩრდილო-აღმოსავლეთ რუსეთში დიდი შინა ომები მიმდინარეობდა. მოსკოვის მთავარი იური დანიელის ძე (1303-1325) და ტვერის მთავარი მიხეილ იაროსლავის ძე (1304-1317) დიდი მთავრის ტიტულისათვის ებრძოდნენ ერთმანეთს. ქალაქი ვლადიმირი, სადაც ბოლო პერიოდში კიევის სამიტროპოლიტოს ცენტრი იყო, მოსკოვის სამთავროში შედიოდა. მიტროპოლიტმა პეტრემ მხარი მოსკოვის მთავარს იური დანიელის ძეს დაუჭირა. ამის გამო ტვერის ეპისკოპოსმა ანდრიამ მიტროპოლიტი პეტრე კონსტანტინეპოლის პატრიარქთან დაასმინა. 1311 წელს ქალაქ პერეისასლავლში მონვეულ იქნა რუსეთის (კიევის სამიტროპოლიტოს) საეკლესიო კრება. კრების მონაწილეთათვის ნათელი გახდა ტვერის ეპისკოპოსის ანდრიას უღირსი საქციელი. მიტროპოლიტმა პეტრემ ეპისკოპოსს სულგრძელად შეუწოდო.

მიტროპოლიტ პეტრეს არ უყვარდა ტვერში ცხოვრება და უმეტესად მოსკოვში, მოსკოვის მთავრის იური დანიელის ძის ძმასთან – ივანესთან ცხოვრობდა.

მოსკოვის მთავრის იური დანიელის ძისა და ტვერის მთავრის მიხეილ იაროსლავის ძის სიკვდილის შემდეგ ოქროს ურდოს

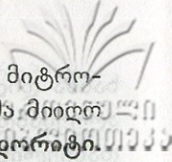
ხანმა დიდი მთავრის ტიტული ტვერის მთავრის მემკვიდრეს ალექსანდრე მიხეილის ძეს უბოძა. მოსკოვის მთავარმა ივანე დანიელის ძემ – ივანე კალიტამ (1325-1340) მართალია, დიდი მთავრის ტიტული ვერ მიიღო, მაგრამ სამაგიეროდ, მას გვერდში ედგა მიტროპოლიტი პეტრე. მთავარსა და მიტროპოლიტს კარგი ურთიერთობა ჰქონდათ. მიტროპოლიტ პეტრეს თხოვნით, ივანე კალიტამ მოსკოვში ააგო ღვთისმშობლის მიძინების ტაძარი. მიტროპოლიტი პეტრე დიდებულებს მიძინების მშენებლობის დასრულებას ვერ მოესწრო. იგი 1326 წლის 21 დეკემბერს გარდაიცვალა. მიტროპოლიტი პეტრე ღვთისმშობლის მიძინების ტაძარში დაკრძალეს. ამ ფაქტს მოსკოვის მთავართათვის დიდი მნიშვნელობა ჰქონდა.

მართალია, სამიტროპოლიტოს ცენტრი უკვე მოსკოვი იყო, მაგრამ თვით სამიტროპოლიტოს კიევის სამიტროპოლიტო ეწოდებოდა და არა მოსკოვის სამიტროპოლიტო. პრაქტიკულად ამას დიდი მნიშვნელობა არც ჰქონდა. მოსკოვი რუსეთის გაერთიანებას ესწრაფოდა, ამ ბრძოლაში მას დიდი უპირატესობა ჰქონდა – მოსკოვი რუსეთის საეკლესიო ცენტრი იყო.

1315 წელს ლიტვის დიდი მთავარი გახდა გედიმინი. ჯერ კიდევ მიტროპოლიტ პეტრეს სიცოცხლეში ლიტვამ დაიპყრო სამხრეთ-დასავლეთ რუსეთის დიდი ნაწილი – ვოლინის სამთავრო და ქ. კიევი. მიტროპოლიტ პეტრეს და მის შემდგომ მიტროპოლიტებს უკვე ორ დამპყრობელთან – მონღოლებთან და ლიტველებთან – უხდებოდათ ურთიერთობის მოგვარება. ლიტვის დიდი სამთავროს, ხოლო შემდეგ ლიტვა-პოლონეთის გაერთიანებული სახელმწიფოს მიერ რუსეთის ტერიტორიის დაპყრობას თან ახლდა კათოლიკობის გავრცელების საფრთხე.

პეტრეს შემდეგ მიტროპოლიტი გახდა ბერძენი თეოგნოსტი. კონსტანტინეპოლის პატრიარქისაგან მან ხელდასხმა 1328 წელს მიიღო. ხელდასხმის შემდეგ მიტროპოლიტი თეოგნოსტი პირდაპირ მოსკოვში, დიდ მთავარ ივანე კალიტასთან, ჩავიდა. იმავე 1328 წელს ივანე კალიტამ ოქროს ურდოს ხანისაგან დიდი მთავრის ტიტული მიიღო.

ამ პერიოდისათვის მძიმე მდგომარეობა შეიქმნა სამხრეთ-დასავლეთ რუსეთში. კონსტანტინეპოლის პატრიარქმა ჯერ კიდევ მიტროპოლიტ პეტრეს სიცოცხლეში გალიჩის მიტრო-

პოლიტად დაადგინა გავრილი, ხოლო თეოგნოსტის მიტროპოლიტობის ჟამს გალიჩის მიტროპოლიტად ხელდასხმა მიიღო თეოდორემ. კიევში იჯდა ცრუმიტროპოლიტი თეოდორიტი. მართალია, კონსტანტინეპოლის პატრიარქი არ აღიარებდა კიევის ცრუმიტროპოლიტს, მაგრამ ამას პრაქტიკულად შედეგი არ მოჰყოლია.

მიტროპოლიტი თეოგნოსტი, როგორც წესი, ხელდასხმის შემდეგ ოქროს ურდოს ხანთან გაემგზავრა დასტურის მისაღებად. 1342 წელს თეოგნოსტი მეორედ იმყოფებოდა ოქროს ურდოში. ამჯერად მიტროპოლიტი დიდი განსაცდელის წინაშე აღმოჩნდა. ბოროტგანმზრახველმა ოქროს ურდოს ხანს მოახსენა, რომ მიტროპოლიტს დიდი შემოსავალი აქვს და დიდ სიმდიდრეს ფლობსო. ხანმა თეოგნოსტის მოსთხოვა, რომ გადასახადი გადაეხადა მთელ სამღვდელეობას. მიტროპოლიტი იძულებული გახდა ოქროს ურდოს დიდკაცობისათვის 600 მანეთის საერთო ღირებულების საჩუქრები დაერიგებინა. ოქროს ურდოს ხანმა რუსეთის ეკლესიას ძველი შეღავათები დაუტოვა და ახალი სიგელიც (იარლიყიც) უბოძა.

მიტროპოლიტი თეოგნოსტი 1353 წელს გარდაიცვალა.

მიტროპოლიტ თეოგნოსტის სიცოცხლეშივე მისი მემკვიდრედ აღიარებული იყო ალექსი. იგი ბოიარ პლეშჩეევების საგვარეულოდან იყო. ალექსიმ კონსტანტინეპოლის პატრიარქისაგან მიტროპოლიტად ხელდასხმა 1354 წელს მიიღო. ალექსის მიტროპოლიტად ხელდასხმის დროს კონსტანტინეპოლში გამართულ საეკლესიო კრებაზე პირდაპირ იყო გაცხადებული, რომ ალექსის მიტროპოლიტად ხელდასხმა ხდება გამონაკლისის სახით, მისი პირადი თვისებებიდან გამომდინარე, ხოლო შემდგომი მიტროპოლიტები იქნებოდნენ მხოლოდ ბერძნები. საეკლესიო კრებამ ასევე დაადგინა, რომ, მართალია, მიტროპოლიტი ცხოვრობს მოსკოვში, მაგრამ სამიტროპოლიტოს ცენტრია ქალაქი კიევი და სამიტროპოლიტოსაც კიევის სამიტროპოლიტო ეწოდებოდა.

მიტროპოლიტად ხელდასხმული ალექსი ჯერ კიდევ კონსტანტინეპოლში იმყოფებოდა, როცა იქ ჩავიდა მიტროპოლიტობის კანდიდატი სამხრეთ-დასავლეთ რუსეთის (გალიჩ-ვოლინის) მთავართა საგვარეულოდან – რომანი. რომანი ლიტვის დიდი მთავრის ოლგერდის მეორე მეუღლის იულია ტვე-

რელის ნათესავი იყო. ოლგერდმა კონსტანტინეპოლის პატრიარქს დიდი ძღვენი გაუგზავნა და თანაც შეუთვალა: თუ რომანს მიტროპოლიტად არ დაადგენდა, ლიტვაში მართლმადიდებლების დევნა დაიწყებოდა. რომანი ლიტვისა და ვოლინის მიტროპოლიტად იქნა ხელდასხმული. ახალი სამიტროპოლიტოს ცენტრი ლიტვის ქალაქ ნოვოგროდკაში უნდა ყოფილიყო. კონსტანტინეპოლის პატრიარქმა და საეკლესიო კრებამ ოლგერდის მოთხოვნის მიუხედავად, ქალაქი კიევი ახალი სამიტროპოლიტოს (ლიტვისა და ვოლინის სამიტროპოლიტოს) ფარგლებს გარეთ დასტოვა, ე. ი. მიტროპოლიტ ალექსის დაუქვემდებარა.

მიტროპოლიტი ალექსი ემორჩილებოდა კონსტანტინეპოლის პატრიარქის გადაწყვეტილებას. მიტროპოლიტი რომანი უკმაყოფილი იყო და ლიტვისა და ტვერის მთავრების მხარდაჭერით ცდილობდა კიევისა და ბრიანსკის ეპარქიების მიტაცებას. მიტროპოლიტთა დაპირისპირება შეწყდა რომანის გარდაცვალებით (1368 წ.). კონსტანტინეპოლის პატრიარქმა და საეკლესიო კრებამ დაადასტურეს, რომ ლიტვა არ იყო გამყოფილი კიევის (რუსეთის) სამიტროპოლიტოდან. ეს გადაწყვეტილება პრაქტიკულად არ განხორციელებულა, უფრო მეტიც იგი არც გამოქვეყნებულა.

მიტროპოლიტ ალექსის მიმართ უკმაყოფილებას გამოთქვამდნენ ის მთავრები, რომელთაც ცუდი ურთიერთობა ჰქონდათ მოსკოვის მთავართან. ჯერ კიდევ მიტროპოლიტ იოანე II-ის სიცოცხლეში ალექსი იყო მოსკოვის დიდი მთავრის უახლოესი მრჩეველი. ოქროს ურდოს ხანები დიდ პატივს სცემდნენ ალექსის, რასაც მოხერხებულად იყენებდნენ მოსკოვის მთავრები სიმონ ამაყი (1340-1353) და ივანე II ლამაზი (1353-1359). 1357 წელს ავად გახდა ოქროს ურდოს დედოფალი (ხანის მეუღლე). იგი ვერ განკურნეს ადგილობრივმა ექიმებმა. ოქროს ურდოს ხანმა მოსკოვის მთავარს მისწერა: ან მიტროპოლიტი ალექსი ჩამოვიდეს და განკურნოს დედოფალი, ან თქვენ ქვეყანას გვავერანებო. მიტროპოლიტი ალექსი ურდოში გაემგზავრა და ავადმყოფი განკურნა. ამის შემდეგ ალექსის ავტორიტეტი ოქროს ურდოში კიდევ უფრო ამალღდა. იმავე 1357 წელს ოქროს ურდოს ხანი გარდაიცვალა. ახალმა ხანმა მოსკოვის მთავარს ხარკის გაზრდა მოსთხოვა. მიტროპოლიტი ალექსი

ურდოში გაემგზავრა, ხანი ხარკის შემცირებაზე დაიყოლია და მოსკოვის მთავრისათვის დიდი მთავრობის დამადასტურებელი სიგელიც (იარლიყიც) ჩაიტანა მოსკოვში.

მოსკოვის დიდი მთავრის დიმიტრი ივანეს ძე დონელის (1359-1328) მცირეწლოვანების დროს ქვეყანას მიტროპოლიტი ალექსი განაგებდა და ბევრჯერ იხსნა რუსეთი სხვადასხვა საფრთხისაგან.

XIV საუკუნის 70-იან წლებში კვლავ გართულდა ვითარება სამხრეთ-დასავლეთ რუსეთში. კონსტანტინეპოლის პატრიარქმა ვერ გაუძლო პოლონეთის მეფის კაზიმირის დანოლას და შესცვალა კონსტანტინეპოლის საეკლესიო კრებისა და პირადად მისი გადაწყვეტილება. პატრიარქმა 1371 წელს გალიჩის მიტროპოლიტად დაადგინა ანტონი. იმავე 1371 წელს კონსტანტინეპოლის პატრიარქმა ლიტვის დიდი მთავრის ოლგერდის წერილი მიიღო. ოლგერდი უკმაყოფილებას გამოთქვამდა მიტროპოლიტ ალექსის მოღვაწეობის გამო და დასძენდა: ალექსი კიევსა და ლიტვაში საერთოდ არ ჩადის, მოსკოვს არ სტოვებს და მისი ლოცვა-კურთხევა მხოლოდ მოსკოვის დიდ მთავარს აქვსო. ოლგერდი პატრიარქს სთხოვდა: მალღროსიის, ლიტვის, ქალაქების: კიევის, სმოლენსკის, ტვერის და საერთოდ, მოსკოვის დიდ მთავართან დაპირისპირებული სამთავროებისა და ქალაქებისათვის დაედგინა ცალკე მიტროპოლიტი. პატრიარქი დათმობაზე წავიდა და 1376 წელს კიევის მიტროპოლიტად დაადგინა ბულგარელი კიპრიანი. ასე რომ, რუსეთში სამი მიტროპოლიტი მოღვაწეობდა: ალექსი (მოსკოვში), ანტონი (გალიჩში) და კიპრიანი (კიევში). კონსტანტინეპოლის პატრიარქმა განაცხადა, რომ მიტროპოლიტ ალექსის გარდაცვალების შემდეგ კიევის მიტროპოლიტი კიპრიანი სამად გაყოფილ სამიტროპოლიტოს ისევ გააერთიანებდა.

მოსკოვის დიდი მთავარი დიმიტრი ივანეს ძე, ცხადია, უკმაყოფილი იყო კონსტანტინეპოლის პატრიარქის გადაწყვეტილებით. პატრიარქმა მოსკოვის დიდ მთავართან შეთანხმების გარეშე დაადგინა მომავალი გაერთიანებული სამიტროპოლიტოს უმაღლესი იერარქი. მოხუც მიტროპოლიტ ალექსის სურდა თავის მემკვიდრედ დაესახელებინა ცნობილი რუსი საეკლესიო მოღვაწე სერგი, მაგრამ ამ უკანასკნელმა თავი შეიკავა. მაშინ მოსკოვის დიდმა მთავარმა დიმიტრიმ მიტროპოლიტ ალექსის

მემკვიდრედ თავის მოძღვრის, მღვდელ მიხეილის დასახელება გადაწყვიტა. დიდმა მთავარმა მღვდელი მიხეილი დაითანხმა. მიხეილი ბერად უნდა აღკვეცილიყო. იმავე დღეს იგი მიიღებდა არქიმანდრიტად ხელდასხმას და დაინიშნებოდა მოსკოვის მიძინების მონასტრის წინამძღვრად. მიტროპოლიტმა ალექსიმ მღვდელ მიხეილის კანდიდატურა არ მოიწონა. 1378 წელს მიტროპოლიტი ალექსი გარდაიცვალა. მღვდელმა მიხეილმა მიტროპოლიტის რეზიდენცია დაიკავა და შეუდგა სამიტროპოლიტოს საქმეთა განგებას. დიდი მთავრის განკარგულებით, მოსკოვში შეიკრიბა რუსი ეპისკოპოსების კრება. საეკლესიო კრებას მიხეილი მიტროპოლიტად უნდა აერჩია. საეკლესიო კრების მონაწილეების ნაწილი მიხეილის მიტროპოლიტად არჩევის წინააღმდეგი იყო. განსაკუთრებით გამოიყო თავი სუზდალის ეპისკოპოსმა დიონისიმ.

მოსკოვის დიდ მთავარს დიმიტრის და მიტროპოლიტობის კანდიდატს მღვდელ მიხეილს ჰქონდათ ცნობა, რომ სუზდალის ეპისკოპოსი თავად აპირებდა კონსტანტინეპოლში გამგზავრებასა და მიტროპოლიტობის კანდიდატის ძიებას. ეპისკოპოსი დიონისი მიხეილის განკარგულებით დააპატიმრეს. დიონისიმ პირობა დადო, რომ კონსტანტინეპოლში არ წავიდოდა. იგი პატიმრობიდან გაათავისუფლეს, მაგრამ ერთი კვირის შემდეგ მაინც გაემგზავრა კონსტანტინეპოლში. იმავდროულად კიევიდან მოსკოვში გაემგზავრა მიტროპოლიტობის კანდიდატი კიპრიანი, რომელიც კონსტანტინეპოლის საეკლესიო კრებისა (1376 წ.) და პატრიარქის გადაწყვეტილების თანახმად, მიტროპოლიტ ალექსის შემდეგ მიტროპოლიტი უნდა გამხდარიყო. დიდი მთავრის დიმიტრის ნების თანახმად, მღვდელი მიხეილიც მრავალრიცხოვანი ამალითა და დიდი ძღვენით მოსკოვიდან კონსტანტინეპოლში გაემგზავრა, რათა პატრიარქისაგან მიტროპოლიტად ხელდასხმა მიეღო. კონსტანტინეპოლში ჩასვლას მიხეილი ვერ მოესწრო. 1379 წელს ბიზანტიის დედაქალაქიდან სულ ახლოს, გზაში, მოულოდნელად გარდაიცვალა.

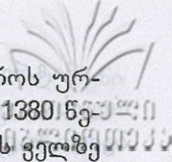
მიხეილის გარდაცვალების შემდეგ მისი ამალის წევრებმა მოსკოვის დიდი მთავრის სახელით შეადგინეს ყალბი წერილი და კონსტანტინეპოლის პატრიარქ არქიმანდრიტ პიმენის მიტროპოლიტად ხელდასხმა სთხოვეს. კონსტანტინეპოლის პატრიარქი და ბიზანტიის იმპერატორი წინააღმდეგნი იყვნენ პიმენის

მიტროპოლიტად ხელდასხმისა და აცხადებდნენ, რომ რუსეთს უკვე ჰყავდა მიტროპოლიტი - კიპრიანი. რუსებმა 20 000 მანეთამდე ქრთამი გაიღეს და პიმენის მიტროპოლიტად ხელდასხმას მიაღწიეს. მოსკოვის დიდმა მთავარმა დიმიტრიმ გაიგო თუ არა პიმენის მიტროპოლიტად ხელდასხმის თაობაზე, მაშინვე მოსკოვში მიიწვია მის მიერვე გაძევებული მიტროპოლიტი კიპრიანი, ხოლო პიმენი, მოსკოვში დაბრუნებისთანავე ციხეში ჩაასმევინა.

მიტროპოლიტი კიპრიანი ღირსეული პიროვნება არ აღმოჩნდა. 1382 წელს, მოსკოვზე ოქროს ურდოს ხანის თოხთამიშის ლაშქრობის დროს, მიტროპოლიტმა კიპრიანმა მოსკოვი დატოვა და ლიტვის დიდ მთავართან კავშირში მყოფ ტვერის მთავარს შეაფარა თავი. განრისხებულმა მოსკოვის დიდმა მთავარმა დიმიტრიმ მიტროპოლიტი კიპრიანი გააძევა. რუსეთის მიტროპოლიტი ციხიდან გათავისუფლებული პიმენი გახდა. არც პიმენი აღმოჩნდა ღირსეული პიროვნება. ამიტომ იყო, რომ დიდმა მთავარმა დიმიტრიმ კონსტანტინეპოლის პატრიარქს სთხოვა მიტროპოლიტად დიონისი დადგენა. პატრიარქმა დიონისი მართლაც დაადგინა მიტროპოლიტად, მაგრამ კონსტანტინეპოლიდან მოსკოვში მიმავალი მიტროპოლიტი კიევში ლიტველებმა შეიპყრეს. 1385 წელს დიონისი ციხეში გარდაიცვალა.

კონსტანტინეპოლში ჩასული კიპრიანი და პიმენი პატრიარქისაგან მიტროპოლიდან ხელდასხმის მიღებას ცდილობდნენ. პატრიარქმა კიპრიანი გამოაჩნია. კიპრიანის მდგომარეობა მყარი გახდა მას შემდეგ, რაც 1389 წელს მისი მოძულე მოსკოვის დიდი მთავარი დიმიტრი ივანეს ძე დონელი გარდაიცვალა. გარდაიცვალა პიმენიც. რუსეთის მიტროპოლიტმა კიპრიანმა მეტოქეებს კი აჯობა, მაგრამ ერთმართველობა მაინც ვერ დაამყარა - გალიჩში კვლავ რჩებოდა მიტროპოლიტი ანტონი.

მიტროპოლიტ კიპრიანს ხელსაყრელ ვითარებაში მოუხდა რუსეთის ეკლესიის მართვა. მიტროპოლიტს არც ერთხელ არ მოსვლია უთანხმოება მოსკოვის დიდ მთავარ ვასილ I დიმიტრის ძესთან (1389-1425). მეფე ვასილი I დაქორწინებული იყო ლიტვის დიდი მთავრის ვიტოვტის ქალიშვილზე. სიძე და სიმამრი დაზავდნენ - რუსეთსა და ლიტვას შორის მშვიდობა დამყარდა. ამან განაპირობა ისიც, რომ ვიტოვტი ლიტვისათვის ცალკე მიტროპოლიტის ხელდასხმას აღარ სთხოვდა კონსტან-

ტინეპოლის პატრიარქს. მიტროპოლიტ კიპრიანს ოქროს ურდოსთან ურთიერთობის მოგვარება აღარ სჭირდებოდა. 1380 წელს დიდი მთავრის დიმიტრი დონელის მიერ კულიკოვოს ველზე მონღოლთა დამარცხების შემდეგ ოქროს ურდო რუსეთისათვის საშიშ ძალას აღარ წარმოადგენდა.

ამ პერიოდიდან მიტროპოლიტობის დამადასტურებელ სიგელს (იარლიყს) რუსები ოქროს ურდოში აღარ ეძიებდნენ. ხელდასხმის შემდეგ მიტროპოლიტობის დამადასტურებელ სიგელს დიდი მთავარი იძლეოდა. ასეთი სიგელი 1404 წელს მოსკოვის დიდმა მთავარმა ვასილი I-მა უბოძა მიტროპოლიტ კიპრიანს.

1404 წელს დიდი მთავრის ვასილი I-ის მიერ გაცემული სიგელი, ასევე მომდევნო ხანებში გაცემული სიგელები, ზღუდავდა ეკლესიის ჩარევას სახელმწიფო საქმეებში. აღსანიშნავია, რომ სახელმწიფო საქმეებში ჩარევის უფლებას რუსეთის მიტროპოლიტებს ოქროს ურდოს ხანების მიერ ნაბოძები სიგელები (იარლიყები) აძლევდა. 1404 წლის სიგელის ძალით: 1) ეკლესია, ისევე, როგორც წინათ, ამჯერადაც გათავისუფლებული იყო გადასახადებისაგან; 2) ეკლესიაზე არ ვრცელდებოდა დიდი მთავრის სასამართლო ანუ საერო სასამართლო; 3) ეკლესიას კვლავინდებურად უნდა გაეღო თავისი წილი ოქროს ურდოში გასაგზავნი ხარკისათვის; 4) ეკლესია ვალდებული იყო გადასახადის სახით სახელმწიფო ხაზინისათვის მიეცა ვაჭრობიდან მიღებული შემოსავლის ნაწილი (ეს არ ეხებოდა თვით ეკლესიის მიერ დამზადებული ნივთების გაყიდვით მიღებულ შემოსავალს); 5) ომის დროს მიტროპოლიტი ვალდებული იყო გამოეყვანა ჯარი ვოევოდით სათავეში, რომელიც დიდი მთავრის განკარგულებაში იქნებოდა; 6) ღვთისმსახურები (თეთრი და შავი სამღვდელოება), ასევე ბერები და მონაზვნები უნდა გასამართლებულიყვნენ მიტროპოლიტის სასამართლოში. თუ ერთსა და იმავე საქმეზე განსასჯელთა შორის იყვნენ როგორც სასულიერო, ისე საერო პირები, მაშინ ინიშნებოდა შერეული სასამართლო – მიტროპოლიტისა და დიდი მთავრისა; 7) მიტროპოლიტს არ შეეძლო მღვდლად და დიაკვნად დაედგინა დიდი მთავრის სამსახურში მყოფი ადამიანები (ამით იყო გაპირობებული ის, რომ რუსეთში სასულიერო ფენა ისევ სასულიერო პირთა ოჯახებიდან გამოსულთა ხარჯზე იზრდებოდა).

მიტროპოლიტმა კიპრიანმა ბევრი გააკეთა ეკლესიაში წესრიგის აღდგენის მიზნით. მის დროს შესწორდა და გადაინერა ბევრი საეკლესიო წიგნი, მიმდინარეობდა ბერძნულიდან საეკლესიო წიგნების რუსულად თარგმნა და სხვ.

მიტროპოლიტი კიპრიანი გარდაიცვალა 1406 წელს. იგი დაკრძალეს მოსკოვში, მიძინების ტაძარში.

მიტროპოლიტ კიპრიანის გარდაცვალების შემდეგ ისევ შეიქმნა სამიტროპოლიტოს ორად გაყოფის საშიშროება. რუსეთსა და ლიტვას შორის ომები განახლდა. დიდი მთავრის ვასილი I-ის თხოვნით კონსტანტინეპოლის პატრიარქმა მოსკოვში გაგზავნა მიტროპოლიტი ფოტი. ლიტვის დიდ მთავარს ვიტოვტს თავდაპირველად არ სურდა ეცნო ფოტის მიტროპოლიტობა, მაგრამ შემდეგ გადაიფიქრა. ვიტოვტმა ასეთი პირობა წამოაყენა: ლიტვა ცნობდა მიტროპოლიტ ფოტის იმ შემთხვევაში თუ იგი კიევში იცხოვრებდა და არა მოსკოვში. მიტროპოლიტმა ფოტიმ ნახევარი წელი მართლაც კიევში იცხოვრა, მაგრამ 1410 წელს მოსკოვში გადავიდა.

მიტროპოლიტი ფოტი იყო საეკლესიო წესების განუხრელად დაცვისათვის შეუდრეკელი მებრძოლი, კარგად ერკვეოდა სამეურნეო საქმეებში. 1410 წელს შესრულდა ოთხი წელი, რაც მოსკოვში მიტროპოლიტს აღარ უმოღვაწია. ამ გარემოებამ გარკვეული დალი დაასვა რუსეთის საეკლესიო ცხოვრებას, დაგროვდა ბევრი პრობლემა. ფოტის მიტროპოლიტის სასახლეც კი გაძარცვული დაუხვდა. მიტროპოლიტის სასახლეში დაცული სიმდიდრის ნაწილი დიდი მთავრის ხაზინაში გადაეტანათ, ნაწილი ბოიარებს მიეტაცებინათ. ფოტიმ ქონების უპირობოდ დაბრუნება მოითხოვა, რითაც ბევრი მტერი გაიჩინა.

1411 წელს მიტროპოლიტი ფოტი ვიტოვტის დასამშვიდებლად ლიტვაში გაემგზავრა. მიტროპოლიტმა ლიტვაში ეკლესიაში არსებული უწესრიგობის აღმოფხვრა მოინდომა, დაიწყო ეკლესიებისათვის წართმეული სიმდიდრის უკან დაბრუნებისათვის ბრძოლა. ყოველივე ამან მიტროპოლიტს ლიტვაშიც მტრები გაუმრავლა.

1411 წელს ლიტვის დიდმა მთავარმა ვიტოვტმა ლიტვის ეპარქიების მმართველი ეპისკოპოსების კრება მოიწვია და ლიტვისათვის დამოუკიდებელი მიტროპოლიტის არჩევა მოითხოვა. საეკლესიო კრებამ ლიტვის მიტროპოლიტად მიტროპო-

ლიტ კიპრიანის ნათესავი გრიგოლ ცამბლაკი აირჩია. ილუმენი გრიგოლ ცამბლაკი 1406 წელს მოსკოვში ჩავიდა, მაგრამ ბიძამისი, მიტროპოლიტი კიპრიანი ცოცხალი აღარ დახვდა. მოსკოვიდან იგი ლატვიაში გაემგზავრა და იქ გააგრძელა მოღვაწეობა.

კონსტანტინეპოლის პატრიარქს და ბიზანტიის იმპერატორს მოსკოვის დიდ მთავართან ურთიერთობის გაფუჭება არ სურდათ, ამიტომ ლიტვის დიდ მთავარს უარი უთხრეს გრიგოლ ცამბლაკის მიტროპოლიტად ხელდასხმაზე. ვიტოვტმა ისევ მოიწვია ლიტვის საეკლესიო კრება. კრებაზე მან აუგად მოიხსენია კონსტანტინეპოლის პატრიარქი და რუსეთის მიტროპოლიტები. ვიტოვტმა ეპისკოპოსებს მოსთხოვა თავად აერჩიათ ლიტვის მიტროპოლიტი. მიტროპოლიტი ფოტი სასწრაფოდ გაემგზავრა ლიტვაში, რათა იქაური საქმეები მოეგვარებინა. ვიტოვტმა მიტროპოლიტი ფოტი არც კი მიიღო. მოსკოვისაკენ მიმავალ მიტროპოლიტს ვიტოვტის ბრძანებით წაართვეს ლიტვაში აკრეფილდი გადასახადი.

კონსტანტინეპოლის პატრიარქმა ლიტვის დიდ მთავარს ვიტოვტს მეორედაც უარი უთხრა ლიტველი ეპისკოპოსების მიერ არჩეული გრიგოლ ცამბლაკის მიტროპოლიტად ხელდასხმაზე. 1415 წელს ვიტოვტის მოთხოვნით მესამედ შეიკრიბა ლიტვის საეკლესიო კრება და კონსტანტინეპოლის პატრიარქის წინააღმდეგობის მიუხედავად ლიტვის მიტროპოლიტად გრიგოლ ცამბლაკი აირჩია. კონსტანტინეპოლის პატრიარქმა გრიგოლ ცამბლაკი ეკლესიიდან განკვეთა, მაგრამ 1418 წლამდე იგი ლიტვის მიტროპოლიტად მაინც რჩებოდა. 1418 წელს გრიგოლ ცამბლაკმა თავად თქვა უარი მიტროპოლიტობაზე და ლიტვა დატოვა.

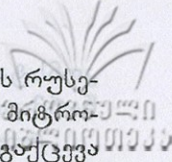
1425 წელს გარდაიცვალა მოსკოვის დიდი მთავარი ვასილი I დიმიტრის ძე. მთავარს დარჩა მცირეწლოვანი მემკვიდრე ვასილი ვასილის ძე. მოსკოვში დიდი მთავრის ტახტისათვის ბრძოლა დაიწყო. მცირეწლოვან ვასილის ტახტს ბიძამისი იური დიმიტრის ძე ეცილებოდა. მიტროპოლიტი ფოტი მტკიცედ დადგა მცირეწლოვანი ვასილის მხარეზე და ბევრი გააკეთა დიდი სისხლისღვრის თავიდან ასაცილებლად. 1431 წელს მიტროპოლიტი ფოტი გარდაიცვალა. რუსეთში დიდი მთავრის ტახტისათვის ბრძოლა ახალი ძალით გაჩაღდა და დიდი სისხლიც

დაიღვარა. ეს ნაწილობრივ იმითაც იყო გაპირობებული, რომ რუსეთი დიდი ხნით დარჩა უმიტროპოლიტოდ.

1433 წელს დიდმა მთავარმა და საეკლესიო კრებამ მიტროპოლიტად რიაზანის ეპისკოპოსი იოანე გამოარჩია. იმავდროულად ლიტვის საეკლესიო კრებამ მიტროპოლიტად სმოლენსკის ეპისკოპოსი გერასიმე აირჩია. 1435 წელს ლალატის ბრალდებით ლიტვის დიდმა მთავარმა იგაილომ გერასიმე ქ. ვიტებსკში კოცონზე დაანვევინა.

ხელდასხმის მისაღებად კონსტანტინეპოლში ჩასულ იოანეს ბიზანტიის იმპერატორმა და პატრიარქმა იოსებმა განუცხადეს, რომ მან დააგვიანა და რუსეთში უკვე გაიგზავნა მიტროპოლიტი ისიდორე. იოანეს მიტროპოლიტად ხელდასხმას ისიდორეს შემდეგ დაჰპირდნენ.

მიტროპოლიტი ისიდორე ბიზანტიის იმპერატორსა და კონსტანტინეპოლის პატრიარქს შემთხვევით არ შეურჩევიათ. ოსმალეთის მხრიდან მომდინარე საფრთხის თავიდან აცილების მიზნით, იმპერატორი იოანე პალეოლოგი და პატრიარქი იოსები ემზადებოდნენ რომის პაპთან უნიის დასადებად. უნიის საკითხს იხილავდა 1437-1439 წლებში ფერარა-ფლორენციის საეკლესიო კრებაზე (უნია ფლორენციაში 1439 წელს დაიდო). საეკლესიო კრებაზე მიტროპოლიტი ისიდორე უნიის თავგამოდებულ მომხრეთა შორის იყო. ამ დამსახურებისათვის რომის პაპმა ევგენი IV-მ მიტროპოლიტ ისიდორეს კარდინალობა და ლეგატობა უბოძა და ლიფლანდია, ლიტვა და რუსეთი მისცა სამწყსოდ. მოსკოვისკენ მიმავალმა მიტროპოლიტმა ისიდორემ ეპარქიებში სიგელები დააგზავნა. იგი მართლმადიდებლებსა და კათოლიკებს მოუწოდებდა ღვთისმსახურებას დასწრებოდნენ, როგორც მართლმადიდებლურ, ისე კათოლიკურ ეკლესიებში. მოსკოვში ჩასვლის შემდეგ, მიძინების ტაძარში პირველსავე საღმრთო ლიტურგიაზე ისიდორე კათოლიკური ჯვრით გამოცხადდა და აღმოსავლეთის მართლმადიდებელი პატრიარქების ნაცვლად ღვთისმსახურებისას რომის პაპი მოიხსენია. ლიტურგიის შემდეგ მიტროპოლიტმა ისიდორემ ფლორენციაში მიღებული უნიის ტექსტის ნაკითხვა უბრძანა. უნიის ტექსტი მრევლს ფილიოკვეს საკითხს კათოლიკური რწმენის მიხედვით განუშარტავდა. ტაძარში მყოფი მოსკოვის დიდი მთავარი ვასილი II (1425-1462) ძლიერ აღშფოთდა და მიტ-

როპოლიტი ისიდორე იქვე დააპატიმრებინა. 1441 წელს რუსეთის ეპისკოპოსების კრებამ ისიდორე გაასამართლა და მიტროპოლიტობიდან გადააყენა. ისიდორემ პატიმრობიდან გაქცევა მოახერხა და რომში ჩააღწია. ისიდორე იყო რუსეთის უკანასკნელი ბერძენი მიტროპოლიტი.

ისიდორეს გადაყენების შემდეგ დიდმა მთავარმა ვასილი II ხელდასხმისათვის კონსტანტინეპოლში გაგზავნა ეპისკოპოსი იონა. მას შემდეგ, რაც დიდმა მთავარმა გაიგო, რომ ბიზანტიის იმპერატორმა და კონსტანტინეპოლის პატრიარქმა ფლორენციის უნია მიიღეს, მიტროპოლიტი იონა და მისი თანმხლები პირები უკან გამოიწვია. მიტროპოლიტის არჩევა გაჭიანურდა. ამის მიზეზი იყო რუსეთში დიდი მთავრის ტახტისათვის ბრძოლა. სამღვდელოება და მიტროპოლიტი იონა ერთგულად ედგნენ მხარში ტახტის კანონიერ მემკვიდრეს ვასილი II-ს. დიდი მთავრის ტახტისათვის მებრძოლი დიმიტრი იურის ძე შემიაკა (ვასილ II-ის ბიძაშვილი) მიტროპოლიტი იონას მიმხრობას ცდილობდა, მაგრამ ამაოდ. 1446 წელს დიმიტრი შემიაკამ შეიპყრო და თვალები დათხარა ვასილ II-ს. მალე დიმიტრი შემიაკამ მიტყუებით შეიპყრო მიტროპოლიტი იონა. დიდი მთავრის ტახტისათვის ბრძოლაში ეკლესიის მხარდაჭერით ვასილი II-მ გაიმარჯვა. 1448 წელს რუსეთის საეკლესიო კრებამ მიტროპოლიტად, ამჯერად საბოლოოდ, იონას არჩევის შემდეგ მოსკოვიდან კონსტანტინეპოლის პატრიარქს წერილი გაუგზავნა. წერილში აღნიშნული იყო: მიტროპოლიტის დამოუკიდებლად არჩევის მიუხედავად, რუსეთის ეკლესია არ ემიჯნებოდა კონსტანტინეპოლის საპატრიარქოს; მიტროპოლიტის არჩევა კი მხოლოდ იმიტომ მოხდა, რომ ოსმალებისაგან მომდინარე საფრთხის გამო მოსკოვიდან კონსტანტინეპოლში მგზავრობა მეტად საშიში იყო; მოსკოვში ისიც კი არ იცოდნენ დანამდვილებით, იმყოფებოდა თუ არა პატრიარქი კონსტანტინეპოლში.

1453 წელს კონსტანტინეპოლი ოსმალებმა აიღეს. მიტროპოლიტმა იონამ პატრიარქ გენადის საჩუქრები გაუგზავნა და კურთხევა სთხოვა.

ბიზანტიის იმპერიის დაცემას (1453 წ.) შემდეგ კონსტანტინეპოლის პატრიარქის გავლენა რუსეთის ეკლესიაზე შესუსტდა. მიუხედავად ამისა, იურიდიულად რუსეთის ეკლესია

კონსტანტინეპოლის საპატრიარქოს სამიტროპოლიტოს
ნარმოადგენდა.

რთული ვითარება იყო ლიტვაში და პოლონეთისა და ლიტვის მიერ დაპყრობილ რუსეთის ტერიტორიაზე. 1385 წელს ქ. კრეევოში პოლონეთის სამეფოსა და ლიტვის დიდ სამთავროს შორის დაიდო დინასტიური უნია. ლიტვის დიდი მთავარი იაგაილო პოლონეთის მეფის ასულზე დაქორწინდა და პოლონეთ-ლიტვის მეფე გახდა. იაგაილოს შვილი კაზიმირ IV (1427-1492) რუსეთის მიმართ მტრულ დამოკიდებულებას არ მალავდა.

1458 წელს კონსტანტინეპოლიდან რომში გადასულმა უნიის მომხრე პატრიარქმა გრიგოლმა ლიტვის მიტროპოლიტად დაადგინა მიტროპოლიტი ისიდორეს მოწაფე გრიგოლი. ამ ფაქტმა მოსკოვში დიდი შეშფოთება გამოიწვია. 1459 წელს შეიკრიბა რუსეთის საეკლესიო კრება. კრებამ დაადგინა, რომ ამიერიდან მიტროპოლიტი აერჩიათ რუსეთის საეკლესიო კრებაზე. კონსტანტინეპოლის პატრიარქისაგან ხელდასხმა საჭიროდ აღარ იქნა მიჩნეული. 1459 წლის რუსეთის საეკლესიო კრებაზე პირველად გაესვა ხაზი განსხვავებას მოსკოვის სამიტროპოლიტოსა და კიევის სამიტროპოლიტოს შორის. ამით იურიდიულად დაკანონდა კიევის სამიტროპოლიტოს ორად გაყოფა. სამიტროპოლიტოები ინოღებოდნენ მთავარი ქალაქების (მოსკოვისა და კიევის) მიხედვით.

მიტროპოლიტი იონა 1461 წელს გარდაიცვალა.

219 წელი (1240-1459 წწ.) მიმდინარეობდა ბრძოლა მოსკოვის სამიტროპოლიტოს ჩამოყალიბებისათვის. 1459 წელს ეს ბრძოლა წარმატებით დაგვირგვინდა.

თავი მესამე

კიევის სამიტროპოლიტო. უნიატური ეკლესიის შექმნა (1459-1654)

მოსკოვის (რუსეთის) სამიტროპოლიტოში კათოლიკობამ ფეხი ვერ მოიკიდა. რუსეთში მართლმადიდებლობა იყო გაბატონებული რელიგია, რომელსაც რუსეთის (მოსკოვის) დიდი მთავრები აქტიურად უჭერდნენ მხარს. თითქმის ყველა დიდი მთავარი ღრმადმორწმუნე მართლმადიდებელი იყო. ისინი მედგრად იცავდნენ რუსეთის ეკლესიას როგორც კონსტანტინეპოლის საპატრიარქოსთან დაპირისპირების დროს, ისე რომის კათოლიკური ეკლესიის გავლენის წინააღმდეგ ბრძოლაში.

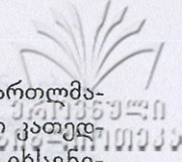
კიევის სამიტროპოლიტოს ორად – კიევისა და მოსკოვის სამიტროპოლიტოებად – გაყოფის შემდეგ (1459 წ.) კიევის სამიტროპოლიტო უმძიმეს მდგომარეობაში აღმოჩნდა. კიევის სამიტროპოლიტოს ტერიტორია XIII-XIV საუკუნეებში ლიტვის დიდმა სამთავრომ და პოლონეთის სამეფომ დაიპყრეს. 1385 წელს პორლონეთ-ლიტვის გაერთიანებული სახელმწიფოს წარმოქმნის შემდეგ კიევის სამიტროპოლიტოს ტერიტორია ამ სახელმწიფოს შემადგენლობაში აღმოჩნდა. პოლონეთსა და ლიტვას მიტაცებული ჰქონდა ძველი რუსული ქალაქები: კიევი, ვოლინი, ჩერნიგოვი, ვიტებსკი, სმოლენსკი, ფსკოვი და მრავალი სხვა (დღევანდელი უკრაინისა და ბელორუსიის ტერიტორიის უდიდესი ნაწილი, ასევე რუსეთის ფედერაციის დასავლეთი ნაწილი).

კიევის სამიტროპოლიტო სრულიად დაუცველი აღმოჩნდა რომის კათოლიკური ეკლესიის პირისპირ. მოსკოვის დიდ მთავარსა და მოსკოვის მიტროპოლიტს არც იურიდიული უფლება

და არც პრაქტიკული შესაძლებლობა არ ჰქონდა რომ დაეცვათ კიევის მიტროპოლიტი, ღვთისმსახურები და მრევლი.

1385 წლის კრევოს უნიის შემდეგ პოლონეთ-ლიტვის სამეფო ტახტზე ასული ლიტვის დიდი მთავარი იაგაილო ცდილობდა ლიტვა კათოლიციზმის მძაფრი შემოტევისაგან დაეცვა. ასეთივე პოლიტიკას ატარებდნენ მისი მემკვიდრეებიც. მოგვიანებით ვითარება შეიცვალა.

კიევის პირველი მიტროპოლიტი გრიგოლი ფლორენციის უნიის (1439 წ.) მომხრე და მიტროპოლიტად კონსტანტინეპოლის უნიატი პატრიარქის ხელდასმული, ცხადია, მართლმადიდებლობის დამცველად ვერ გამოდგებოდა. პირიქით, მიტროპოლიტი ყოველ ღონეს ხმარობდა, რათა ლიტვაში უნიის პრინციპები დაემკვიდრებინა. მიტროპოლიტი უნიის მოწინააღმდეგე მართლმადიდებელ სამღვდელოებას სასტიკად სდევნიდა. მიტროპოლიტ გრიგოლის მოქმედებას წინ აღუდგა პოლონეთ-ლიტვის მეფე. მოღვაწეობის ათი წლის თავზე (1469 წ.) ერთ დროს უნიის თავგამოდებულმა მომხრე მიტროპოლიტმა გრიგოლმა ისევ მართლმადიდებლობა არჩია. სამაგიეროდ, რომის პაპის მოთხოვნით მართლმადიდებლების შევიწროვება დაიწყო პოლონეთ-ლიტვის მეფეებმა. 1413 წლიდან პოლონეთ-ლიტვის სამეფოში უმაღლეს სახელმწიფოში თანამდებობებზე მართლმადიდებლის დანიშვნა აიკრძალა. საერთოდ, უნდა აღინიშნოს, რომ 1413 წლის შემდეგაც პოლონეთ-ლიტვის მეფეთა დამოკიდებულება მართლმადიდებლებისადმი ერთგვაროვანი არ ყოფილა. ისინი პოლიტიკური ვითარებიდან გამომდინარე ხან ავიწროვებდნენ, ხან მფარველობდნენ მართლმადიდებლებს. მართლმადიდებლობას დიდი დარტყმა მიაყენა პოლონეთ-ლიტვის მეფის მიერ ეკლესიის „პატრონის“ უფლების მიტაცებამ. მეფემ მიიტაცა საეკლესიო თანამდებობების ბოძების უფლება. მეფე წყვეტდა საარქიეპისკოპოსო და საეპისკოპოსო კათედრების გახსნას და არქიეპისკოპოსებისა და ეპისკოპოსების დანიშვნას, ეკლესიებში მღვდლებისა და მონასტერში წინამძღვრების დანიშვნას და ა. შ. ყოველივე ამას ბევრი ბოროტება მოჰყვა. მართლმადიდებელთა მონასტრები ხშირად საერო პირებს ეძლეოდათ სამართავად. მართალია, ისინი მონასტრებს მართლმადიდებელი სასულიერო პირის მეშვეობით განაგებდნენ, მაგრამ ეს ვითარებას სულაც არ ამსუბუქებდა. ხშირად

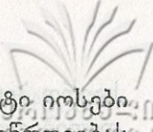
საერო პირები, არისტოკრატის წარმომადგენლები (მართლმადიდებელი პანები) საარქიეპიკოპოსო და საეპისკოპოსო კათედრებს იკავებდნენ. მათ წოდებულ ეპისკოპოსებად იხსენიებდნენ. იყო შემთხვევები, როცა წოდებულმა ეპისკოპოსმა მთელი ეპარქია გაჰყიდა. სწორედ ამგვარი პოლიტიკის შემდეგ იყო ის, რომ პოლონეთ-ლიტვის სამეფოს ტერიტორიაზე მართლმადიდებელი ეკლესია (კიევის სამიტროპოლიტო) გალატაკდა, მართლმადიდებელი სამღვდლოება უკიდურესად მძიმე მატერიალურ მდგომარეობაში იმყოფებოდა.

კიევის სამიტროპოლიტომ ხსნის ერთადერთ მზად კონსტანტინეპოლის პატრიარქთან მჭიდრო ურთიერთობის დამყარება მიიჩნია. მაშინ, როდესაც მოსკოვის მიტროპოლიტს კონსტანტინეპოლის პატრიარქისაგან დამოუკიდებლად რუსეთის საეკლესიო კრება ირჩევდა, კიევის მიტროპოლიტის ხელდასხმა კონსტანტინეპოლში ხდებოდა.

1495 წელს ვილნოში გამართულმა ეპისკოპოსების კრებამ კიევის მიტროპოლიტად აირჩია მაკარიოსი. არჩევის შემდეგ მიტროპოლიტი მაკარიოსი კონსტანტინეპოლში ჩავიდა პატრიარქისაგან ლოცვა-კურთხევის მისაღებად. პატრიარქი გაბრაზდა და ცხადად მიანიშნა, რომ მასთან წინასწარ შეთანხმების გარეშე კიევის მიტროპოლიტი არ აერჩიათ. თუმცა პოლონეთ-ლიტვის მეფესთან შეთანხმებისა და სამიტროპოლიტოს ეპისკოპოსთა კრების თანხმობის გარეშე არც პატრიარქს შეეძლო კიევის მიტროპოლიტის დანიშვნა. 1476 წელს ლიტვაში არ მიიღეს კონსტანტინეპოლის პატრიარქის მიერ გაგზავნილი მიტროპოლიტი სპირიდონი. სპირიდონი რუსეთში გაემგზავრა და სოლოვეცკის მონასტერში დამკვიდრდა.

კიევის სამიტროპოლიტოში საეკლესიო ცხოვრებისათვის დამახასიათებელი იყო მეფისა და სხვა საერო პირების (მართლმადიდებელი არისტოკრატის) აქტიური მონაწილეობა ეპარქიებისა და სამიტროპოლიტოს მართვა-გამგეობაში. მეფე ითვლებოდა მთელი სამიტროპოლიტოს „პატრონად“, ხოლო მართლმადიდებელი არისტოკრატები (პანები) თავიანთ მამულებში არსებული ეკლესიებისა და მონასტრების „პატრონებად“.

1492 წელს გარდაიცვალა პოლონეთ-ლიტვის მეფე კაზიმირ IV. ტახტზე ავიდა მისი მემკვიდრე ალექსანდრე. ალექსანდრეს მეფობის ჟამს კიევის მიტროპოლიტი იყო ფლორენციის

უნის მომხრე იოსებ ბოლგარინოვიჩი. მიტროპოლიტი იოსები დაუფარავად სდევნიდა მართლმადიდებლობას. შევიწროვებას განიცდიდა მეფე ალექსანდრეს მეუღლე, დედოფალი ელენე, რომელიც რუსეთის დიდი მთავრის ივანე III-ის (1462-1405) ქალიშვილი იყო. დედოფალ ელენეს მოაშორეს მისი მოძღვარი, მართლმადიდებელი მღვდელი და არ მისცეს უფლება სასახლეში ჰქონოდა მართლმადიდებლური სამლოცველო.

მართლმადიდებელთა დევნა იყო ლიტვა-რუსეთის ომის ერთ-ერთი მიზეზი. 1492 წელს მოსკოვის დიდმა მთავარმა ივანე III-მ ლიტვასთან ომი დაიწყო და მალე რუსთა ჯარმა ლიტვის დიდი სამთავროს აღმოსავლეთ რაიონები (ძირითადად დღევანდელი რუსეთის ფედერაციის დასავლეთი ნაწილი, უკრაინისა და ბელორუსიის ნაწილი) დაიკავა. ომი 1494 წელს ლიტვის დამარცხებით დასრულდა. ლიტვის დიდმა მთავარმა აღიარა ივანე III-ის მიერ დაკავებული ტერიტორიის მოსკოვის დიდი სამთავროს შემადგენლობაში გადასვლა. სამაგიეროდ, ივანე III-მ ქალიშვილი ელენე ლიტვის დიდ მთავარს მიათხოვა. ამ ქორწინებას ხელი არ შეუშლია 1500 წელს ლიტვასა და მოსკოვის სამთავროს შორის ომის დაწყებისათვის. 1503 წელს ომი კვლავ ლიტვის დამარცხებით დასრულდა. მოსკოვის სამთავრომ 1494 წლის ზავით მიღებული ტერიტორია შეინარჩუნა. ომი მოსკოვის სამთავროსა და ლიტვას შორის გაგრძელდა პოლონეთ-ლიტვის მომდევნო მეფის სიგიზმუნდ I-ის (1506-1548) დროსაც. 1514 წელს მოსკოვის დიდმა მთავარმა ვასილი III-მ (1505-1533) ქალაქი სმოლენსკი დაიბრუნა. მოსკოვის დიდი მთავრების ივანე III-ის და ვასილ III-ის აქტიური პოლიტიკის (ომების) შედეგი იყო ის, რომ პოლონეთ-ლიტვის მეფის სიგიზმუნდ I-ის დროს მართლმადიდებელთა შევიწროვება ნაკლებად იგრძნობოდა. სამაგიეროდ, სიგიზმუნდ I ფართოდ იყენებდა საეკლესიო თანამდებობების ბოძების უფლებას. ამ საძრახის საქმეში მას გვერდში ედგა დედოფალი ბონა, რომელიც საეკლესიო თანამდებობების ბოძების სანაცვლოდ უზვად იღებდა ქრთამს. ამის გამო უმნიშვნელოვანეს საეკლესიო თანამდებობაზე აღმოჩნდნენ უღირსი ადამიანები, რაც თავისთავად სცემდა მართლმადიდებელი სამღვდელოების ავტორიტეტს. გალიციისაში, რომელიც უშუალოდ ესაზღვრებოდა პოლონეთს, ეპარქია გაუქმდა. იქაურ ეკლესიებსა და მონასტრებს კიევის მიტროპო-

ლიტვის მიერ დანიშნული სასულიერო პირი (ნაცვალი) განაგებდა. 1509 წელს პოლონეთ-ლიტვის მეფემ სიგიზმუნდ I-მა გალიციაში ნაცვლის დანიშვნის უფლება მისცა ლვოვის კათოლიკე არქი-ეპისკოპოსს. გალიჩელები არ დაემორჩილნენ ლვოვის კათოლიკე არქიეპისკოპოსის მიერ დანიშნულ ნაცვალს და თვითონ აირჩიეს მართლმადიდებელი ნაცვალი. თავის შტრივ არც კათოლიკეებმა დათმეს და მართლმადიდებელთა და კათოლიკეთა შორის დაიწყო ნაცვლის თანამდებობისათვის ხანგრძლივი დაპირისპირება. 1539 წელს გალიჩის მართლმადიდებლური ეპარქია აღდგა და ეპისკოპოსად დაინიშნა მაკარ ტუჩაპსკი. ეპისკოპოსმა მაკარ ტუჩაპსკიმ ბევრი გააკეთა გალიჩის ეპარქიაში მართლმადიდებლობის პოზიციების გაძლიერების მიზნით.

1509 წელს და მიტროპოლიტ იოსებ სოლტანის ინიციატივით ქალაქ ვილნოში შეიკრიბა კიევის სამიტროპოლიტოს საეკლესიო კრება. კრების მიზანი იყო ლიტვაში მართლმადიდებელი ეკლესიისათვის უკეთესი პირობების შექმნა, მეფისა და სხვა საერო პირების ეკლესიის საქმეებში ჩარევის შეზღუდვა. საეკლესიო კრებამ დაადგინა: 1) საეკლესიო თანამდებობებზე უნდა დაენიშნათ ღირსეული ადამიანები; 2) საეკლესიო თანამდებობებზე დასანიშნავი პირები უნდა ბერძნული სჯულის კანონის მიხედვით შეერჩიათ ეპარქიის მმართველსა (ეპისკოპოსს, არქიეპისკოპოსს) და იმ მართლმადიდებელ პანს, რომლის მამულშიც მდებარეობდა ეკლესია ან მონასტერი; 3) უღირსი ადამიანი საეკლესიო თანამდებობაზე არ უნდა დაენიშნათ, თუნდაც იგი მეფის წარდგენილი ყოფილიყო; 4) მღვდელს, რომელიც ეკლესიაში ეპარქიის მმართველი ეპისკოპოსის თანხმობის გარეშე, მხოლოდ ადგილობრივი პანის გადაწყვეტილებით მსახურებდა, ღვთისმსახურების უფლება უნდა ჩამორთმეოდა; 5) ადგილობრივ პანს ეპარქიის მმართველი ეპისკოპოსის თანხმობის გარეშე აეკრძალა მის მამულში არსებული ეკლესიიდან მღვდლის დათხოვნის უფლება; 6) ეკლესიაში, რომელშიც სამ თვეზე მეტი ხნის განმავლობაში ღვთისმსახურება შეწყვეტილი იყო, ეპარქიის მმართველი ეპისკოპოსი მღვდელს დანიშნავდა მრევლთან შეთანხმების გარეშე.

ვილნოს საეკლესიო კრების დადგენილებას პრაქტიკული მნიშვნელობა თითქმის არ ჰქონდა.

კიევის სამიტროპოლიტოსა და საერთოდ, ლიტვის მართლ-მადიდებელი სამღვდელთა და მრევლის მდგომარეობა კიდევ უფრო გაუარესდა პოლონეთ-ლიტვის მეფის სიგიზმუნდ II-ის (1548-1572) მმართველობის დროს. ამ პერიოდში პოლონეთში ფართოდ გავრცელდა პროტესტანტიზმი. 1563 წელს პოლონეთ-ლიტვის სამეფოში კვლავ შეიზღუდა მართლმადიდებელთა უფლებები. 1569 წელს ქალაქ ლიუბლინში ლიტვასა და პოლონეთს შორის დაიდო უნია. პოლონეთი და ლიტვა ერთ სახელმწიფოდ – **ჟერ პოსპოლიტად** – გაერთიანდა. უნიის შემდეგ კათოლიკე პოლონელებს შეეძლოთ ლიტვაში დამკვიდრება, ასევე ლიტვის მიერ მიტაცებულ რუსეთის მიწებზე დასახლება. სიგიზმუნდ II-ს მემკვიდრე არ ჰყავდა. ლიუბლინის უნიის დადებიდან სამი წლის შემდეგ იგი გარდაიცვალა. პოლონეთ-ლიტვის სამეფოს (ჟერ პოსპოლიტას) ტახტზე მეფე უკვე მემკვიდრეობით კი აღარ აღიოდა, არამედ სეიმი (პარლამენტი) ირჩევდა. პოლონეთის ტახტზე შეიძლებოდა უცხოელიც კი ასულიყო.

პოლონეთ-ლიტვის სამეფოში სიგიზმუნდ II-ის მეფობის პერიოდში (1548-1572) ფართოდ გავრცელდა პროტესტანტიზმი. ამის საპასუხოდ პოლონეთსა და ლიტვაში მოღვაწეობა დაიწყო **იეზუიტთა ორდენმა**. იეზუიტების მიზანი იყო კათოლიციზმის მთავარი მეტოქის – პროტესტანტიზმის ამოძირკვა პოლონეთსა და ლიტვაში.

1570 წელს ლიტვის ცენტრში, ქალაქ ვილნოში, იეზუიტებმა დააარსეს **კოლეგია**. კოლეგიის პირად შემადგენლობა შეივსო იეზუიტთა ორდენის ყველაზე უფრო განათლებული წევრებისაგან. იეზუიტთა კოლეგიას კათოლიკური ეკლესია განსაკუთრებულ ყურადღებას უთმობდა, მის განკარგულებაში იყო დიდი რაოდენობითი ფული. ამიტომ იყო, რომ იეზუიტთა კოლეგია იქცა სანიშნო სასწავლებლად, როგორც კათოლიკე, ისე მართლმადიდებელი არისტოკრატების შვილებისათვის. 1579 წელს ვილნოს იეზუიტთა კოლეგიას ჟერ პოსპოლიტას მეფემ **სტეფანე ბატორმა** უმაღლესი სასწავლებლის – **აკადემიის** – სტატუსი მიანიჭა. იეზუიტთა აკადემიაში ასწავლიდნენ: **გრამატიკას, რიტორიკას, ფილოსოფიას, ღვთისმეტყველებას** და სხვ. სწავლება მხოლოდ ლათინურ ენაზე მიმდინარეობდა. აკადემიაში აღმზრდელიობითი მუშაობა დამყარებული იყო იეზუიტების საწყისებზე – მასწავლებლების მიმართ უსიტყვო

მორჩილებაზე. იეზუიტთა აკადემიას უნდა აღეზარდა იეზუიტთა ორდენისადმი და საბოლოო ჯამში რომის პაპისადმი ფანატიკურად მორჩილი ადამიანები. ვილნოს იეზუიტთა აკადემიის პირველი რექტორი იყო პეტრე სკარგი, უგანათლებულესი და დიდი ორატორული ნიჭით დაჯილდოებული იეზუიტი. პეტრე ამავე დროს იყო ძალზე ეშმაკი ადამიანი. მან სანიმუშოდ მოაწყო სწავლისა და აღზრდის პროცესი აკადემიაში. მის დროს შემოიღეს აკადემიაში საჯარო დისპუტები. ლიტველ და რუს მართლმადიდებელ არისტოკრატებს დიდი სიამოვნებით შეჰყავდათ შვილები ვილნოს იეზუიტთა აკადემიაში. ეს კი იმას ნიშნავდა, რომ ეს ბავშვები მომავალში კათოლიკეები გახდებოდნენ. ასე დაიწყო კიევის ეპარქიის მრევლის, ძირითად არისტოკრატების (ლიტველებისა და რუსების) გაკათოლიკება.

ვილნოს იეზუიტთა აკადემიის მოსწავლეთა რიცხვი სულ უფრო იზრდებოდა. 1586 წელს აკადემიაში სწავლობდა 700 ბავშვი, მათი სწავლისა და აღზრდის საქმეს უძღვებოდა 50 იეზუიტი მასწავლებელი.

კიევის სამიტროპოლიტოს ტერიტორიაზე მოღვაწე იეზუიტები მალე მიხვდნენ, რომ მართლმადიდებელთა გაკათოლიკება ძნელი იყო. იეზუიტებმა ხერხი იხმარეს და კათოლიკობის პროპაგანდის ნაცვლად კათოლიკურ და მართლმადიდებელ ეკლესიათა შორის უნიის აუცილებლობის პროპაგანდა დაიწყეს. იეზუიტები ადიდებდნენ მართლმადიდებლობას, რითაც მრევლის კეთილგანწყობილებას იმსახურებდნენ. ამის შემდეგ ისინი საუბარს იწყებდნენ მართლმადიდებელი ეკლესიის უმძიმეს მდგომარეობაზე და მრევლს არწმუნებდნენ რომ მართლმადიდებელთათვის ერთადერთი გამოსავალი რომის კათოლიკურ ეკლესიასთან უნია იყო. 1577 წელს გამოიცა ღვთისმეტყველ პეტრე სკარგის წიგნი „ეკლესიის ერთიანის შესახებ“. სკარგი აღწერდა რუსეთის მართლმადიდებელ ეკლესიაში (მოსკოვის სამიტროპოლიტოში) არსებულ უწესრიგობას და ამ უწესრიგობის მიზეზად ასახელებდა: 1) მართლმადიდებელი მღვდლების ცოლიანობას. ცოლიანობის გამო მღვდელს მისწრაფება ჰქონდა საერო ცხოვრებისაკენ, რაც მას ამ ქვეყნიურის მონად აქცევდა; 2) სლავური (რუსული) ენის გამოყენებას ღვთისმსახურებისას. სლავური ენა ბიზანტიელებმა გაქრისტიანების შემდეგ თითქოს განგებ დაუტოვეს

რუსებს ღვთისმსახურების ენად. ამ გზით რუსები უმეცრებაში უნდა დარჩენილიყვნენ, რადგან ცოდნის მიღება მხოლოდ ლათინური და ბერძნული ენის წყალობით შეიძლებოდა; 3) ეკლესიის საქმეებში ჩარევით მართლმადიდებელი სამღვდელოების უკიდურეს დამცირებას საერო პირების მიერ.

იეზუიტები ამტკიცებდნენ, რომ უწესრიგობა მართლმადიდებელ ეკლესიაში მხოლოდ რომის კათოლიკურ ეკლესიასთან უნიის შემდეგ აღმოიფხვრებოდა.

რომის კათოლიკური ეკლესიის გავლენა კიევის სამიტროლიტოს ტერიტორიაზე (დღევანდელი უკრაინა, ბელორუსია და რუსეთის ფედერაციის დასავლეთი ნაწილი) განსაკუთრებით გაძლიერდა ჟეჩ პოსპოლიტას მეფეების სტეფანე ბატორისა და სიგიზმუნდ III-ის (ტახტზე ავიდა 1587 წ.) დროს. სიგიზმუნდ III-ს აღზრდისა და განათლების საქმე ბავშვობიდანვე იეზუიტები ხელმძღვანელობდნენ.

კიევის სამიტროპოლიტოში მართლმადიდებლობის დაცვა საკუთარ თავზე აიღეს მოსკოვიდან გადახვენილმა თავადებმა ანდრია კურბსკიმ და კონსტანტინე ოსტროჟსკიმ. ანდრია კურბსკიმ მას შემდეგ, რაც მოსკოვიდან ლიტვაში გაიქცა, მთელი ძალღონე მართლმადიდებლობის დაცვას შეაღია. მან კავშირი დაამყარა რუსეთის სამეფოდან ჩამოცილებულ მიწებზე მცხოვრებ რუს თავადებთან და აფრთხილებდა მათ როგორც პროტესტანტიზმიდან, ისე კათოლიკობიდან მიმდინარე საფრთხის თაობაზე. ანდრია კურბსკი თვლიდა, რომ კათოლიკობის წინააღმდეგ ბრძოლაში საუკეთესო იარაღი იყო ლათინურ ენაზე ძველი რუსული საეკლესიო წიგნების თარგმნა. მან უკვე მოხუცებულობის ჟამს შეისწავლა ლათინური და თვითონ დაიწყო ძველი რუსული საეკლესიო წიგნების თარგმნა ლათინურად. ანდრია კურბსკის თხოვნით, მისი ნათესავი თავადი მიხეილ ობოლენსკი სამი წელი სწავლობდა კრაკოვის აკადემიაში და შემდეგ ანდრია კურბსკის თარგმნაში ეხმარებოდა. ანდრია კურბსკის ასევე ეხმარებოდნენ ვინმე ამბროსი და სოლოვეცკის მონასტრიდან ლიტვაში ჩასული ბერი არტემი. თავადმა კონსტანტინე ოსტროჟსკიმ დაახლოებით 1580 წელს თავის მამულში (დასავლეთ რუსეთში) გახსნა უმაღლესი სკოლა. სკოლასთან დაარსდა სტამბა, რომელშიც მუშაობდა პირვე-

ლი რუსი მესტამბე ივანე ფიოდოროვი. ანდრია კურბსკის მოღვაწეობის ყველაზე დიდი შედეგი იყო ბიბლიის (ოსტროჟსკის ბიბლიის) სტამბურად გამოცემა (1580-1581 წწ.) ეს იყო ბიბლიის პირველი რუსული სტამბური გამოცემა.

იეზუიტებისათვის წინააღმდეგობის გაწევა ძალზე ძნელი იყო, ისინი უაღრესად დახვეწილი მეთოდებით მოქმედებდნენ. ასე მაგალითად, მართლმადიდებლობისათვის თავდადებულ მებრძოლთა ანდრია კურბსკისა და კონსტანტინე ოსტროჟსკის შვილები დიმიტრი და იანუში კათოლიკეები გახდნენ.

მართლმადიდებლობის დაცვაში დიდი როლი შეასრულეს მართლმადიდებელთა საძმოებმა. სამხრეთ-დასავლეთ რუსეთში მოგზაურობისას ანტიოქიის პატრიარქმა იოაკიმემ 1586 წელს სიგელი უბოძა ლვოვის მართლმადიდებლურ საძმოს. ეს ერთ-ერთი უძველესი საძმო, რომელმაც დიდად შეუწყო ხელი მართლმადიდებლობის განმტკიცებას.

1588-1589 წლებში რუსეთში იმოგზაურა კონსტანტინე-პოლის პატრიარქმა იერემიამ. 1589 წელს მან პოლონეთ-ლიტვის სამეფოს მიერ მიტაცებულ რუსეთის რაიონები (კიევის სამიტროპოლიტოს ტერიტორია) მოინახულა. პატრიარქ იერემიას მართლმადიდებლური ეკლესიები და მონასტრები უმძიმეს მდგომარეობაში დახვდა. თეთრი და შავი სამღვდელოების ავტორიტეტი უკიდურესად შელახული იყო. კიევის მიტროპოლიტი ონისიფორი ორჯერ იყო დაქორწინებული. პერემიშლის ეპისკოპოსი მიხეილ კოპისტენსკი, ხოლმის ეპისკოპოსი დიონისი ზბირუისკი და პინსკის ეპისკოპოსი ლეონტი პელჩინსკი ცოლიანები იყვნენ. დიონისი და ლეონტი ეპისკოპოსად დადგენის შემდეგაც ცოლებთან ერთად ცხოვრობდნენ. პანური (თავადური) წარმოშობის ეპისკოპოსები თავიანთ ციხე-დარბაზში აგრძელებდნენ პანურ ცხოვრებას. მათ მუდამ თან ახლდა შეიარაღებული რაზმი. ამ რაზმებთან ერთად ეპისკოპოსები ძარცვაგადნენ მეზობელი პანების მამულებს. ეპარქიების მმართველმა ეპისკოპოსებმა ეპარქიის ტერიტორია საკუთარ ვოტჩინად (მამულად) გადააქციეს. ეპარქიიდან მიღებული შემოსავალი ეკლესიას არ ხმარდებოდა. ლუცკის ეპისკოპოსი კირილე ტერლეცკი მემამულეთა წოდებიდან იყო. მას კარგი განათლება ჰქონდა, მაგრამ ეპისკოპოსისათვის აუცილებელი ღირსება არ გააჩნდა. მეზობელი მემამულეები მას ხშირად

უჩიოდნენ მათი მამულების ძარცვისა და ძარცვის დროს ჩადენილი მკვლევლობებისათვის.

მართლმადიდებლობის დაცვის მიზნით კონსტანტინეპოლის პატრიარქმა იერემიამ კიევის სამიტროპოლიტოში დააარსა ახალი საძმო – ვილნოს მართლმადიდებლური საძმო. საძმოსთან გაიხსნა სკოლა და სტამბა.

კონსტანტინეპოლის პატრიარქმა იერემიამ გადააყენა კიევის მიტროპოლიტი **ონისიფორი** და მის ნაცვლად მიტროპოლიტად დაადგინა **მიხეილ როგოზა**. ახალი მიტროპოლიტი სუსტი ხასიათის ადამიანი იყო და იმ ურთულეს დროში თავის მოვალეობას ვერ შეასრულებდა. ეს ცხადად იგრძნო პატრიარქმა იერემიამ. პატრიარქმა ასეთი გამოსავალი იპოვა: ლუცკის ეპისკოპოსი **კირილე ტერლეცკი** დანიშნა თავის წარმომადგენლად (ეგზარქოსად) სამხრეთ-დასავლეთ რუსეთში. კირილე ტერლეცკის დაევალა ეპისკოპოსთა გასამართლებაც. ამით მიტროპოლტ მიხეილ როგოზას უფლებები შეიზღუდა. პატრიარქ იერემიას მოღვაწეობით კიევის სამიტროპოლიტოს ეპისკოპოსები დიდად უკმაყოფილონი დარჩნენ.

კონსტანტინეპოლის პატრიარქის მოგზაურობის შემდეგ კიევის სამიტროპოლიტოს ეპისკოპოსების დიდმა უმრავლესობამ მხარი დაუჭირა რომის კათოლიკურ ეკლესიასთან უნიას. ეპისკოპოსებს ორი მიზანი ამოძრავებდათ: 1) კონსტანტინეპოლის პატრიარქის დაქვემდებარებიდან გამოსვლა; 2) კათოლიკე ეპისკოპოსებთან გათანაბრება. 1591 წელს კიევის სამიტროპოლიტოს ოთხმა ეპისკოპოსმა: **კირილე ლუცკელმა, გედეონ ლვოველმა, დიონისი ხოლმელმა და ლეონტი პინსკელმა** თხოვნით მიმართეს უჩრდოსო პოსპოლიტას მეფეს, რათა რუსული ეკლესია (კიევის სამიტროპოლიტო) რომის პაპისათვის დაექვემდებარებინა. ეპისკოპოსები შემდეგ პირობას აყენებდნენ: უნდა შენარჩუნებულიყო მართლმადიდებლური ღვთისმსახურება და ეპისკოპოსების იერარქიული მდგომარეობა. მეფე სიგიზმუნდ III, ცხადია, კმაყოფილი დარჩა და ეპისკოპოსებს დახმარება აღუთქვა. მიუხედავად ამისა, მეფე ამ საკითხის რომის პაპის წინაშე დაყენებას არ ჩქარობდა. ეპისკოპოსებმა მალე სხვა მოკავშირე იპოვეს. ეს იყო 1593 წელს ვოლინის ვლადიმირის ეპისკოპოსად დანიშნული **იპატი პოცევი** (ერისკაცობაში ადამ პოცევი). იპატი მართლმადიდებელი იყო, მაგრამ

კალენისტურ სკოლაში აღიზარდა, შემდეგ დაამთავრა კრაკოვის იეზუიტთა აკადემია. იპატი კალენისტი გახდა, შემდეგ ისევ მართლმადიდებლობას დაუბრუნდა. კირილე ტერლეცკისთან და სხვა ეპისკოპოსებთან ერთად იგი რომის კათოლიკურ ეკლესიასთან უნიის თავგამოდებული მომხრე იყო. 1594 წელს სიგიზმუნდ III-მ ეპისკოპოსები კირილე ტერლეცკი და იპატი პოცევი უნიის დასადებად რომში გაგზავნა. მანამდე კი კირილემ და იპატიმ კიევის მიტროპოლიტი დაითანხმეს და რომის პაპთან წარსადგენი უნიის ტექსტიც შეიმუშავეს. უნიის შინაარსი ასეთი უნდა ყოფილიყო: 1) უნიატურ ეკლესიაში უცვლელად უნდა შენარჩუნებულიყო მართლმადიდებლური დოგმები და მართლმადიდებლური ღვთისმსახურება; 2) უნიატური ეკლესიის ეპისკოპოსებს უნდა შეენარჩუნებინათ თავიანთი უფლებები; 3) უნიატური ეკლესია დაცული უნდა ყოფილიყო საეკლესიო საქმეებში არისტოკრატის (პანების) ჩარევისაგან, ასევე მართლმადიდებლურ საქმეთაგან; 4) უნიატური ეკლესია დაცული უნდა ყოფილიყო კონსტანტინეპოლის პატრიარქისაგან. მიტროპოლიტმა მიხეილ როგოზამ აღნიშნულ პირობებს ხელი კი მოაწერა, მაგრამ შემდეგ მერყეობა დაეცყო. ამის გამო ეპისკოპოსებმა კირილე ტერლეცკიმ და იპატი პოცეიმ ყველაფერი თავის თავზე აიღეს და მოგვიანებით, რომში მოლაპარაკების დროს კათოლიკურ ეკლესიას დამატებით კიდევ ბევრი რამ დაუთმეს. მიტროპოლიტმა მიხეილ როგოზამ ამ დათმობების შესახებ რომ გაიგო სასონარკვეთილებაში ჩავარდა. მართლმადიდებლურ სამყაროში მისი ავტორიტეტი უკიდურესად შეილახა.

უნიის წინააღმდეგ პირველი გამოვიდა თავადი კონსტანტინე ოსტროჟსკი. მან სასწრაფოდ დაგზავნა წერილები, სადაც მართლმადიდებლებს განუმარტავდა უნიატური ეკლესიის არსს. მთელი დასავლეთ რუსეთი მღელვარებამ მოიცვა. ერთ დროს უნიის თავგამოდებული მომხრე ღვოვის ეპისკოპოსი გედეონი შეშინდა და ყველაფერი კირილე ტერლეცკის გადააბრალა. შეშინდა უნიის მეორე მომხრე – პერემიშლის ეპისკოპოსი მიხეილ კოპისტენსკი. ეპისკოპოსები კირილე ტერლეცკი და იპატი პოცევი აჩქარდნენ და 1595 წლის შემოდგომაზე რომში გაემგზავრნენ. რომში კირილემ და იპატიმ მოლაპარაკების დროს მიიღეს კათოლიკური დოგმატები

სულიწმიდის წარმოშობის, ინდულიგენციების, განსაზღვრებისა და პაპის პრიმატის თაობაზე. უნიის მიხედვით, უნიატურ ეკლესიაში მართლმადიდებლური რჩებოდა მხოლოდ ღვთისმსახურების გარეგნული მხარე. პაპი კლიმენტი VIII გახარებული იყო. უნიის ხელმოწერასთან დაკავშირებით რომში დიდი ზეიმი გაიმართა.

1596 წლის მიწურულს ქალაქ ბრესტში, უნიის დადებასთან დაკავშირებით, დიდი საეკლესიო კრება გაიმართა. კრებას, ეპისკოპოსების, თეთრი სამღვდელოებისა და საერო პირების გარდა, დაესწრო პატრიარქის ორი ეგზარქოსი: კონსტანტინეპოლის პატრიარქის ეგზარქოსი ნიკიფორე და ალექსანდრიის პატრიარქის ეგზარქოსი კირილე ლუკარისი.

საეკლესიო კრება თავიდანვე გაიყო ორად – უნიის მომხრეებად და მართლმადიდებლებად. უნიატური ეკლესიის მომხრეებმა სხდომები გამართეს ბრესტის ტაძარში, მართლმადიდებლებმა – ჩვეულებრივ შენობაში. ეს იმიტომ მოხდა, რომ ეპისკოპოს იპატი პოცეის განკარგულებით მართლმადიდებლები არ შეუშვეს ბრესტის არცერთ ეკლესიაში. ეგზარქოსმა ნიკიფორემ სამგზის მიიწვია მართლმადიდებელთა საეკლესიო კრებაზე მიტროპოლიტი მიხეილ როგოზა და ოთხი ეპისკოპოსი. არც ერთი მათგანი კრებაზე არ გამოცხადდა. მაშინ მართლმადიდებელთა საეკლესიო კრებამ ოთხივე იერარქი გადააყენა და უნია უარყო. ბრესტის ტაძარში მიმდინარე უნიატების საეკლესიო კრებამ დაწყებულა მართლმადიდებელთა საეკლესიო კრება და დიდი ზარ-ზეიმით მიიღო უნია. უნია მაშინვე დაამტკიცა ჟენ პოსპოლიტას მეფემ. უნიატების საეკლესიო კრებამ მართლმადიდებელი ეპისკოპოსები ეკლესიის მოღალატეებად გამოაცხადა, ხოლო პატრიარქთა ეგზარქოსები – ოსმალების სულთნის აგენტებად.

უნიატური ეკლესიის დაფუძნების შემდეგ მართლმადიდებელთა დევნა-შევიწროება კიდევ უფრო გაძლიერდა. შემცირდა მართლმადიდებელ ეპისკოპოსთა რიცხვი. 1607 წელს გარდაიცვალა ეპისკოპოსი გედეონ ბოლობანი, 1612 წელს – მიხეილ კოპისტენსკი. მიხეილ კოპისტენსკის გარდაცვალების შემდეგ დასავლეთ რუსეთის მრევლი ღვთის ეპისკოპოსს იერემია ტისსაროვსკის სამწყსოს შეუერთდა. 1620 წელს მალაორსიაში (უკრაინაში) იმოგზაურა იერუსალიმის პატრი-

არქმა თეოფანემ. პატრიარქ თეოფანეს საეკლესიო საქმეთა გადწყვეტის თაობაზე რწმუნება მისცა კონსტანტინეპოლის პატრიარქმა. პატრიარქმა თეოფანემ კიევის მიტროპოლიტად დაადგინა ილუმენი იობ ბორეცკი. ხელდასხმული იქნენ პოლოცკის, ვოლინის ვლადიმირის, ლუცკის, პერემიშლის, ხოლმისა და პინსკის ეპისკოპოსები. ჟერ პოსპოლიტას მეფემ არ სცნო ეპარქიებში ეპისკოპოსების დანიშვნა, რადგან ამ საეპისკოპოსოებში უნიატი ეპისკოპოსები მოღვაწეობდნენ. პატრიარქი თეოფანე თვითმარქვიად გამოაცხადეს და მის მიერ ხელდასხმული ეპისკოპოსების დაპატიმრების ბრძანება გასცეს. პოლონეთის მეფე მხოლოდ კიევში მყოფ მიტროპოლიტ იობ ბორეცკის ვერ შეეხო. დევნილი ეპისკოპოსები ეპარქიებში ვერ ჩავიდნენ და მდინარე დნეპრზე, ზაპოროჟიეს სერში, კაზაკებს შეაფარეს თავი.

1607 წელს პოლონეთის ქალაქ სანდომირის მახლობლად შეიკრიბა მართლმადიდებელი საერო არისტოკრატიის ყრილობა. ყრილობამ თხოვნით მიმართა ჟერ პოსპოლიტას მეფეს გაუქმებინა საეკლესიო უნია, ხოლო უნიატი მიტროპოლიტებისა და ეპისკოპოსებისათვის სამწყსო ჩამოერთმია. მეფემ, ცხადია, ყრილობის თხოვნა არ შეიწყნარა, უნიატმა ეპისკოპოსებმა სამწყსოები შეინარჩუნეს. ამავე დროს მეფემ პირობა დასდო დაეცვა აღმსარებლობის თავისუფლება. 1607 წელს ვარშავაში გამართულმა პოლონეთის სეიმმა კონსტიტუციაში შეიტანა განსაკუთრებული მუხლი – „ბერძნული რელიგიის შესახებ“, რომელიც მართლმადიდებლობას ეხებოდა. მიუხედავად ამისა, ჟერ პოსპოლიტას მეფისა და უნიატების მიერ მართლმადიდებელთა შევიწროვება შემდგომ ხანებშიც გრძელდებოდა, თუმცა მართლმადიდებლური ეკლესიები და მონასტრები, მართლმადიდებლური ღვთისმსახურება კიევის სამიტროპოლიტოში (უკრაინისა და ბელოროსიის ტერიტორია, რუსეთის ფედერაციის დასავლეთი რაიონები) კვლავინდებურად დარჩა. კიევის სამიტროპოლიტოში ვითარება შეიცვალა 1654 წლის შემდეგ, მას შემდეგ, რაც უკრაინის ნაწილი რუსეთს შეუერთდა.

თავი მეოთხე

რუსეთის ეკლესია XVI საუკუნეში

მოსკოვის დიდი სამთავროს გაძლიერებისა და მოსკოვის დიდი მთავრების მიერ რუსეთის გაერთიანების პროცესის (XIV-XV სს.) პარალელურად იზრდებოდა მოსკოვის მიტროპოლიტის როლიც. მოსკოვის სამიტროპოლიტოს გაძლიერებას მხოლოდ საშინაო ფაქტორი (მოსკოვის სამთავროს გაძლიერება) არ უწყობდა ხელს. დიდი მნიშვნელობა ჰქონდა საგარეო ფაქტორსაც – ბიზანტიის იმპერიის დასუსტებასა და დაცემას (1453 წ.). მოჰყვა კონსტანტინეპოლის პატრიარქის გავლენის შესუსტება. მიტროპოლი იონას დროიდან მოსკოვის მიტროპოლიტებს უკვე რუსი ეპისკოპოსების კრება (რუსეთის საეკლესიო კრება) ირჩევდა. 1448 წელს მიტროპოლიტი იონა (1848-1451) სწორედ რუსეთის საეკლესიო კრებამ აირჩია. 1480 წელს რუსეთის საეკლესიო კრებამ დაადგინა ბერძენი აღარ აერჩიათ არც მიტროპოლიტად და არც ეპისკოპოსად, რადგან საბერძნეთი (ბიზანტია) ოსმალეთის სულთნის უღელქვეშ იმყოფებოდა. მოსკოვის დიდი მთავრის ივანე III (1462-1505) პოლიტიკა გაგრძელდა მისი შვილის, დიდი მთავრის ვასილ III-ს (1505-1533) დროს.

მიტროპოლიტი იონას მემკვიდრე თეოდოსი 1451 წელს მიტროპოლიტი გახდა კონსტანტინეპოლის პატრიარქთან შეთანხმების გარეშე. 1454 წელს მიტროპოლიტი ფილარეტ I ასევე კონსტანტინეპოლის პატრიარქთან შეთანხმების გარეშე აირჩია რუსეთის საეკლესიო კრებამ. კონსტანტინეპოლის პატრიარქთან შეთანხმების გარეშე აირჩიეს მიტროპოლიტებად, გერმოგენი (1472 წელს), ზოსიმი (1490 წელს) და სიმონი (1495 წელს).

მოსკოვის დიდი მთავრის ვასილი III-ის დროს მიტროპოლიტის ასარჩევად უკვე საეკლესიო კრებასაც აღარ იწვევდნენ.

მიტროპოლს უშუალოდ ვასილ III ნიშნავდა. მიტროპოლიტ სიმონის მემკვიდრე ვარლამი 1511 წელს მიტროპოლიტად სწორედ ვასილ III-მ დანიშნა. მოგვიანებით, ვასილ III-მ ვარლამი მიტროპოლიტობიდან გადააყენა და მონასტერში გაგზავნა, ხოლო 1522 წელს მიტროპოლიტად ილუმენი დანიელი დანიშნა.

ვასილ III-ის მიერ რუსეთის საეკლესიო კრების გარეშე მიტროპოლიტების დანიშვნა და გადაყენება საეკლესიო ხელისუფლების სისუსტის დამადასტურებელი იყო. მიტროპოლიტის ხელისუფლება იმდენად სუსტი იყო, რომ მიტროპოლიტი დანიელი წინ ვერ აღუდგა დიდი მთავრის სურვილს და ვასილ III-ს სრულიად უკანონოდ პირველ ცოლთან განქორწინების უფლება მისცა, ხოლო დედოფალი მონაზვნად აღკვეცა და სუზდალის ამალგების მონასტერში გაგზავნა. ვასილ III-მ მეორედ იქორწინა. ამჯერად დედოფალი გახდა ელენე გლინასკაია. ამ ქორწინების შემდეგ დაიბადა რუსეთის მომავალი მეფე ივანე IV მრისხანე.

ივანე ვასილის ძე 1533 წელს დიდი მთავრის ტახტზე მცირეწლოვანი ავიდა. 1547 წელს დიდი მთავარი ივანე ვასილის ძე მიძინების ტაძარში მეფედ ეკურთხა. 1557 წელს ივანე IV-მ ბერძენ მღვდელმთავართა საეკლესიო კრებისაგან მეფედ კურთხევის დადასტურება მიიღო.

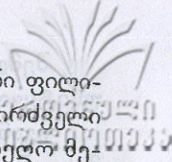
ივანე IV სამეფო ხელისუფლების გაძლიერებას ესწრაფვოდა. ეკლესიის როლი სახელმწიფოში მეფეს თავისებურად ჰქონდა გააზრებული. 1551 წელს ივანე IV-მ მოიწვია რუსეთის საეკლესიო კრება, რომლის დადგენილება ასი მუხლის სახის იქნა ჩამოყალიბებული. ივანე IV საეკლესიო კრებაზე საუბრობდა ეკლესიის დიდ მნიშვნელობაზე სახელმწიფოსათვის. ყველას ეგონა, რომ დადგა საეკლესიო ხელისუფლების გაძლიერების დრო.

მეფის სულიერი მოძღვარი მიტროპოლიტ მაკარისთან ერთად გახდა ნოვგოროდელი მღვდელი სილვესტრი. მიუხედავად იმისა, რომ ივანე IV აღიარებდა ეკლესიის დიდ მნიშვნელობას სახელმწიფოს ცხოვრებაში, მიტროპოლიტს ფრთხილი და წინდახედული მოქმედება მართებდა. მეფის ხასიათიდან გამომდინარე შეიძლებოდა ყველაფერი კარდინალურად შეცვლილიყო. ეს ნათლად დადასტურდა მეფისა და მის სულიერი მოძღვრის ურთიერთობიდან. ივანე IV-მ ვერ აიტანა სილვესტ-

რის ჭკუისდამრიგებლური ტონი. მეფეს მოეჩვენა, რომ როგორც ბავშვს ისე ექცეოდნენ. სილვესტრი მალე პოლიტიკაშიც ჩაერია. სილვესტრმა მის გარშემო შემოკრებილთა ჩაგონებით მეფეს ურჩია, რომ ლივონიის ორდენის ნაცვლად ომი ყირიმის სახანოს წინააღმდეგ დაენყო. მეფემ ეს რჩევა არ მიიღო. 1553 წელს ივანე IV მძიმედ გახდა ავად. დადგა ტახტის მემკვიდრის საკითხი. სილვესტრმა, ისევე მის გარშემო შემოკრებილთა გავლენით, ივანე IV-ის ვაჟის გამეფებას კი არ დაუჭირა მხარი, არამედ ტახტზე მთავარ ვლადიმირ ანდრიას ძის ასვლა მიიჩნია სწორად. ეს უკვე მეფემ აღარ მოითმინა და თავის მოძღვარი სამეფო ხელისუფლების მოწინააღმდეგე ბოიარებს მიაკუთვნა. 1565 წლიდან ივანე IV-მ წვრილ აზნაურებზე დაყრდნობით ბოიარებს შეურიგებელი ომი გამოუცხადა – ოპრიჩინა დაარსა. მეფის მოთხოვნით რუსეთი გაიყო ორად – ოპრიჩინად და ზემშჩინად. ოპრიჩინაში მეფემ განუსაზღვრელი ძალაუფლება მიიღო. ოპრიჩინაში დაიწყო ბოიარების დევნა-შევიწროვება. წვრილი აზნაურები (ოპრიჩნიკები) ხოცავდნენ ბოიარებს, მათი ოჯახის წევრებს. ცოცხლად გადარჩენილი ბოიარები სტოვებდნენ თავიანთ მამულებს და ქვეყნის მეორე ნაწილში – ზემშჩინაში გარბოდნენ. კარგი დღე მათ არც იქ ელოდათ. ამასთან ერთად ივანე IV-მ ეჭვის თვალით შეხედა სამღვდელოებასაც. ეკლესიის მხრიდან სახელმწიფო საქმეებში ჩარევის ნებისმიერი მცდელობა მეფეს ძალზე აღიზიანებდა, მოკრძალებით გამოთქმულ რჩევასაც კი მისი ძალაუფლების ხელყოფად მიიჩნევდა. 1565 წელს მეფემ პირდაპირ დასდო ბრალი სამღვდელოებას. ივანე IV-მ განაცხადა: როგორც კი მეფე ბოიარების დასჯას მოინდომებს, სამღვდელოება მაშინვე ბოიარებს მფარველობსო.

მიტროპოლიტმა მაკარიმ ოპრიჩინის დაარსებამდე ვერ იცოცხლა, იგი 1563 წელს გარდაიცვალა. 1564 წელს მიტროპოლიტად არჩეული იქნა მეფის მოძღვარი ათანასე. ერთი წლის შემდეგ მან ავადმყოფობის გამო მიტროპოლიტის ტახტი დასტოვა. ივანე IV-მ გადაწყვიტა მიტროპოლიტად ყაზანის არქიეპისკოპოსი გერმანი აერჩიათ. გერმანმა ივანე IV-ს ასეთი პირობა წაუყენა: იგი მიტროპოლიტობას იმ შემთხვევაში დასთანხმდებოდა, თუ მეფე ოპრიჩინას გააუქმებდა. განრისხებულმა ივანე IV-მ გერმანი მიტროპოლიტის სასახლიდან გააძევა და

1566 მიტროპოლიტად სოლოვეცკის მონასტრის ილუმენი ფილიპე აარჩევინა. ილუმენი ფილიპე ბოიართა ერთ-ერთი ძირძველი საგვარეულოს ეკუთვნოდა. იგი ძლივს დაითანხმეს მიელო მეფის შეთავაზება და მიტროპოლიტის ტახტი დაეკავებინა. ამავე დროს ფილიპე გააფრთხილეს, რომ მეფესთან ოპრიჩინინის გაუქმების შესახებ სიტყვა არ დაედრა. გავიდა სულ რამდენიმე თვე და ბოიარების უსასტიკესი დევნისა და ხოცვა-ჟლეტის შემყურე მიტროპოლიტმა ხმა აღიმალლა. მეფე თავდაპირველად საჯაროდ არ დაპირისპირებია მიტროპოლიტს, მხოლოდ თავის უკმაყოფილებას აგრძნობინებდა. 1568 წელს ივანე IV-მ გადაწყვიტა ბოლო მოეღო მიტროპოლიტის ოპოზიციისათვის. 1568 წელს, ჯვრის თაყვანისცემის კვირაძალში, ივანე IV მიძინების ტაძარში მივიდა და მიტროპოლიტს ლოცვა-კურთხევა სთხოვა. ათანასემ მეფე არ დალოცა და მას ასეთი სიტყვებით მიმართა: „ვერ შევიცანი მეფე ასეთ საქმეთა შემოქმედი. გეშინოდეს ღვთის სამსჯავროსი! ჩვენ აქ ღმერთს უსისხლო მსხვერპლს ვწირავთ, საკურთხევლის მიღმა კი უდანაშაულოთა სისხლი იღვრება!“ ივანე IV-ის მუქარას მიტროპოლიტმა ასე უპასუხა: „მე ამ ქვეყნად მოსული მწირი ვარ და მზად ვარ ვენამო სიმართლისათვის. ჩემი რწმენა მავალებს ხმა აღვიმალლო!“ მეფისა და მიტროპოლიტის მეორე შეჯახება ნოვოდევრიხის მონასტერში მოხდა. ბიბლიის კითხვისას მიტროპოლიტმა ათანასემ შენიშნა, რომ ერთ-ერთ ოპრიჩნიკს ქუდი არ მოეხადა. ათანასემ ოპრიჩნიკის საქციელის გამო მეფეს შესჩივლა. ივანე IV-მ გადაწყვიტა თავიდან მოეცილებინა ურჩი მიტროპოლიტი. საეკლესიო კრებამ შეთითხნილი დასმენების საფუძველზე ათანასე მიტროპოლიტობიდან გადააყენა. 1568 წლის 8 ნოემბერს ოპრიჩნიკები შეცვივდნენ ტაძარში, საღმრთო ლიტურგიის დროს ათანასეს მიტროპოლიტის შესამოსელი შემოახიეს და ტაძრიდან გააძევეს.

მეფის ბრძანებით, ათანესე ტვერის ერთ-ერთ მონასტერში გამოკეტეს. ერთი წლის შემდეგ ტვერისაკენ გზად მიმავალმა ივანე IV-მ მონასტერში მისი ფავორიტი ოპრიჩნიკი მალიუტა სკურატოვი შეგზავნა და ათანასესაგან ლოცვა-კურთხევა ითხოვა. უშიშარმა ღვთისმსახურმა მეფეს ლოცვა-კურთხევაზე უარი უთხრა. განრისხებულმა ოპრიჩნიკმა ათანასე თავისი ხელით დაახრჩო.

შემდეგი მიტროპოლიტები – კირილე და ანტონი – მეფეს უსიტყვოდ ემორჩილებოდნენ.

ივანე IV მრისხანეს გარდაცვალების შემდეგ ტახტზე ავიდა მისი შვილი თევდორე (1584-1598). თევდორე ღრმადმორწმუნე მართლმადიდებელი, თუმცა მეფისათვის აუცილებელი სხვა თვისებები მას არ გააჩნდა. რუსეთს ბოიარი ბორის გოდუნოვი განაგებდა. ბორის გოდუნოვის თვითნებობის წინააღმდეგ ხმა აღიმალა მიტროპოლიტმა დიონისიმ. ბორის გოდუნოვმა და მისმა მომხრე ბოიარებმა მიტროპოლიტის გადაყენება შესძლეს. 1587 წელს მიტროპოლიტი გახდა როსტოვის არქიეპისკოპოსი იობი. იობი იყო მოსკოვის უკანასკნელი მიტროპოლიტი და პირველი პატრიარქი.

XVI საუკუნის მიწურულისათვის (ავტოკეფალიის მოპოვებამდე) მოსკოვის სამიტროპოლიტოში ეპარქიათა რიცხვი ათამდე გაიზარდა. 1555 წელს დაარსდა ყაზანის ეპარქია. ჯერ კიდევ XVI საუკუნის დამდეგს პერმას ეპოქიის კათედრა ვოლოგდაში გადაიტანეს და ეპარქიასაც ვოლოგდის ეპარქია ეწოდა. დიდმა მთავარმა ვასილი III-მ (1505-1533) მოსკოვის სამთავროს სმოლენსკი შეუერთა. სმოლენსკის ეპარქია მოსკოვის სამიტროპოლიტოს შემადგენელი ნაწილი გახდა. მას შემდეგ, რაც ივანე IV მრისხანემ (1533-1584) პოლოცკი შეიერთა პოლოცკის ეპარქია მოსკოვის მიტროპოლიტს დაექვემდებარა. ლივონიის ომის (1558-1583 წწ.) დროს ივანე IV მრისხანემ გერმანელ რაინდებს ქალაქი იურიევი წაართვა. ამის შემდეგ მალე შეიქმნა იურიევის ეპარქია. ყენ პოსპოლიტის მეფემ სტეფანე ბატორმა (XVI საუკუნის მეორე ნახევარი) ქალაქები იურიევი და პოლიცკი დაიკავა. პოლიცკის ეპარქია კიევის სამიტროპოლიტოს დაექვემდებარა, ხოლო იურიევის ეპარქია გაუქმდა.

კიევის სამიტროპოლიტოსაგან მოსკოვის სამიტროპოლიტოს გამოყოფის დროისათვის მოსკოვის სამიტროპოლიტოში შემდეგი ეპარქიები შედიოდა: მოსკოვის, კოსტრომის, ნიჟნი ნოვგოროდის, ორიოლის, ვლადიმირის, არხანგელსკის, ნოვგოროდისა და ტამბოვის. ოქროს ურდოს დაშლის შემდეგ, 1454 წლიდან, სარანსკის ეპისკოპოსი მოსკოვში გადასახლდა და მოსკოვის მიტროპოლიტის ქორეპისკოპოსი გახდა.

რუსეთის ეკლესიის ეპარქიათა რაოდენობა შეიცვალა მოსკოვის საპატრიარქოს დაარსების შემდეგ.

თავი მესუთი

ავტოკეფალიის მოპოვება რუსეთის ეკლესიის მიერ და მოსკოვის საპატრიარქოს დაარსება (1586-1593 წწ.)

რუსეთის ეკლესია დაარსების დღიდან (X საუკუნიდან) კონსტანტინეპოლის პატრიარქის იურისდიქციაში იმყოფებოდა. რუსეთის ეკლესიის სათავეში იდგა მიტროპოლიტი, რომლის რეზიდენცია X საუკუნიდან პერეიასლავლში, XI საუკუნიდან – კიევეში, XIII საუკუნიდან – ვლადიმირში, ხოლო XIV საუკუნიდან – მოსკოვეში იყო.

რუსეთის ცენტრალიზებული სახელმწიფოს (მოსკოვის რუსეთის) წარმოქმნის პროცესში (XV-XVI სს.) მოსკოვისა და სრულიად რუსეთის დიდი მთავრები და მეფეები ივანე III (1462-1505), ვასილ III (1505-1533), ივანე IV (1533-1584) და თევდორე (1584-1598) პოლიტიკური მოსაზრებიდან გამომდინარე რუსეთისათვის მიუღებლად მიიჩნევდნენ რუსეთის ეკლესიის კონსტანტინეპოლის პატრიარქის იურისდიქციაში ყოფნას. ბიზანტიის იმპერიის დაცემის შემდეგ (1453 წ.) რუსეთმა მალე „მესამე რომის“ მისია იკისრა და ამდენად, რუსეთის ეკლესიის კონსტანტინეპოლის პატრიარქის იურისდიქციაში დარჩენა უკვე პოლიტიკური თვალსაზრისით უხერხულიც კი იყო. მიუხედავად ამისა, რუსეთის ეკლესიას ავტოკეფალიის მოპოვება ძალზე გაუძნელდა. ეს იყო საკმაოდ ხანგრძლივი პროცესი, რომელიც წარმატებით დაგვირგვინდა მეფე თევდორეს (1584-1598) დროს.

კონსტანტინეპოლის პატრიარქს, ცხადია, არ სურდა რუსეთის ეკლესიისათვის ავტოკეფალიის ბოძება, მაგრამ 1453 წლიდან კონსტანტინეპოლის პატრიარქის გავლენა რუსეთის ეკლესიაზე სულ უფრო სუსტდებოდა. ამას ხელს უწყობდა

ოსმალეთის მიერ კონსტანტინეპოლის აღება და ბიზანტიის იმპერიის დაცემა (1453 წ.), მოსკოვის გარშემო რუსეთის მიწების გაერთიანება და რუსეთის ძლიერი სახელმწიფოს (მოსკოვის რუსეთის) ჩამოყალიბება (XIV-XVI სს.). მიუხედავად ამისა, რუსეთის ეკლესიამ ვერ შესძლო ავტოკეფალიის მოპოვება. ნომინალურად მოსკოვის მიტროპოლიტი კონსტანტინეპოლის პატრიარქის იურისდიქციაში რჩებოდა.

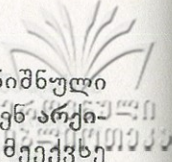
1586 წელს შენირულებათა შესაგროვებლად მოსკოვში ჩავიდა ანტიოქიის პატრიარქი იოაკიმე. ეს იყო პირველი შემთხვევა, როდესაც რუსეთში ჩავიდა მართლმადიდებელი პატრიარქი. მოსკოვში ანტიოქიის პატრიარქის ჩასვლა კარგად გამოიყენა მეფე თევდორემ. მეფემ შეკრიბა ბოიარები და სამღვდლოება. საერო და საეკლესიო ელიტის საბჭოზე დაისვა საკითხი: ხომ არ შეიძლებოდა ანტიოქიის პატრიარქის ვიზიტის მოსკოვის საპატრიარქოს დაარსების მიზნით გამოყენება? მეფის წინადადება მოწონებული იქნა. მოსკოვის საპატრიარქოვის დაარსების იდეას მხარი დაუჭირა ანტიოქიის პატრიარქმა იოაკიმემ. ამასთან ერთად პატრიარქმა დასძინა, რომ მოსკოვის საპატრიარქოს დაარსება უნდა ეცნო აღმოსავლეთის ყველა მართლმადიდებელ პატრიარქს და პირველ რიგში კონსტანტინეპოლის პატრიარქს. პატრიარქი იოაკიმე რუსეთის მეფესა და სამღვდლოებას აღმოსავლეთის მართლმადიდებელ საპატრიარქოებთან შუამდგომლობასაც დაჰპირდა.

1588 წელს მოსკოვში ჩავიდა კონსტანტინეპოლის პატრიარქი იერემია. რუსეთის მეფემ თევდორემ, ქვეყნის ფაქტობრივმა გამგებელმა ბოიარმა ბორის გოდუნოვმა და სამღვდლოებამ ეს ვიზიტიც კარგად გამოიყენა. მოსკოვის საპატრიარქოს დაარსების თხოვნასთან ერთად კონსტანტინეპოლის პატრიარქს იერემიას სთხოვეს თავად ყოფილიყო მოსკოვის პირველი პატრიარქი. ეს იყო გარკვეული დიპლომატიური მანევრი. სინამდვილეში არც მეფე თევდორეს და არც ბორის გოდუნოვს მოსკოვის პატრიარქად ბერძენი არ სურდათ ეხილათ. ისინი დიდი ნდობით ეკიდებოდნენ და მხარს უჭერდნენ მოსკოვის მიტროპოლიტს იობს, რომელიც რუსეთის ეკლესიის ავტოკეფალიის მოპოვებისათვის იბრძოდა. ამიტომ იყო, რომ მოსკოვის პატრიარქის ტახტის შეთავაზებასთან ერთად კონსტანტინეპოლის პატრიარქს იერემიას მიანიშნეს, რომ თანხ-

მობის შემთხვევაში მისი რეზიდენცია იქნებოდა არა მოსკოვში, არამედ ვლადიმირში. პატრიარქმა იერემიამ ამ შეთავაზებას ასე უპასუხა: ეს რაღა საპატრიარქო იქნება თუ პატრიარქი ხელმწიფესთან ერთად არ იცხოვრებსო? ეს იმას ნიშნავდა, რომ პატრიარქი იერემია ვლადიმირში ცხოვრებაზე უარს ამბობდა. ამის შემდეგ კონსტანტინეპოლის პატრიარქს სთხოვეს მოსკოვის პატრიარქად მიტროპოლიტ იობის ხელდასხმა. მიტროპოლიტ იობის მოსკოვის პატრიარქად ხელდასხმა შედგა 1589 წლის 26 იანვარს. მოსკოვიდან გამგზავრების წინ კონსტანტინეპოლს პატრიარქმა იერემიამ ხელი მოაწერა სიგელს მის მიერ მოსკოვის საპატრიარქოს დაარსების თაობაზე. ამასთან ერთად პატრიარქი დაჰპირდა, რომ მოსკოვის საპატრიარქოს დაარსების საკითხს დაადასტურებდა აღმოსავლეთის მართლმადიდებელი საპატრიარქოების იერარქების საეკლესიო კრება. ეს საეკლესიო კრება გაიმართა კონსტანტინეპოლში 1590 წელს, მაგრამ მოსკოვის საპატრიარქოს დაარსების საკითხის გადაწყვეტა შეფერხდა. საეკლესიო კრებას არ ესწრებოდა ალექსანდრიის პატრიარქი მელეტი პილასი, რომელიც მოსკოვის საპატრიარქოს დაარსების წინააღმდეგი იყო. შემდეგი საეკლესიო კრება კონსტანტინეპოლში 1593 წელს გაიმართა. კრებას ამჯერად ესწრებოდა ალექსანდრიის პატრიარქი მელეტი. კრებამ მხარი დაუჭირა მოსკოვის საპატრიარქოს დაარსებას და მას მართლმადიდებელ საპატრიარქოთა შორის მიაკუთვნა მეხუთე ადგილი (იერუსალიმის საპატრიარქოს შემდეგ). ამიერიდან მოსკოვის პატრიარქს აირჩევდა რუსეთის ეპისკოპოსთა კრება (საეკლესიო კრება). რუსეთის ავტოკეფალური ეკლესიის პირველი პატრიარქი იყო იობი.

* * *

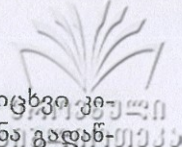
რუსეთის ეკლესიის ავტოკეფალიის მოპოვებამ (მოსკოვის საპატრიარქოს დაარსებამ) აუცილებელი გახადა ეპარქიების გამრავლება. ნოვგოროდის, ყაზანის, როსტოვის და კრუტიცკის საეპისკოპოსოებში დაარსდა სამიტროპოლიტო კათედრები და აღნიშნული ეპარქიების მღვდელმთავრები ამიერიდან იწოდებოდნენ მიტროპოლიტებად. სუზდალის, რიაზანის, ტვერის, ვოლოგდისა და სმოლენსკის საეპისკოპოსოებში

დაარსდა საარქივებისკოპოსო კათედრები და აღნიშნული ეპარქიების მღვდელმთავრები ამიერიდან იწოდებოდნენ არქივებისკოპოსოებად. ნიჟნი ნოვგოროდში დაარსდა მეექვსე საარქივებისკოპოსო კათედრა და ამ ეპარქიის მღვდელმთავარი იწოდებოდა არქივებისკოპოსად.

საეპისკოპოსოების რიცხვი შემდეგში კიდევ უფრო გაიზარდა. 1602 წელს დაარსდა ასტრახანის ეპარქია, 1620 წელს - ციმბირის (ტობოლკის) ეპარქია. XVII საუკუნის დამდეგს ადგილი ჰქონდა ეპარქიების რიცხვის შემცირებასაც. შვედების მიერ ბალტიისპირეთისა და ჩრდილოეთ რუსეთის დაპყრობის შემდეგ დაიხურა კორელიის ეპარქია. პოლონელების მიერ დასავლეთ რუსეთის დაპყრობის შემდეგ სმოლენსკის საარქივებისკოპოსო რუსეთის საზღვრების გარეთ აღმოჩნდა. ალექსი მიხეილის ძის მეფობის პერიოდში (1645-1676) რუსეთის ეკლესიას დაუბრუნდა სმოლენსკის ეპარქია. 1657 წელს გაიხსნა ვიატკის ეპარქია, მაგრამ დაიხურა კოლომნის ეპარქია. 1667 წელს რუსეთის საეკლესიო კრებამ დაადგინა: მოქმედი 13 ეპარქიის გარდა კიდევ გაეხსნათ 10 ახალი ეპარქია, ხოლო სამიტროპოლიტოების რიცხვი რვამდე გაეზარდათ. სინამდვილეში ახალი ეპარქიები ვერ გაიხსნა, აღსდგა მხოლოდ კოლომნის ეპარქია. ასტრახანის, რიაზანისა და ციმბირის (ტობოლკის) საარქივებისკოპოსო კათედრები გარდაიქმნა სამიტროპოლიტო კათედრებად, ხოლო ბელგოროდში დაარსდა სამიტროპოლიტო კათედრა. ფსკოვის საეპისკოპოსო გარდაიქმნა საარქივებისკოპოსოდ. 1672 წელს ნიჟნი ნოვგოროდში დაარსდა სამიტროპოლიტო კათედრა.

ახალი ეპარქიების დაარსების წინააღმდეგი იყო პატრიარქი და საეკლესიო იერარქები (მიტროპოლიტები, არქივებისკოპოსები და ეპისკოპოსები), რადგან ეს პროცესი ხელს უწყობდა დიდი ეპარქიების ტერიტორიის დანაწევრებას. 1682 წელს საეკლესიო კრებაზე მეფე თევდორე ალექსისი ძემ (1676-1682) ეპარქიების რიცხვის გაზრდა მოითხოვა. მეფის მიერ წარდგენილი პროექტის მიხედვით რუსეთში უნდა ყოფილიყო 12 სამიტროპოლიტო და 72 საეპისკოპოსო. 72 საეპისკოპოსო უნდა განაწილებულიყო სამიტროპოლიტო ოკრუგებში და ეპისკოპოსები უნდა დამორჩილებოდნენ მიტროპოლიტებს. საეკლესიო კრებამ 72 საეპისკოპოსოს ნაცვლად 34 საეპისკოპოსოს შექმნა მიიჩნია

მიზანშეწონილად. 1683 წელს საეპისკოპოსოების რიცხვი კიდევ შემცირეს და მხოლოდ 22 საეპისკოპოსოს გახსნა გადაწყვიტეს. შემდეგი შემცირების შედეგად რუსეთში მხოლოდ 14 ახალი საეპისკოპოსოს გახსნა მიიჩნიეს მიზანშეწონილად. შემცირების მიზეზად საეპისკოპოსო კათედრების შესანახი თანხების უკმარისობა დასახელდა. უნდა აღინიშნოს, რომ რუსეთში არც 14 ახალი საეპისკოპოსო შეუქმნიათ. გაიხსნა მხოლოდ 4 საეპისკოპოსო: უსტიუჟკის, ხოლმოგორის, ვორონეჟისა და ტამბოვის. პატრიარქობის გაუქმების დროისათვის (1700 წ.) რუსეთში მოქმედებდა: 13 სამიტროპოლიტო, 7 საარქიეპისკოპოსო და 2 საეპისკოპოსო.

კონსტანტინეპოლის პატრიარქი და აღმოსავლეთის სხვა მართლმადიდებელი პატრიარქები როცა რუსეთის ეკლესიისათვის ავტოკეფალიის ბოძებამ დასთანხმდნენ სხვა მოსაზრებებთან ერთად ერთი მოსაზრებითაც ხელმძღვანელობდნენ: რუსეთის ავტოკეფალური ეკლესია პატრიარქით სათავეში უფრო ენერგიულ წინააღმდეგობას გაუწევდა კათოლიციზმისა და უნიატიზმის გავრცელებას აღმოსავლეთში. ეს მისია რუსეთის ეკლესიამ შეასრულა კიდევ.

თავი მეთექვსე

რუსეთის ეკლესია რიურისკავის დინასტიის დასასრულიდან რომანოვების გამეფებამდე (1598-1613)

1598 წლის 7 იანვარს გარდაიცვალა რუსეთის მეფე თევდორე ივანეს ძე. მეფე თევდორეს გარდაცვალებით შეწყდა რიურისკების დინასტია – ივანე IV მრისხანის შთამომავლობაში ტახტის მემკვიდრე აღარ იყო. მეფე თევდორეს მიერ გარდაცვალების წინ შედგენილი ანდერძის მიხედვით სამეფო ტახტზე უნდა ასულიყო დედოფალი ირინე (რუსეთის ფაქტობრივი გამგებლის ბოიარ ბორის გოდუნოვის და). იმავე ანდერძის მიხედვით მეფის სათათბიროს (დუმის) შემადგენლობა ასე განისაზღვრა: პატრიარქი იობი, ბოიარი ბორის გოდუნოვი და ბოიარი თევდორე ზახარინ-იურინი. დედოფალმა ირინემ არ ისურვა რუსეთის სახელმწიფოს მართვა და მონაზვნად აღიკვეცა ალექსანდრას სახელით. ამიტომ იყო, რომ ხალხი დააფიცეს არა დედოფალ ირინეს ერთგულებაზე, არამედ მეფის სათათბიროს ერთგულებაზე. დედოფალ ირინეს უარი და მონაზვნად აღკვეცა გაპირობებული იყო მისი ძმის – ბოიარ ბორის გოდუნოვის მისწრაფებით გამხდარიყო რუსეთის მეფე. ამ დროისათვის რუსეთს ბორის გოდუნოვი მართავდა და მის გამეფებას ხელს არაფერი უშლიდა. მიუხედავად ამისა, ბორის გოდუნოვმა ტახტზე უარი განაცხადა. ამის მიზეზი იყო შემდეგი: ბორის გოდუნოვს ბრალს სდებდნენ ივანე IV მრისხანის ვაჟის (მეფე თევდორეს უმცროსი ძმის) დიმიტრის მკვლელობაში. მეფე თევდორე უმემკვიდროდ გადადიოდა და უფლისწულ დიმიტრის მკვლელობით ბორის გოდუნოვი ტახტისაკენ იკაფავდა გზას. საბოლოოდ, როგორც ეს ჩაფიქრებული ჰქონდა, ბორის გოდუნოვი დასთანხმდა. 1598 წელს სასწრაფოდ შეიკრიბა

რუსეთის საერებო კრება. კრებას მხოლოდ მოსკოვის დელეგატები (470 კაცი) დაესწრო. საერობო კრებამ რუსეთის მეფედ ბორის გოდუნოვი აირჩია.

ბორის გოდუნოვის მეფობა (1598-1605) უმძიმეს პერიოდს დაემთხვა. 1603 წელს პოლონეთში გამოჩნდა ადამიანი, რომელიც ამტკიცებდა, რომ იგი იყო მეფე ივანე IV მრისხანის ვაჟი დიმიტრი. გავრცელდა ხმები, რომ უფლისწულ დიმიტრის ნაცვლად ბორის გოდუნოვის მიერ მიგზავნილმა მკვლევლებმა შეცდომით სხვა ვინმე მოკლეს, უფლისწული კი გადარჩა. ადამიანი, რომელიც თავს უფლისწულ დიმიტრი ივანეს ძეს უწოდებდა რუსეთის ისტორიაში ცრუ დიმიტრის სახელით შევიდა (ისტორიკოსების ნაწილი დღესაც ამტკიცებს, რომ ის, ვისაც ცრუ დიმიტრის უწოდებენ სინამდვილეში თვითმარქვია კი არ იყო, არამედ ივანე IV მრისხანის ნამდვილი შვილი, უფლისწული დიმიტრი).

ცრუ დიმიტრის გამოჩენამ მორალურად გატეხა მეფე ბორის გოდუნოვი. მეფე სასახლეში ჩაიკეტა, ბრძოლის უნარი დაჰკარგა. ცრუ დიმიტრის გამოჩენისთანავე მოხუცი პატრიარქი იობი მეფე ბორის გოდუნოვის გვერდით დადგა. პატრიარქმა წერილი მისწერა ჟენ პოსპოლიტას მეფეს. წერილში აღნიშნული იყო, რომ ის, ვინც თავს უფლისწულ დიმიტრის უწოდებს სინამდვილეში ყოფილი ბერი და დიაკონი გრიგოლ ოტრეპიევი იყო. პატრიარქმა მეორე წერილი გაუგზავნა პოლონეთს მეფის სარდალს თავად კონსტანტინე ოსტროჟსკის. თავადი პირადად იცნობდა გრიგოლ ოტრეპიევს. ამიტომ იყო, რომ პატრიარქი იობი კონსტანტინე ოსტროჟსკის თხოვდა ჟენ პოსპოლიტას მეფის წინაშე ემხილებინა თვითმარქვია.

ჟენ პოსპოლიტას მეფემ, ცხადია, შანსი ხელიდან არ გაუშვა და ცრუ დიმიტრის მეშვეობით თავისი მიზნების რეალიზებას შეუდგა. ცრუ დიმიტრიმ ჟენ პოსპოლიტასა და კაზაკების ჯარით რუსეთის დასავლეთი რაიონებიდან სწრაფად წაიწია მოსკოვისაკენ. ბორის გოდუნოვის ჯარები მარცხს მარცხზე განიცდიდნენ. გზაში ცრუ დიმიტრის ბევრი ადამიანი შეუერთდა. ამ კრიტიკულ ვითარებაში 1605 წლის 13 აპრილს მოულოდნელად გარდაიცვალა მეფე ბორის გოდუნოვი. მეფის სიკვდილის შემდეგ ხალხი ბორის გოდუნოვის ქვრივის მართასა და შვილების - თევდორესა და ქსენიას ერთგულებაზე

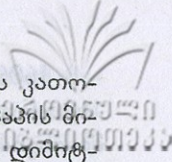
დააფიცეს. მიუხედავად ამისა, 1605 წლის 1 ივნისს ბოიარებმა ქალაქ ტულაში მდგარ ცრუ დიმიტრის მოსკოვიდან მორჩილების დამადასტურებელი სიგელი გაუგზავნეს. ცრუ დიმიტრიმ მოსკოველებს მისი მტრების დახოცვა მოსთხოვა. მოსკოველებმა მოკლეს ბორის გოდუნოვის ქვრივი მართა და ვაჟი თევდორე. ხოლო ქალიშვილი ქსენია ცრუ დიმიტრის გადასცეს. ცრუ დიმიტრიმ ქსენია მონასტერში გაგზავნა.

მოსკოველები პატრიარქ იობის მოკვლის მიზნით მიძინების ტაძარში შეიჭრნენ. იობი მედგრად დახვდა ბრბოს. პატრიარქი ღვთისმშობლის ხატის წინ იდგა და ლოცულობდა. იობი ტაძრიდან ცემით გამოიყვანეს. პატრიარქის სასახლე გაძარცვეს. საბოლოოდ პატრიარქ იობს სიცოცხლე შეუნარჩუნეს და მისივე თხოვნით, მონასტერში გაგზავნეს არქიმანდრიტ დიონისის მეთვალყურეობის ქვეშ. პატრიარქი იობი მონასტერშივე გარდაიცვალა 1607 წლის 19 ივნისს.

ცრუ დიმიტრის ბრძანებით რუსეთის ახალი პატრიარქი გახდა რიაზანის არქიეპისკოპოსი, ეროვნებით ბერძენი ივნატი. 1605 წლის 30 ივნისს პატრიარქმა ივნატიმ მთელს რუსეთში დაგზავნა სიგელები და მოსახლეობას ტახტზე მეფე დიმიტრი ივანეს ძის ასვლა აუწყა.

ცრუ დიმიტრი ტახტზე ჟერ პოსპოლიტას მეფის წყალობით ავიდა. ამიტომაც იყო, რომ მეფობის პირველი დღეებიდანვე იგი პოლონელთა გავლენის ქვეშ მოექცა და მათი ნების აღსრულება დაიწყო. ამასთან ერთად, ცრუ დიმიტრიმ გადასახლების ადგილებიდან დააბრუნა მეფე ბორის გოდუნოვის მიერ დასჯილები: ბოიარი თევდორე რომანოვი (მომავალი პატრიარქი ფილარეტი), ბოიარი თევდორე იურიანი, ბოიარი ნიკიტა იურიანი. ცრუ დიმიტრიმ გადააყენა როსტოვის მიტროპოლიტი კირილე და მის ნაცვლად მიტროპოლიტად დანიშნა ფილარეტ რომანოვი.

1605 წლის 21 ივნისს მოსკოვის მიძინების ტაძარში შედგა ცრუ დიმიტრის მეფედ კურთხევა. ტაძარი სავსე იყო პოლონელებით. იეზუიტი ნიკოლოზ ჩერნიკოვსკი პოლონურ ენაზე მიესალმა მეფეს. მოსკოვის ბლაგოვეშჩენსკის ტაძრის დეკანოზმა თევდორე ტერენტიევმა სიტყვა რუსულად კი წარმოთქვა, მაგრამ ამჟამად ცრუ დიმიტრისა და პოლონელთა სიამოვნებას ცდილობდა.

რომის პაპი **პავლე V** ცდილობდა ცრუ დიმიტრის კათოლიკური ეკლესიის სასარგებლოდ გამოყენებას. რომის პაპის მიზანი რუსეთში **უნიატური ეკლესიის** შექმნა იყო. ცრუ დიმიტრის კარზე მომრავლდნენ იეზუიტები, თუმცა დიმიტრის მართლმადიდებელი მოძღვარიც ჰყავდა. საერთოდ, უნდა აღინიშნოს, რომ რუსეთის ტახტის მპყრობელ თვითმარქვიას არც მართლმადიდებლურ და არც კათოლიკური ეკლესიის დაცვა არ აინტერესებდა. იგი გულგრილი იყო უნიატური ეკლესიისადმი. ამიტომ იყო, რომ მეფობის თერთმეტი თვის განმავლობაში ცრუ დიმიტრის მართლმადიდებლები არ შეუფინრობია.

რომის პაპი დიდ იმედებს ამყარებდა ცრუ დიმიტრისა და პოლონელი თავადის (პანის) ქალის, კათოლიკე **მარინა მნიშეკის** ქორწინებაზე. ჯვრისწერა 1606 წლის 8 მაისს შედგა. გადაწყდა 8 მაისს ერთად ჩაეტარებინათ: 1) მარინა მნიშეკის მართლმადიდებლურ სარწმუნოებაზე მოქცევა, 2) ჯვრისწერა, 3) კორონაცია. მარინა მნიშეკი ემთხვია მართლმადიდებლურ ჯვარს, რომელიც ხელში დეკანოზ თევდორე ტერენტიევს ეპყრა. ნიშნობაზე სიტყვა წარმოთქვა ბოიარმა **ვასილ შუისკიმ**. ტაძარში შესული მარინა მნიშეკი ემთხვია ხატებს და სხვა სინმინდეებს. ამის შემდეგ პატრიარქმა იგნატიმ კორონაციის ცერემონიალი ჩაატარა. მარინა მნიშეკს დაადგეს დედოფლის გვირგვინი. ჯვრისწერის დღეს მიძინების ტაძარში იმყოფებოდა მარინა მნიშეკის კათოლიკე მოძღვარი, იეზუიტი **სავიცკი**. კათოლიკე მოძღვარმა, იეზუიტმა ნიკოლოზ ჩერნიკოვსკიმ მეფესა და დედოფალს ლათინურად მიმართა.

მიძინების ტაძარში ცრუ დიმიტრის მეფედ კურთხევასა და ჯვრისწერაზე კათოლიკე ღვთისმსახურთა და პოლონელთა დასწრებამ, პოლონურად და ლათინურად სიტყვების წარმოთქმამ რუსი სამღვდელოებისა და მართლმადიდებელი მრევლის აღშფოთება გამოიწვია.

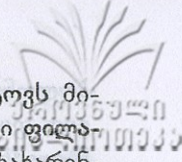
1606 წლის 17 მაისს ბოიარ **ვასილ შუისკის** მეთაურობით მოსკოვში აჯანყება დაიწყო. აჯანყებულებმა ცრუ დიმიტრი მოკლეს. 18 მაისს გადააყენეს და ჩუდის მონასტერში გამოკეტეს პატრიარქი იგნატი. იმავე მონასტერში ჩაკეტეს მის მიერ ხელდასხმული ყველა ეპისკოპოსი. პატრიარქი იგნატი ჩუდის მონასტერში დარჩა 1612 წლამდე. შემდეგ იგი ცოტა ხნით კვლავ რუსეთის პატრიარქი გახდა.

1606 წელს რუსეთის მეფე ბოიარი ვასილ შუისკი გახდა. 1606 წლის 26 მაისს ნოვგოროდის მიტროპოლიტმა ისიდორემ მიძინების ტაძარში ვასილ შუისკის სამეფო გვირგვინი დაადგა. 1606 წლის ივნისის მიწურულს რუსეთის საეკლესიო კრებამ პატრიარქად აირჩია ცრუ დიმიტრისაგან დევნილი ყაზანის არქიეპისკოპოსი გერმოგენი.

ვასილ შუისკის მეფობა მძიმე ვითარებაში დაიწყო. რუსეთში ძალას იკრებდა გლეხთა ამბოხება ივანე ბოლოტნიკოს წინამძღოლობით. მოსკოვსა და მთელს რუსეთში გავრცელდა ხმა, რომ მოსკოვში აჯანყების დროს ცრუ დიმიტრი არ მოუკლავთ, იგი გაიქცა და ტახტის დასაბრუნებლად ემზადებო. პატრიარქმა გერმოგენმა მთელს რუსეთში დაგზავნა სიგელები. პატრიარქი ცრუ დიმიტრის დალუპვის ფაქტს ადასტურებდა და ხალხს მეფე ვასილ შუისკის ერთგულებისაკენ მოუწოდებდა. ვასილ შუისკის მდგომარეობა მაინც მძიმე რჩებოდა. ხმები იმის შესახებ, რომ ცრუ დიმიტრი ცოცხალია სულ უფრო მეტ ადამიანს სჯეროდა. გადაწყდა ხალხის დასამშვიდებლად პატრიარქობიდან გადაყენებული იობი გამოეყენებინათ. პატრიარქმა გერმოგენმა ყოფილი პატრიარქი ჩუდის მონასტრიდან მიძინების ტაძარში მოაყვანინა. 1607 წლის 20 თებერვალს გერმოგენმა და იობმა დაადასტურეს, რომ უფლისწული დიმიტრი ჯერ კიდევ მეფე თევდორეს სიცოცხლეში დაიღუპა. ამასთან ერთად, იობმა ხალხს მეფე ვასილ შუისკის ერთგულებისაკენ მოუწოდა.

1607 წლის 1 აგვისტოს ქალაქ სტაროდუბში ახალი თვითმარქვია – ცრუ დიმიტრი II გამოჩნდა და მოსკოვისაკენ დაიძრა. 1608 წლის 1 ივლისს ცრუ დიმიტრი მოსკოვიდან 12 ვერსზე სოფელ ტუშინოში შეჩერდა. ტუშინოდან თვითმარქვიამ სიგელები დააგზავნა მთელს რუსეთში.

რუსმა სამღვდელოებამ მხარი არ დაუჭირა ახალ თვითმარქვიას. ფსკოვის ეპისკოპოსი გენადი, ისე გარდაიცვალა არ სცნო თვითმარქვია; თვითმარქვიასაგან დევნილი გარდაიცვალა სუზდალის ეპისკოპოსი გალაკტიონი. კოლომენსკოეს ეპისკოპოსი იოსები ცრუ დიმიტრიმ შეაპყრობინა. ეპისკოპოსი ანამეს, მაგრამ მან ცრუ დიმიტრი მეფედ არ აღიარა. ნანამები ეპისკოპოსი საპყრობილიდან ვასილ შუისკის ჯარმა გაათავისუფლა. ტვერის არქიეპისკოპოსი ფეოკტისტი შეიპყრეს და ტუშინოში ჩაიყვანეს. აქ იგი ანამეს და მოკლეს. 1608 წლის 11

ოქტომბერს ცრუ დიმიტრის ჯარი სუზდალის როსტოვს მი-
ადგა. მოსახლეობა ქალაქიდან გაიხიზნა. მიტროპოლიტი ფილარეტი (ერისკაცობაში თევდორე ნიკიტას ძე რომანოვ-ზახარინ-
იურიანი) მრევლთან ერთად ტაძარში ჩაიკეტა. ჯარი ტაძარში
შეიჭრა, მიტროპოლიტი ფილარეტი დაატყვევეს და ტუშინოში
ნაიყვანეს.

მიტროპოლიტი ფილარეტი თავისი ნატურით ნამდვილი
ერისკაცი, სახელმწიფო მოღვაწის ნიჭით დაჯილდოებული ადა-
მიანი იყო. ტუშინოში იგი აიძულეს „ნოდებული პატრიარქის“
ტიტული მიეღო. ამ დროს საეკლესიო კრების მიერ რუსეთის
პატრიარქად არჩეული კანონიერი გერმოგენი ცოცხალი იყო.

სოფელი ტუშინო, სადაც ცრუ დიმიტრის ბანაკი იყო, სერ-
გი სამების მონასტრის მამულის ტერიტორიაზე მდებარე-
ობდა. ცრუ დიმიტრის მომხრე პოლონელთა რაზმმა სერგი სამე-
ბის მონასტრის დაკავება გადაწყვიტა. მონასტრის ალყა 1608
წლის 23 სექტემბერს დაიწყო და 1610 წლის 10 იანვრამდე გაგ-
რძელდა. პოლონელებს 15 ათასი მებრძოლი ჰყავდათ, მონას-
ტერს კი 2400 კაცი იცავდა. 1609 წლის 31 ივლისს პოლონელე-
ბმა სერგი სამების მონასტერზე დიდი შეტევა განახორციელეს.
ამ დროისათვის მონასტერს მხოლოდ 200 მებრძოლი იცავ-
და. პოლონელებმა მონასტერის ტერიტორიაზე შეღწევა მაინც
ვერ შესძლეს.

მეფე ვასილ შუისკი აშკარად ვერ უმკლავდებოდა ვერც
შინააშლილობას და ვერც პოლონელთა მიერ ზურგგამაგრებულ
ცრუ დიმიტრის. 1609 წლის 17 ნოემბერს მოსკოვში ვასილ შუის-
კის წინააღმდეგ აჯანყება დაიწყო. მიძინების ტაძართან შეკ-
რებილი ამბოხებულების დამშვიდება პატრიარქმა გერმოგენმა
შესძლო. ვასილ შუისკის მდგომარეობა ოდნავ გაუმჯობესდა
ივანე ბოლოტნიკოვის ამბოხების ჩახშობის შემდეგ, მაგრამ მა-
ლე ისევ კატასტროფული გახდა – რუსეთის წინააღმდეგ ომი
დაიწყო ჟენ პოსპოლიტიმ და შვეციაში. 1609 წლის სექტემ-
ბერში ჟენ პოსპოლიტი მეფემ სიგიზმუნდმა სმოლნსკს შემო-
არტყა ალყა. მეფე ვასილ შუისკის ჯარები ვერც პოლონელებს
და ვერც შვედებს წინააღმდეგობას ვერ უწევდა.

ჟენ პრისპოლეთის მეფეს ცრუ დიმიტრი უკვე აღარ სჭირ-
დებოდა. პოლონელებმა ტუშინის ბანაკი გადაწვეს, ხოლო „ნო-
დებული პატრიარქი“ ფილარეტი ვოლოკოლამსკში ნაიყვანეს.

პოლონელთა წინააღმდეგ მებრძოლმა რუსთა ჯარმა შემთხვევით ფილარეტის განთავისუფლება შესძლო და იგი მოსკოვში ჩაიყვანეს.

1610 წლის ივნისში აჯანყებულმა მოსკოველებმა მეფე ვასილ შუისკი ტახტიდან ჩამოაგდეს. ამ დროისათვის პოლონელთა არმიის ერთი ნაწილი მეფე სიგიზმუნდის სარდლობით სმოლენსკის აღებას ცდილობდა, მეორე ნაწილი კი მოსკოვის ახლოს ქალაქ მოჟაისკთან იდგა. 1610 წლის 31 ივლისს პოლონელებმა მოსკოვში ულტიმატუმი გაგზავნეს. მოსკოვში ვასილ შუისკის ჩამოგდების შემდეგ ძალაუფლება შვიდი ბოიარის ხელში იყო. პოლონელებმა მოითხოვეს იმ პირობების შესრულება, რომელიც ჯერ კიდევ 1609 წელს სმოლენსკთან მდგარ ჟერ პოსპოლიტის მეფესა და ტუშინოში მყოფ ცრუ დიმიტრის შორის მოლაპარაკების დროს იქნა შემუშავებული. ამ პირობების შემუშავებაში იმხანად ტუშინოში მყოფი „წოდებული პატრიარქი“ ფილარეტიც მონაწილეობდა. მოლაპარაკების თანახმად, რუსეთის ტახტზე ჟერ პოსპოლიტას მეფის ვაჟი ვლადისლავი უნდა ასულიყო. პოლონელთა პირობა შვიდივე ბოიარმა მიიღო, წინააღმდეგი იყო მხოლოდ პატრიარქი გერმოგენი. პატრიარქმა წამოაყენა წინადადება მეფედ აერჩიათ რუსი – მიტროპოლიტ ფილარეტის ვაჟი, თოთხმეტი წლის მიხეილ რომანოვი. მიხეილ რომანოვს ის უპირატესობა ჰქონდა, რომ იგი ივანე IV მრისხანის ცოლის, დედოფალ ანასტასიას ნათესავი იყო. მიხეილ რომანოვის კანდიდატურა ბოიარებისათვისაც მისაღები იყო, მაგრამ პოლონელებისაგან მოსკოვის დაცვისათვის აუცილებელი ჯარი ბოიარებს არ ჰყავდათ. სმოლენსკს-ტუშინოს შეთანხმების შესრულება გარდაუვალი გახდა. მოსკოვის პირობა ასეთი იყო: რუსეთში მართლმადიდებლობა შეურყევლად უნდა ყოფილიყო დაცული. მეფობის კანდიდატმა ვლადისლავმა ეს პირობა მიიღო. 1610 წლის 27 აგვისტოს მოსკოვის ახლოს, ქალწულის მინდორზე მოსკოველებმა ვლადისლავს ერთგულება შეჰფიცეს (ამ დროს ვლადისლავი სმოლენსკთან იმყოფებოდა, რომელსაც რუსები მედგრად იცავდნენ). 18 აგვისტოს მოსკოვში, მიძინების ტაძარში, პატრიარქ გერმოგენის თანდასწრებით ბოიარებმა და სამღვდელოებამ მეფე ვლადისლავის ერთგულებაზე დაიფიცეს. ვლადის-

ლავის ერთგულებაზე დაიფიცეს ტუშინოდან გაქცეული ცრუ დიმიტრის მომხრეებმაც.

მალე სმოლენსკთან მყოფ ჟერ პოსპოლიტას მეფე სიგიზმუნდთან და რუსეთის მეფედ არჩეული ვლადისლავთან ელჩობა გაემგზავრა. ელჩობა სათავეში ედგა მიტროპოლიტი (ყოფილი „წოდებული პატრიარქი“) ფილარეტი. ელჩობას ჟერ პოსპოლიტას მეფესთან ასეთი პირობებით მიემგზავრებოდა: 1) ჟერ პოსპოლიტას მეფის სიგიზმუნდის ვაჟი ვლადისლავი სმოლენსკშივე მართლმადიდებლური წესით უნდა მოენათლა მიტროპოლიტ ფილარეტსა და სმოლენსკის ეპისკოპოსს სერგის. ვლადისლავი მხოლოდ ამის შემდეგ უნდა შესულიყო მოსკოვში; 2) არც ვლადისლავს და არც მის მთავრობას რწმენის საკითხებზე ურთიერთობა არ უნდა ჰქონოდათ რომის პაპთან; 3) კათოლიკედ მოქცეული რუსი მართლმადიდებლები სიკვდილით დაისჯებოდნენ; 4) ვლადისლავი უნდა დაქორწინებულიყო მართლმადიდებლური წესით.

1610 წლის ოქტომბერში სმოლენსკთან მეფე სიგიზმუნდის ბანაკში ჩასულ რუსეთის ელჩობას სიგიზმუნდმა სმოლენსკის ჩაბარება და მოსკოვთან მდგარი პოლონელთა ჯარის ქალაქში უპირობოდ შეშვება მოსთხოვა. დაიწყო მძიმე და ხანგრძლივი მოლაპარაკებები. პოლონეთის მეფესთან გაგზავნილი ელჩობა დათმობას არ აპირებდა, არც სმოლენსკის ვოევოდა (სარდალი) აპირებდა ქალაქის ჩაბარებას. სამაგიეროდ, შეშინდნენ მოსკოვში მყოფი ბოიარები და პოლონელთა ჯარი ქალაქში შეუშვეს. რუსების ხელში დარჩა მხოლოდ მოსკოვის ცენტრი – კრემლი. პოლონელებმა დაიწყეს მოსკოველების განიარაღება. შეშინებულმა ბოიარებმა შეადგინეს სმოლენსკთან, ჟერ პოსპოლიტას მეფის ბანაკში, მყოფ ელჩობისათვის გასაგზავნი წერილი. წერილში აღნიშნული იყო, რომ ელჩობა დამორჩილებოდა ჟერ პოსპოლიტას მეფის სიგიზმუნდის ნებას. ბოიარებმა ელჩობისათვის გასაგზავნი წერილი 1610 წლის 6 დეკემბერს ხელმოსაწერად მიუტანეს პატრიარქ გერმოგენს. პატრიარქი აღშფოთდა და წერილს ხელი არ მოაწერა. 1610 წელს წერილი პატრიარქის ნების წინააღმდეგ, მისი ხელმოწერის გარეშე გაიგზავნა. ელჩობის მეთაურმა მიტროპოლიტმა ფილარეტმა მოსკოვიდან მიღებული წერილი უკანონოდ სცნო, რადგან მას ხელს არ აწერდა პატრიარქი გერმოგენი. მიტროპოლიტ ფილა-

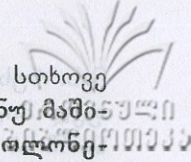
რეტისა და ელჩობის წევრი სხვა სასულიერო პირების გაგზავნა და დაბრუნება ელჩობაში შემავალ საერო პირებზეც იქონია გავლენა. მოსკოვიდან ჟერ პოსპოლიტას მეფესთან გაგზავნილი ელჩობაში შედიოდა ბერად აღკვეცილი ბოიარი ვასილ შუისკი. ერთ-ერთ წყაროში ასეთი ამბავია მოთხრობილი. ელჩობის წევრები გააფრთხილეს, რომ აუდიენციის დროს მეფე სიგიზმუნდს ხელზე უნდა მთხვეოდნენ. რუსებს აშკარად აგრძნობინეს, რომ წინააღმდეგ შემთხვევაში მათ საფრთხე ემუქრებოდათ. ვასილ შუისკი არ შეშინდა და განაცხადა: მე მართლმადიდებელი ვარ და კათოლიკეს, თუნდაც მეფეს, ხელზე არ ვემთხვევიო. ბოლოს ელჩობის წევრებმა ვასილ შუისკი დაიყოლიეს. ვასილ შუისკი მეფე სიგიზმუნდს მიუახლოვდა, დაიჩოქა, სამჯერ ემთხვია მიწას, ფეხზე წამოდგა და ამის შემდეგ ემთხვია ხელზე მეფეს. სიგიზმუნდი აღშფოთდა, მაგრამ წყენა არ შეიმჩნია.

1610 წლის 11 დეკემბერს მოკლეს **ცრუ დიმიტრი II**. მალე რუსეთის ქალაქებში პოლონელთა წინააღმდეგ დიდი სახალხო მოძრაობა დაიწყო. ალყაშემორტყმული სმოლენსკიც კი ჩაება ამ მოძრაობაში.

მოსკოვში მოკალათებულ პოლონელებს მათი ყველაზე დიდი მოწინააღმდეგე პატრიარქი გერმოგენი შინა პატიმრობაში ჰყავდათ – პატრიარქის სასახლიდან არ უშვებდნენ.

1611 წლის 17 მარტს, ბზობის კვირას, პატრიარქი გერმოგენი ტრადიციულ ღვთისმსახურებისათვის (ქალაქში საზეიმო მსვლელობისათვის) ემზადებოდა. პატრიარქის მსვლელობის დროს ქუჩის ორივე მხარეს პოლონელი ჯარისკაცები იდგნენ. მათი ჩვეულებრივი შეიარაღების (თოფების, დაშნების) გარდა არტილერიაც ჰქონდათ. შეშინებული მრევლი ქალაქის ქუჩებში ვერ გამოვიდა, რადგან ხმა გავრცელდა პატრიარქს მოკლავენო.

1611 წლის 19 მარტს, ვნების კვირის სამშაბათ დღეს, მოსკოვში პოლონელთა წინააღმდეგ ამბოხება დაიწყო. პოლონელებმა მოსკოვი გადაწვეს, თავად კი ხანძარს გადარჩენილი მოსკოვის ორ უბანში – კიტაი გოროდსა და კრემლში გამაგრდნენ. პატიმრობაში მყოფი პატრიარქი გერმოგენი პოლონელებმა ჯერ კირილე-ბელოოზეროს მონასტერში გამოკეტეს, ხოლო შემდეგ ჩუდის მონასტერში გადაიყვანეს. რუსთა 100 ათასიანი ლაშქარი მოსკოვს მიადგა და ქალაქს ალყა შემოარტყა. შეშინებული ბოიარები პატრიარქს სთხოვდნენ: თუ

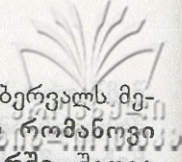
შიმშილით სიკვდილი არ გინდა ლაშქრის მოთავეებს სთხოვე მოსკოვს ალყა მოხსნანო. პატრიარქმა უპასუხა: „**ნუ მამინებთ, მე მხოლოდ ღმერთის შიში მაქვს. თუ პოლონელები დატოვებენ მოსკოვს მე კურთხევას მივცემ ლაშქარს მოსკოვიდან უკან დაიხიოს. თუ პოლონელები მოსკოვიდან არ წავლენ, მე ყველას კურთხევას მივცემ იბრძოლონ მართლმადიდებლური რწმენისათვის**“.

რუსთა ლაშქრის მოთავეებს შორის უთანხმოება მოხდა. მოკლეს ერთ-ერთი მოთავე **პროკოფი ლიაპუნოვი**. კაზაკების ჯარის სარდალმა ატამანმა **ზარუცკიმ** მეფედ ცრუ დიმიტრისა და მარინა მნიშეკის (ცრუ დიმიტრი II ტუშინოში მარინა მნიშეკზე დაქორწინდა) მცირეწლოვანი ვაჟი გამოაცხადა. ლაშქარში მომხდარი უთანხმოების შესახებ რომ გაიგო პატრიარქმა გერმოგენმა საიდუმლოდ წერილი გაუგზავნა ლაშქრის მოთავეებს. პატრიარქი ახალი ლაშქრის შეკრებისაკენ მოუწოდებდა ყველას, მათ შორის, ეპარქიების მმართველ ეპისკოპოსებსაც.

1612 წელს პატიმრობისაგან დასუსტებული მოხუცი პატრიარქი გერმოგენი ჩუდის მონასტერში გარდაიცვალა. იგი მოსკოვიდან პოლონელთა განდევნას ვერ მოესწრო. მოგვიანებით, პატრიარქ გერმოგენის ნეშტი ჩუდის მონასტრიდან მოსკოვში, მიძინების ტაძარში, გადაასვენეს. პატრიარქი რუსეთის ეკლესიის წმინდანად შეირაცხა.

პოლონელებმა გარდაცვლილი გერმოგენის ნაცვლად პატრიარქად მოიწვიეს ერთ დროს პატრიარქობიდან გადაყენებული და იმხანად ჩუდის მონასტერში მყოფი **იგნატი**. იგნატიმ მიწვევა მიიღო, თუმცა კარგად გრძნობდა, რომ იგი უკანონოდ ავიდა პატრიარქის ტახტზე. მალე პატრიარქი იგნატი ლიტვაში გაიქცა და, როგორც ჩანს, კათოლიკურ ეკლესიასთან ადრე მიღწეული საიდუმლო შეთანხმებისამებრ კათოლიკეთა და მართლმადიდებელთა შორის დადებული უნია აღიარა. იგნატი ცხოვრობდა ვილნოს სამეზბის მონასტერში, რომელიც უნიატებმა ჩაიგდეს ხელში. მას პოლონელები პოლიტიკური მოსაზრებით კარგად ეპყრობოდნენ. იგნატი 1640 წელს ვილნოს სამეზბის მონასტერშივე გარდაიცვალა.

1612 წლის ნოემბრისათვის რუსთა ლაშქარმა უკვე ახალი მოთავეების თავად **დიმიტრი პოჟარსკისა** და ვაჭარ **კოზმა მინინის** წინამძღოლობით პოლონელები მოსკოვიდან განდევ-

ნეს. რუსეთის საერობო კრებამ 1613 წლიმს 21 თებერვალს მეფედ მიტროპოლიტი ფილარეტის ვაჟი მიხეილ რომანოვი აირჩია. 11 ივლისს მოსკოვში, მიძინების ტაძარში, შედგა მიხეილ რომანოვის მეფედ კურთხევა. მიხეილ რომანოვს მეფის გვირგვინი ყაზანის მიტროპოლიტმა ეფრემმა დაადგა, რომელიც გერმოგენის სიკვდილის შემდეგ პატრიარქის მოვალეობას ასრულებდა.

ამ დროისათვის პირველი რომანოვი მეფის მიხეილის მამა მიტროპოლიტი ფილარეტი მოსკოვიდან გაგზავნილ ელჩობის ნევრებთან ერთად პოლონელებს ჰყავდათ ტყვედ. მიტროპოლიტი ფილარეტი ტყვეობიდან დაბრუნდა და რუსეთის ეკლესიის საჭეთმპყრობელი გახდა. მისი ოფიციალური ტიტული ასეთი იყო: „დიდი ხელმწიფე, მოსკოვისა და სრულიად რუსეთის პატრიარქი“.

თავი მხვვიდა

საეკლესიო განხეთქილება რუსეთში (XVII ს.)

XVII საუკუნის მეორე ნახევარში რუსეთის ეკლესიაში მოხდა განხეთქილება, რომელიც ორი გამოჩენილი მოღვაწის მეფე ალექსი მიხეილის ძისა (1645-1676) და პატრიარქ ნიკონის (1652-1666) სახელს უკავშირდება. საეკლესიო განხეთქილებამ ღრმა კვალი დატოვა როგორც რუსეთის სულიერ ისე პოლიტიკურ ცხოვრებაში.

1645 წელს რუსეთის ტახტზე ავიდა მეორე რომანოვი მეფე ალექსი მიხეილის ძე. ალექსი იყო ღრმადმორწმუნე მართლმადიდებელი, ჰქონდა ძალზე რბილი ხასიათი და ადვილად ექცეოდა თავისი გარემოცვის გავლენის ქვეშ. ახალგაზრდა ალექსის რბილ ხასიათს ანეიტრალებმა ბაბუამისი, რუსეთის პატრიარქი ფილარეტი. ფილარეტის გარდაცვალების შემდეგ ალექსის ცხოვრებაში ისეთივე როლი ვერ შეასრულა პატრიარქმა იოსებმა და ახალგაზრდა მეფე მალე მთლიანად გარემოცვის გავლენის ქვეშ მოექცა.

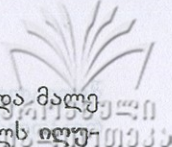
მეფე ალექსი მიხეილის ძის მეფობის დასაწყისშივე რუსეთის სახელმწიფოს ისტორიაში უმნიშვნელოვანესი მომენტი დადგა - საერებო კრებას უნდა მიეღო ახალი ძეგლისდება (კანონთა კრებულები). ძეგლისდება გარდა სახელმწიფო (საერო) ცხოვრებისა ეხებოდა ეკლესიასაც. მიუხედავად ამისა, პატრიარქი იოსები საერებო კრების სხდომებზე მშვიდად გამოიყურებოდა და ეკლესიის უფლებათა დაცვისათვის თითქმის არაფერს აკეთებდა. საერობო კრება ბოიარ ოდოევსკების და სხვა ძირძველი ბოიარების გავლენის ქვეშ მოექცა. პატრიარქ იოსების შემრიგებლურმა პოზიციამ დაბნეულობა შეიტანა საერობო კრების წევრ სასულიერო პირებში (იერარქებში). 1649

წელს საერობო კრების მიერ მიღებული ძეგლისდება უპირობოდ კრძალავდა საეკლესიო მამულების გაზრდას. უფრო მეტიც: საეკლესიო მამულების ნაწილი სახელმწიფო ხაზინას გადასცეს ახალი ძეგლისდების შემდგენლებს აშკარად ამოძრავებდათ სურვილი: შეეზღუდათ ეკლესიის პრივილეგიები, ხელეყოთ ეკლესიის შეუვალობა, დაეკინებინათ საეკლესიო სასამართლოს როლი და ეკლესია სახელმწიფო (საერო) სასამართლოსათვის დაექვემდებარებინათ. ეკლესიაში სასამართლოს ფუნქცია დაეკისრა საგანგებოდ შექმნილ ოროგანოს – სამონასტრო პრიკაზს. სამონასტრო პრიკაზი სახელმწიფო (საერო) ორგანო იყო, მაგრამ მას შეეძლო განეხილა საერო პირის ნებისმიერი საჩივარი საეკლესიო იერარქის მიმართ, ანუ შეეძლო გაესამართლებინა მიტროპოლიტი, არქიეპისკოპოსი, ეპისკოპოსი. სამონასტრო პრიკაზი იხილავდა საჩივრებს თვით საეკლესიო იერარქებსა და საერთოდ, ღვთისმსახურთა შორის. ეკლესია უკმაყოფილო დარჩა სამონასტრო პრიკაზის შექმნით.

საბოლოო ჯამში სამონასტრო პრიკაზმა ნაშალა მკვეთრი ზღვარი სახელმწიფო (საერო) და საეკლესიო (სასულიერო) სფეროს შორის, რამაც ბიძგი მისცა ათასგვარ გაუგებრობას, რომელთა დაძლევასაც წლები სჭირდებოდა.

სამონასტრო პრიკაზით მთელი სამღვდელოება იყო უკმაყოფილო, მაგრამ ყველაზე მეტად აქტიურობდა მეფე ალექსის რჩეული, ნოვგოროდის მიტროპოლიტი ნიკონი.

ნიკონი (ერისკაცობაში ნიკიტა მილოვი) დაიბადა 1605 წელს ნიჟნი ნოვგოროდის მახლობლად სოფელ ველდემანოვოში მორღველი გლეხის ოჯახში. 12 წლისა იყო მომავალი პატრიარქი, როცა შინიდან გაიქცა და მონასტერს მიაშურა. მშობლებმა (მამამ და დედინაცვალმა) იგი მონასტრიდან ძალით გამოიყვანეს და დააქორწინეს. ოცი წლის ასაკში ნიკიტა ერთ-ერთი მეზობელი სოფლის მღვდელი გახდა. მალე იგი მოსკოველი ვაჭრების დახმარებით დედაქალაქში ჩავიდა. ქორწინებიდან ათი წლის შემდეგ ნიკიტას მოუკვდა ყველა შვილი. ამ ტრაგედიიდან ცოტა ხნის შემდეგ მან მეუღლე აიძულა მოსკოვის ერთ-ერთ მონასტერში მონაზვნად აღკვეცილიყო, ხოლო თვითონ ჩრდილოეთში (თეთრი ზღვისაკენ) გაემგზავრა და ანზერსკის მონასტერში ბერად აღიკვეცა ნიკონის სახელით.

ანზერსკის მონასტერში ნიკონი ბერებს ვერ შეეწყო და მალე კოჟეეზერსკის მონასტერში გადავიდა, სადაც 1643 წელს ილუმენად გამოარჩიეს. 1646 წელს მონასტრის საქმეთა გამო ილუმენი ნიკონი მოსკოვში იმყოფებოდა. წარმოსადეგი გარეგნობისა და დიდი ორატორული ნიჭის მქონე ილუმენი მეფე ალექსის მოეწონა. მალე ღრმადმორწმუნე და სუსტი ხასიათის მეფე ნიკონის გავლენის ქვეშ მოექცა. ნიკონი ძლიერი პიროვნება იყო და მან ახალგაზრდა მეფეს მისცა ის, რაც ვერ მისცა სუსტი ხასიათის პატრიარქმა იოსებმა. მეფე ალექსიმ ილუმენი ნიკონი მოსკოვის მაცხოვრის მონასტრის არქიმანდრიტად გამოარჩევინა. კვირაში ერთხელ არქიმანდრიტი ნიკონი მეფესთან მიდიოდა სასაუბროდ. საღვთისმეტყველო საკითხებზე საუბრის გარდა, ნიკონი მეფეს მოახსენებდა უბედურებაში ჩავარდნილი, უსამართლოდ დაჩაგრული ადამიანებისა და ობლების შესახებ და შემწეობას სთხოვდა. 1649 წელს არქიმანდრიტი ნიკონი ნოვგოროდის მიტროპოლიტი გახდა.

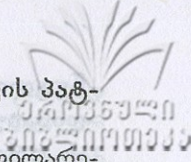
მოსკოვში ნიკონის მოღვაწეობის დასაწყისს დაემთხვა რუსეთის ეკლესიაში დანყებული მოძრაობა. XVII საუკუნის 40-იან წლებში მოსკოვში ჩამოყალიბდა სასულიერო პირთა ჯგუფი, რომელთაც ძველი საეკლესიო წესების თავგამოდებულ ქომაგებს უწოდებდნენ. ამ ჯგუფში შედიოდნენ: მეფის მოძღვარი სტეფანე ბონიფატიევი, მოსკოვის ყაზანის ტაძრის წინამძღვარი იოანე, კოსტრომელი დეკანოზი დანიელი, მეფის მესანოლე ბერი თევდორე რტიშჩევი, მომავალი პატრიარქი ნიკონი და დეკანოზი აბაკუმი. ძველი საეკლესიო წესების დამცველნი სამი საკითხის გადაჭრას მოითხოვდნენ: პირველი. წირვისა და ლოცვის თვითნებურად შეკვეცის (შემოკლების) აკრძალვას; მეორე. საეკლესიო გალობაში მრავალხმიანობის დამკვიდრებას; მესამე. ღვთისმსახურების დადგენილი წესის აუცილებელი დაცვას. გარდა ამისა, ძველი საეკლესიო წესების დამცველები გამოდიოდნენ სამღვდელოებაში ფეხმოკიდებული ლოთობის, გარყვნილების, მექრთამეობის, ეკლესიაში საერო ცხოვრების ნორმების დამკვიდრების წინააღმდეგ. ამ მოთხოვნებს მხარს უჭერდა მეფე ალექსი მიხეილის ძეც.

მიტროპოლიტი ნიკონი მეფე ალექსის დაჟინებით ურჩევდა სამონასტრო პრიკაზის გაუქმებას. ნიკონმა სამონასტრო პრიკაზის გაუქმებას ვერ მიაღწია. სამაგიეროდ, მეფემ მას უბოძა

შეუვალობის სიგელი, რომლის ძალითაც ნოვგოროდის სამიტროპოლიტოს ტერიტორიაზე სამონასტრო პრიკაზის უფლებამოსილება პრაქტიკულად შეწყდა. ეპარქიის საქმეებს ერთპიროვნულად განაგებდა მიტროპოლიტი ნიკონი.

1652 წელს მოსკოვის მიძინების ტაძარში უნდა გადმოესვენებინათ რუსეთის ეკლესიის სამი წმინდანის – იობის, გერმოგენისა და ფილიპეს – ნეშთი. მიტროპოლიტ ფილიპეს ნეშტი სოლოვეცკის მონასტრიდან უნდა გადმოესვენებინათ. სოლოვეცკის მონასტერში თავად ნოვგოროდის მიტროპოლიტი ნიკონი გაემგზავრა. შორეულ მოგზაურობაში მყოფ ნიკონს წერილებს უგზავნიდა მეფე ალექსი. ამ წერილებში მეფე თავის მოძღვარს პირდაპირ აღმერთებდა. წერილებიდან ჩანს, რომ ბოიარები უკმაყოფილონი იყვნენ მეფის კარზე ნიკონის გავლენის ზრდით. მეფე ალექსი ნიკონს ურჩევდა დაეთმო ბოიარებისათვის, მაგრამ არა იმდენად, რომ მეფე ბოიართა ხელში ჩაეგდო. რბილი ხასიათის მეფე ალექსის სურდა ისე ემოქმედა, რომ არც ნიკონი გაენაწყენებინა და არც ბოიარები. მეფე ალექსის ასეთი განწყობილება გამომჟღავნდა სამონასტრო პრიკაზთან დაკავშირებითაც: მეფემ ბოიარების გავლენით სამონასტრო პრიკაზი ვერ გააუქმა, მაგრამ, როგორც აღვნიშნეთ, ნიკონს ნოვგოროდის ეპარქიისათვის შეუვალობის სიგელი უბოძა.

ნიკონის სოლოვეცკის მონასტრიდან დაბრუნებამდე გარდაიცვალა პატრიარქი იოსები. ცხადი იყო, რომ ახალი პატრიარქი ნიკონი გახდებოდა. თვით ნიკონს პატრიარქობა, ცხადია, სურდა, მაგრამ არა იმ უფლებებით, რა უფლებებიც ჰქონდა პატრიარქ იოსებს. იმხანად ბოიარებს პატრიარქის უფლებების გაზრდის გაგონებაც კი არ სურდათ, რის გამოც ნიკონმა უარი თქვა პატრიარქის ტახტის დაკავებაზე. მოსკოვში, მიძინების ტაძარში შეკრებილი სამღვდელოების, ბოიარებისა და ხალხის თანდასწრებით მეფე ალექსი თვალცრემლიანი და მუხლომოდრეკილი ევედრებოდა ნიკონს, რათა უარი არ უთქვა პატრიარქის ტახტზე. ნიკონმა მეფის მუდარა შეისმინა და შეკრებილთ ასეთი კითხვით მიმართ: აღიარებენ თუ არა მას როგორც მწყემსმთავარსა და მამას, შეისმენენ თუ არა მის ყოველ სიტყვას, მისცემენ თუ არა საშუალებას თავისი შეხედულებისამებრ მოაწყოს ეკლესია? შეკრებილებმა ყველაფერზე თანხმობა განაცხადეს. 1652 წელს მიტროპოლიტი

ნიკონი რუსეთის ეკლესიის მწყემსმთავარი – მოსკოვის პატრიარქი გახდა.

პატრიარქად არჩევიდან მალე ნიკონმა პატრიარქ ფილარეტის (მეფე ალექსის ბაბუის) მსგავსად მიიღო ტიტული – „დიდი ხელმწიფე“. ასე უწოდებდა ნიკონს თვით მეფე ალექსი. ეს კი იმას ნიშნავდა, რომ რუსეთში იყო ორი დიდი ხელმწიფე – მეფე ალექსი და პატრიარქი ნიკონი. პრაქტიკულად პატრიარქის ძალაუფლება გაუტოლდა მეფის ძალაუფლებას. პატრიარქის გარეშე მეფე არც ერთ მნიშვნელოვან თუ უმნიშვნელო სახელმწიფოებრივ საკითხს არ წყვეტდა. პატრიარქის ძალაუფლება კიდევ უფრო გაიზარდა მას შემდეგ, რაც მეფე ალექსი უკრაინის შემოერთების (1654 წ.) გამო პოლონეთთან დაწყებულის ომის დროს არმიას სარდლობდა და დიდხანს (1654-1655 წწ.) არ იმყოფებოდა მოსკოვში. ომში წასვლის წინ მეფემ მთელი სახელმწიფო საქმეები პატრიარქს ჩააბარა. მართალია, ნიკონმა სამონასტრო პრიკაზი ვერ გააუქმა, მაგრამ მისი ყოვლისშემძლეობა მინიმუმამდე შეზღუდა.

1649 წლის ძეგლისდების დარღვევით ნიკონმა პატრიარქის კუთვნილი მამულები მნიშვნელოვნად გაზარდა. ნიკონმა დაიწყო რამდენიმე ახალი მონასტრის – ივერიის, ჯვრის, ალდგომის, – მშენებლობა. მეფემ მონასტრებს დიდი მამულები უბოძა. ესეც 1649 წლის ძეგლისდების უგულებელყოფას ნიშნავდა. მეფისა და პატრიარქის მეგობრობის წყალობით რუსეთის ეკლესიამ დიდი სიმდიდრე (მამულები და გლეხები) შეიძინა. პოლონეთთან ომის დროს პატრიარქმა თავის მამულებიდან რუსეთის არმიას 10 ათასი მებრძოლი მისცა, კიდევ 10 ათასი მებრძოლის გამოყვანა მონასტრებმა შესძლეს თავიანთი მამულებიდან. ნიკონი საპატრიარქოს შემოსავლიდან უხვად გასცემდა წყალობას, ეხმარებოდა ღარიბებს, ქვრივებს, ობლებსა და პატიმრებს.

ნიკონი პატრიარქი მეფე ალექსის წყალობით გახდა, მაგრამ ნიშნავს თუ არა ეს რომ იგი არ იყო ღირსი პატრიარქობისა? ნიკონი იყო ძლიერი პიროვნება, მას გააჩნდა ყველა ის თვისება, რაც აუცილებელი იყო დიდი საეკლესიო მოღვაწისათვის. შეეძლო მიზნისათვის დაუცხრომელი ბრძოლა, ჰქონდა ადამიანებზე ზემოქმედების განსაკუთრებული ნიჭი, არასდროს კმაყოფილდებოდა მიღ-

ნეულოთ და შეეძლო ყოველგვარი მერყეობის გარეშე დასახული მიზნისათვის ბრძოლაში გაეწირა ყველაფერი – კარიერა და სიცოცხლეც კი. ამავე დროს ნიკონი ფიქრობდა, რომ პატრიარქს უნდა ჰქონოდა მისი ღირსების შესაფერისი რეზიდენცია, უძვირფასესი შესამოსელი, მის გარშემო ყველაფერი ბრწყინვალე უნდა ყოფილიყო. მართალია, ნიკონმა ვერ მიაღწია 1649 წლის ძეგლისდების გაუქმებას, მაგრამ ძეგლისდების გვერდის ავლით მან შესძლო რუსეთის პოლიტიკურ ცხოვრებაში პატრიარქის როლის არნახული გაძლიერება და საეკლესიო მამულების გაზრდა. ნიკონის პატრიარქობის პერიოდში რუსეთის ეკლესიამ დიდი ქონება შეიძინა. საეკლესიო მამულების ზრდა, ახალი ტაძრებისა და მონასტრების მშენებლობა ბოიარებში დიდ უკმაყოფილებას იწვევდა, მაგრამ პატრიარქის ნებას წინ ვერავინ აღუდგა. ნიკონი იყო ძალაუფლების მოყვარე. იგი საეკლესიო იერარქებისაგან (მიტროპოლიტებისაგან, არქიეპისკოპოსებისაგან, ეპისკოპოსებისაგან) და საერთოდ, მთელი სამღვდელთაგან უსიტყვო მორჩილებას მოითხოვდა. ბოიარები, რომლებიც მეფეს ეურჩებოდნენ, ნიკონის წინაშე კრთოდნენ და სიტყვის შებრუნებას ვერ უბედავდნენ მას.

პრაქტიკულად პატრიარქი ნიკონი მეფე ალექსიზე დიდ ძალაუფლებას ფლობდა. პატრიარქი სახელმწიფოებრივ (საერო) საქმეებს მეფესთან ერთად განაგებდა, ხოლო ეკლესიას ერთპიროვნულად მართავდა. სახელმწიფო საქმეების გადანყვეტაში პატრიარქის როლის ზრდამ დიდი უკმაყოფილება გამოიწვია ძირძველ ბოიარებში და საერთოდ რუსეთის მთელს არისტოკრატიაში. ნიკონის დაუძინებელ მტრებად იქცნენ ბოიართა მთელი საგვარეულოები: სტრეშნევეები (მეფის დედის ნათესავები), მილოსლავსკები (მეფის პირველი მეუღლის ნათესავები), მოროზოვები (მეფის უახლესი მეგობრები), ოდოევსკები, დოლგორუკები, ტრუბეცკოები, სალტიკოვები, დედოფალი მარია და სხვ. სემიონ სტრეშნევეს იმდენად სძულდა პატრიარქი ნიკონი, რომ მისი სახელი დაარქვა თავის ძალს.

ნიკონის მტრები გაფაციცებით ადევნებდნენ თვალყურს პატრიარქის მოღვაწეობას, მის ყოველ ნაბიჯს, მხედველობიდან არ რჩებოდათ პატრიარქის მიერ ძალაუფლების გადამეჭების არც ერთი შემთხვევა, გაცხარების დროს წარმოთქმული არც

ერთი შეუფერებელი სიტყვა. პატრიარქის მტრები სარგებლობდნენ იმით, რომ ნიკონი არაა აგდებდა აინტერესებდა თუ რას იტყოდნენ ან რას მოიმოქმედებდნენ მისი მტრები. ბოიარები კი შემთხვევას არ უშვებდნენ ხელიდან მეფის წინაშე ნიკონის დასასმენად.

პატრიარქ ნიკონს მტრები გაუჩნდა ეკლესიაშიც. ეს უკვე დაკავშირებული იყო რეფორმებთან, რომელსაც ნიკონი ეკლესიაში ნაჩქარევად და იერარქების აზრის გაუთვალისწინებლად ატარებდა. საეკლესიო რეფორმას მოწინააღმდეგეები ჰყავდა ბოიარებშიც და საერთოდ, მრევლში. ნიკონის მიერ დაწყებულ საეკლესიო რეფორმასთან დაკავშირებით აზრი ორად გაიყო. ნიკონის ბრძანებით დაიწყო ძველი რუსული საეკლესიო წიგნების ბერძნულ წიგნებთან შედარება და არსებული განსხვავების ბერძნული ტექსტის მიხედვით შესწორება. რუსულ ეკლესიაში დამკვიდრებული ღვთისმსახურების წესიც ბერძნულთან უნდა შეედარებინათ და შეესწორებინათ. პატრიარქ ნიკონის აზრი სამღვდელოების და მრევლის მნიშვნელოვანმა ნაწილმა არ გაიზიარა. შეიქმნა განხეთქილების საშიშროება. ერთნი მიიჩნევდნენ, რომ რუსულ ენაზე არსებული საეკლესიო წიგნების (ძველი ალთქმა, ახალი ალთქმა, ფსალმუნნი, ლოცვანი და სხვ.) ბერძნულ ტექსტთან შედარება და ბერძნულის მიხედვით შესწორება აუცილებელი იყო, აუცილებელი იყო ღვთისმსახურების ზოგიერთი წესის შეცვლა-შესწორებაც. მეორენი ეწინააღმდეგებოდნენ ყოველგვარ ცვლილებას და მიიჩნევდნენ, რომ რუსული საეკლესიო წიგნების ტექსტი უცვლელად უნდა დარჩენილიყო, ღვთისმსახურებაც ისე უნდა აღსრულებულიყო, როგორც წინათ სრულდებოდა. ასე დაუპირისპირდნენ ერთმანეთს რუსეთში „ძველი“ და „ახალი“ რწმენის მიმდევრები. პატრიარქ ნიკონის რეფორმის მოწინააღმდეგეებს „ძველი რწმენის“ მიმდევრები (დამცველები) – „სტაროვერები“ ანუ „სტარობრიადელები“ – ეწოდათ. პატრიარქ ნიკონის რეფორმის ყველაზე ცნობილი მოწინააღმდეგე იყო დეკანოზი აბაკუმი. აბაკუმი ბევრი რაიმეთი ჰყავდა ნიკონს. იგი იყო მართლმადიდებლობის შეუპოვარი დამცველი, ღრმად განათლებული, მაგრამ უაღრესად ჯიუტი და პატივმოყვარე ადამიანი. განათლებული ბოიარები მოროზოვების, რომანოვების და სხვა საგვარე-

ულოებიდან პირდაპირ აცხადებდნენ, რომ ნიკონს „ახალი წესები“ შემოაქვს ეკლესიაში, მაგრამ თავგამოდებით ეწინააღმდეგება ყოველგვარ სიახლეს სახელმწიფოებრივ ცხოვრებაში. სტაროვერების შეხედულებას იზიარებდნენ არა მარტო ბოიართა რამდენიმე საგვარეულოს წარმომადგენლები, არამედ ცნობილი და გავლენიანი სასულიერო პირები: მეფის მოძღვარი სტეფანე ბონიფატიევი, მღვდელი იოანე ნერონოვი და სხვ.

პატრიარქ ნიკონს დაუპირისპირდა თითქმის მთელი სამღვდელთა. მათი ნაწილი ნიკონს უპირისპირდებოდა რეფორმის გამო, ნაწილი კი მისი ხასიათის გამო. სამღვდელთა უკმაყოფილიყო იყო ნიკონის გადამეტებული სიმკაცრით, სიჯიუტით, უმკაცრესი სასჯელებით, პატრიარქის ხაზინის სასარგებლოდ გადასახადის ზრდით.

პატრიარქ ნიკონის მტრებმა თავიანთი განუწყვეტელი დასმენებით სუსტი ხასიათის მეფე ალექსის თანდათან შეაცვლევინეს აზრი ნიკონზე. გარდამტეხი მომენტი პატრიარქისა და მეფის ურთიერთობაში დადგა 1657 წელს. ამ წელს მეფე პოლონელთა წინააღმდეგ მეორე ლაშქრობიდან დაბრუნდა. ორმა ლაშქრობამ სუსტი ხასიათისა და გამოუცდელი ალექსი გამობრძმედა, შედარებით მტკიცე ხასიათი ჩამოუყალიბა და უფრო დამოუკიდებელი გახადა. მეფის მოსკოვში არყოფნის პერიოდში პატრიარქი ნიკონი განუსაზღვრელი ძალაუფლებით სარგებლობდა. როგორც ჩანს, მოსკოვში დაბრუნების შემდეგ ბოიარებმა მეფე ამის თაობაზეც ჩააყენეს საქმის კურსში. ყველა გრძნობდა, რომ მოსკოვში დაბრუნებულ „დიდ ხელმწიფეს“ (მეფე ალექსის) დედაქალაქში დახვდა მეორე „დიდი ხელმწიფე“ (პატრიარქი ნიკონი).

ბოიარებმა იგრძნეს, რომ ამ შემთხვევის ხელიდან გაშვება არ შეიძლებოდა. ისინი მეფეს არწმუნებდნენ, რომ პატრიარქი მასზე მეტ ძალაუფლებას ფლობდა. აშკარა იყო, რომ მეფე ალექსი უკმაყოფილო იყო ნიკონით. მიუხედავად ამისა, ალექსი პატრიარქთან შეხვედრისა და ურთიერთობის გარკვევის ნაცვლად ნიკონის წინააღმდეგ ფარულად მოქმედებდა. პატრიარქი გრძნობდა, რომ მეფე მასზე განაწყენებული იყო. თავის მხრივ არც ნიკონს უცდია მეფესთან შეხვედრა და ურთიერთობის გარკვევა. პატრიარქი ჩაიკეტა და მეფის სასახლეში აღარ ჩნდებოდა. ამით ისარგებლეს ნიკონის მტრებმა და მარტო დარ-

ჩენილი მეფე საბოლოოდ მოაქციეს თავისი გავლენის ქვეშ. მეფისა და პატრიარქის შეჯახება გარდაუვალი გახდა.

მეფისა და პატრიარქის დაპირისპირებით კარგად ისარგებლა სამონასტრო პრიკაზმა და ნიკონის რამდენიმე განკარგულება გააუქმა. უფრო მეტიც, სამონასტრო პრიკაზი კიდევ უფრო შორს წავიდა და პატრიარქს რამდენიმე მამული ჩამოართვა. ნიკონმა უკან არ დაიხია და მეფეს მკვახე გამოთქმებით აღსავსე წერილები მისწერა. ეს წერილები ბოიარებმა კარგად გამოიყენეს ნიკონის წინააღმდეგ.

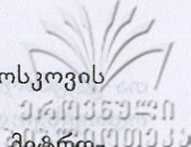
1658 წელს მოსკოვში მეფე ალექსიმ საზეიმო მიღება მოუწყო მეფე თეიმარზ I-ს. პატრიარქი ნიკონი საზეიმო მიღებაზე არ მიუწვევიათ. გაბრაზებულმა ნიკონმა სასახლეში თავისი აზნაური გაგზავნა და დაავალა იმისი გარკვევა თუ რატომ არ მიიწვიეს პატრიარქი უცხო ქვეყნის მეფის საზეიმო მიღებაზე. ნიკონის გაგზავნილ აზნაურს სასახლეში შეღწევის მცდელობისას ზეიმის გამრიგემ თავში ჯოხი ჩაართყა. აღშფოთებულმა ნიკონმა მეფეს ზეიმის გამრიგის გასამართლება მოსთხოვა. მეფე პატრიარქს დაჰპირდა, რომ ამ ინციდენტის თაობაზე მათი შეხვედრისას ისაუბრებდნენ. მეფისა და პატრიარქის შეხვედრა არ შედგა და ამდენად ნიკონის მოთხოვნა რეაგირების გარეშე დარჩა. ნიკონის აღშფოთებას საზღვარი არ ჰქონდა.

1658 წლის 10 ივლისს საუფლო დღე იყო. ნიკონი ვარაუდობდა, რომ მეფე საღმრთო ლიტურგიას დაესწრებოდა და პატრიარქს განმარტებასაც მისცემდა. მეფე ალექსი ტაძარში არ მისულა. მეფემ პატრიარქს ბოიარი იური რომოდანოვსკი გაუგზავნა. იური რომოდანოვსკიმ ნიკონს განუცხადა, რომ მეფე აღშფოთებულია პატრიარქის მიერ „დიდი ხელმწიფის“ ტიტულის მითვისებით. ნიკონმა საღმრთო ლიტურგიის დასრულების შემდეგ ქადაგება დაიწყო. პატრიარქმა საჯაროდ განაცხადა, რომ მას აღარ სურს იყოს პატრიარქი. ნიკონმა პატრიარქის შესამოსელი გაიხადა, ბერის კაბით შეიმოსა და ტაძრიდან გასვლის წინ თავისი გადაწყვეტილების თაობაზე მეფეს წერილი მისწერა. პატრიარქის გადაწყვეტილებით გულდაწყვეტილი მრევლი თვალცრემლიანი ევედრებოდა ნიკონს დარჩენილიყო პატრიარქის ტახტზე. მრევლმა ნიკონს ეტლში ჩაჯდომის საშუალება არ მისცა. პატრიარქი ფეხით მივიდა თავის რეზიდენციაში, იქიდან კი აღდგომის მონასტერში გაემგზავრა.

აღდგომის მონასტრიდან ნიკონმა მეფეს აცნობა, რომ დაეჩქარებინა ახალი პატრიარქის არჩევა, მანამდე კი ეკლესიის საქმეები უნდა განეგო მიტროპოლიტ პიტირიმ კრუტიცკელს. ნიკონი ითხოვდა მისთვის დაეტოვებინათ აღდგომის, ივერიისა და ჯვრის მონასტრები. ნიკონმა მეფეს მეორედაც დაუდასტურა მისი სურვილი გადადგომის თაობაზე. ნიკონი ელოდა, რომ მეფე არ მიიღებდა მის გადადგომას და ისევე თვალცრემლიანი შეევედრებოდა მას პატრიარქის ტახტზე დაბრუნებას, როგორც ევედრებოდა 1652 წელს. მეფე ალექსიმ დააკმაყოფილა ნიკონის თხოვნა სამი მონასტრის მისთვის გადაცემის თაობაზე, მაგრამ პატრიარქის ტახტზე ნიკონის დაბრუნების თაობაზე სიტყვაც არ დაუძრავს.

ნიკონმა მეფესთან ბრძოლა წააგო. მონასტერში მყოფი იგი მეფე ალექსიმ და მიტროპოლიტმა პიტირიმმა კი არა საერთოდ ყველა დაივიწყა, მას აღარავინ არ აკითხავდა, აღარავის არ ახსოვდა. ყოველივე ამან ნიკონი მძიმე დეპრესიაში ჩააგდო.

1660 წლის თებერვალში ძალზე გაჭიანურებული ნიკონის საქმის გადასაწყვეტად მოწვეული იქნა რუსეთის საეკლესიო კრება. კრებას დაესწრნენ რუსეთში მყოფი ბერძენი საეკლესიო იერარქები. საეკლესიო კრების მონაწილეთა შორის თითქმის არ იყო არც ერთი რუსი სამღვდელი, რომელსაც თავის თავზე არ გამოეცადა ნიკონის თვითნებობა. საეკლესიო კრების მხოლოდ რამდენიმე მონაწილემ, მათ შორის, ცნობილმა მეცნიერმა ეპიფანე სლავენიციკიმ, აღიმალლა ხმა ნიკონის დასაცავად. საეკლესიო კრებამ ნიკონი პატრიარქობიდან გადააყენა. მეფე ალექსიმ არ გაითვალისწინა კრების გადაწყვეტილება და გაიზიარა კრების იმ მცირერიცხოვან მონაწილეთა აზრი, რომელთაც ნიკონი დაიცვეს. ნიკონი ძალზე აღაშფოთა საეკლესიო კრების გადაწყვეტილებამ. იგი უდიერად იხსენიებდა კრებასა და მის მონაწილეებს. განსაკუთრებით განრისხდა ნიკონი მას შემდეგ, რაც მიტროპოლიტმა პიტირიმმა ლოცვებში მისი სახელის მოხსენიება აკრძალა. ნიკონი აღშფოთებას ვერ მალავდა იმის გამოც, რომ ღვთისმსახურების დროს მიტროპოლიტი პიტირიმი პატრიარქისათვის განკუთვნილ ადგილზე დგებოდა. ნიკონი აპროტესტებდა მიტროპოლიტ პიტირიმის მიერ მეთოდეს მსტისლავსკელის ეპისკოპოსად ხელდასხმას. ნიკონი იქამდეც კი მივიდა, რომ 1662 წელს ერთ-ერთ საუფლო დღეს მიტრო-

პოლიტი პიტირიმი ანათემას გადასცა. ანათემამ მოსკოვის მრევლზე დიდი შთაბეჭდილება მოახდინა.

1662 წლის გაზაფხულზე მოსკოვს ეწვია ლაზის მიტროპოლიტი პაისი. ეს იყო თავისი დროის ერთ-ერთი უგანათლებულესი ბერძენი იერარქი. ამავე დროს პაისი იყო ადამიანი, რომელიც პირადი კეთილდღეობის მიზნით ყველაფერზე მიდიოდა. იერუსალიმის პატრიარქმა მას მართლმადიდებლობის საზიანოდ კათოლიკური რწმენის გაზიარების ბრალდებით ღვთისმსახურება აუკრძალა. მიტროპოლიტი პაისი ბევრს მოგზაურობდა საბერძნეთსა და იტალიაში. 1657 წელს მიტროპოლიტი პაისი, როგორც განათლებული საეკლესიო იერარქი, პატრიარქმა ნიკონმა მოსკოვში მიიწვია. მიტროპოლიტი პაისის მოსკოვში ჩასვლის დროისათვის (1662 წ.) ნიკონი საეკლესიო კრების მიერ პატრიარქობიდან გადაყენებული იყო. პაისიმ მაშინვე აულო ალლო შექმნილ ვითარებას და ნიკონის მტრების მხარეზე დადგა. ბოიარმა სემიონ სტრემნევემა მიტროპოლიტი პაისის განსახილველად და მსჯავრის გამოსატანად გადასცა ნიკონის მოღვაწეობიდან 30 შემთხვევა, რომელიც ძირითადად მეფისა და პატრიარქის ურთიერთობას ეხებოდა. მიტროპოლიტი პაისიმ ოცდაათივე კითხვას უპასუხა და ყველაფერში ნიკონი დაადანაშაულა. კერძოდ, პაისიმ ნიკონი დაადანაშაულა: „დიდი ხელმწიფის“ ტიტულის მითვისებაში, სამღვდელოებისადმი მკაცრ მოპყრობაში, ანათემის, როგორც სასჯელის, ხშირად გამოყენებაში და სხვ. რაც მთავარია, პაისიმ მართებულად მიიჩნია სამონასტრო პრიკაზის შექმნა. პაისის აზრით, რუს ეპისკოპოსებს უფლება ჰქონდათ განესაჯათ თავიანთი პატრიარქი. ბოიარ სემიონ სტრემნევის კითხვები და მიტროპოლიტი პაისის პასუხები ნიკონს გაუგზავნეს. ნიკონმა ყურადღებით შეისწავლა მიტროპოლიტი პაისის პასუხები და დიდის მონდომებით შეუდგა მათ უარყოფას. ნიკონმა თავისი პოზიცია სქელტანიან წიგნში ჩამოაყალიბა. ამ ნაშრომიდან კარგად სჩანს მისი ღრმა და საფუძვლიანი განათლება და პოლემიკის დიდი ნიჭი. ნიკონმა გაბედულად და მთელი სიცხადით ჩამოაყალიბა თავისი შეხედულება პატრიარქის ძალაუფლებისა და ეკლესიისა და სახელმწიფოს ურთიერთობაზე. გზადაგზა ნიკონი მკაცრად აკრიტიკებდა 1649 წლის ძეგლისდების მუხლებს, სამონასტრო პრიკაზსა და საერო სასამართლოს მიერ სასულიერო პირ-

თა გასამართლების პრაქტიკას. ნიკონმა არ დაინდო ბოიარები ოდოევსკი და სტრემნევი, განსაკუთრებული რისხვა დაატყდა თავს მიტროპოლიტ პაისის. უფრო მეტიც, ნიკონმა არც მეფე ალექსი დაინდო. საბოლოო ჯამში ნიკონმა, როცა სამეფო (საერო) და საეკლესიო (სასულიერო) ხელისუფლების ურთიერთდამოკიდებულებაზე მსჯელობდა, მხარი დაუჭირა პატრიარქისათვის რომის პაპის მსგავსი ძალაუფლების მინიჭებას. ნიკონის აზრით, მოსკოვის (რუსეთის) პატრიარქი რუსეთის მეფეზე მაღლა უნდა მდგარიყო და მეფე პატრიარქს უნდა დამორჩილებოდა.

მიტროპოლიტმა პაისიმ უკან არ დაიხია. 1662 წლის ბოლოს ნიკონის საქმესთან დაკავშირებით მან შეადგინა 25 კითხვა და თავადვე უპასუხა მას. კითხვები და პასუხები მსჯავრის გამოსატანად უნდა გაეგზავნათ აღმოსავლეთის მართლმადიდებელი პატრიარქებისათვის. კითხვებსა და პასუხებში ნიკონი არ იხსენიებოდა, თუმცა ყველა კითხვა მის მოღვაწეობასა და შეხედულებებს ეხებოდა. 1664 წლის მაისში მოსკოვში მიიღეს აღმოსავლეთის მართლმადიდებელი პატრიარქების პასუხი. პატრიარქების პასუხიდან ჩანდა, რომ ისინი ნიკონის შეხედულებებს მცდარად მიიჩნევდნენ. იერუსალიმის პატრიარქმა მართალია ხელი მოაწერა აღმოსავლეთის მართლმადიდებელ პატრიარქთა პასუხს, მაგრამ ამავე დროს ცალკე წერილი გამოუგზავნა მეფე ალექსის. პატრიარქი მეფეს სთხოვდა ნუ გასამართლებდა ნიკონს და შერიგებოდა პატრიარქს.

მეფე ალექსისა და პატრიარქ ნიკონის შერიგება არ მოხერხდა. ჯერ კიდევ 1660 წელს აღდგომის მონასტრის მამულის მეზობლად მდებარე მემამულე სიტინის გლეხებს სადაო მიწის გამო სცემეს ნიკონის კაცებმა. მეფის სამსახურში მყოფმა მოხელემ ბობარიკინმა მიიტაცა აღდგომის მონასტრის მამულის ნაწილი, რისთვისაც ნიკონის კაცებმა ისიც სცემეს. პატრიარქმა მეფესთან იჩილა, მაგრამ დამაკმაყოფილებელი პასუხი ვერ მიიღო. 1661 წელს ნიკონმა მეფე ალექსის მისწერა მეტად შეურაცხყოფელი წერილი, რომელშიც სამეფო ხელისუფლების მიერ საეკლესიო ხელისუფლების დამცირებას აპროტესტებდა. ნიკონი მეფე ალექსის ღვთის რისხვით დაემუქრა. 1663 წელს სასამართლომ ბობარიკინი გაამართლა. განრისხებულმა ნიკონმა აღდგომის მონასტრის საძმო შეკრიბა, მონასტრისათვის მამუ-

ლების ბოძების თაობაზე მეფე ალექსის მიერ გაცემულ სიგელზე ჯვარი დაასვენა, ლოცვა აღავლინა და 108-ე ფსალმუნით დაწყებულა მონასტრის შეურაცხყოფელნი. ნიკონის მოქმედებამ მეფე ალექსი ძლიერ აღაშფოთა. მეფემ დანიშნა გამოძიება, რომელსაც უნდა გაერკვია, თუ კონკრეტულად ვინ დაწყებდა ნიკონმა. გამოძიების ჩასატარებლად აღდგომის მონასტერში მივიდნენ ნიკონისათვის ყველაზე მეტად საძულველი ადამიანები: მიტროპოლიტი პაისი, ასტრახანის ეპისკოპოსი იოსები ბოიარები ოდოვესკი და სტრეშნევი. მეფის წარგზავნილები ნიკონმა ცუდად მიიღო: უყვიროდა მათ, არ აცლიდა ლაპარაკს, მიტროპოლიტ პაისის ქურდი და ძალღი უნოდა, უდიერად იხსენიებდა საეკლესიო კრებას, ემუქრებოდა თვით მეფესაც კი. მეორე დღეს ქადაგებისას ნიკონმა ბოიარები ოდოვესკი და სტრეშნევი იროდსა და პილატეს შეადარა, ხოლო პაისი და იოსები – ანასასა და კაიაფას. ბოლოს ნიკონი იძულებული გახდა განმარტება მიეცა და განაცხადა, რომ მან დაწყებულა არა მეფე, არამედ ბობარიკინი. გამოძიების პროცესში ნიკონმა რამდენჯერმე განაცხადა, რომ იგი არ სცნობს რუსეთის საეკლესიო კრების გადაწყვეტილებას მისი პატრიარქობიდან გადაყენების თაობაზე და ითხოვს აღმოსავლეთის მართლმადიდებელი პატრიარქების მიერ მსჯავრის გამოტანას.

1664 წლის მაისში მოსკოვში ჩაიტანეს აღმოსავლეთის მართლმადიდებელი პატრიარქების მიერ ხელმოწერილი სიგელი ნიკონის პატრიარქობიდან გადაყენების თაობაზე. ნიკონმა სიგელი უკანონოდ მიიჩნია, რადგან მის ჩამოსატანად მოსკოვიდან გაგზავნეს ბერძენი ბერდიაკონი მელეტი, რომელიც მანამდე ნიკონმა ხელმოწერის გაყალბებასა და ყალბი ბეჭდის დამზადებაში ამხილა. 1664 წელსვე მეფე ალექსიმ აღმოსავლეთის მართლმადიდებელ პატრიარქებთან ელჩობა გაგზავნა. მოსკოვში ჩასვლაზე თანხმობა განაცხადეს იერუსალიმის პატრიარქმა პაისიმ და ანტიოქიის პატრიარქმა მაკარიოსმა. კონსტანტინეპოლის პატრიარქმა და ალექსანდრიის პატრიარქმა მოსკოვში გამგზავრებისაგან თავი შეიკავეს, მაგრამ თავიანთი რწმუნებები გადასცეს იერუსალიმისა და ანტიოქიის პატრიარქებს.

იერუსალიმისა და ანტიოქიის პატრიარქების მოსკოვში ჩასვლამდე ნიკონის ახლობელმა ბოიარმა ზიუზინმა გადან-

ქვიტა გამოეყენებინა უკანასკნელი შანსი და მეფე და პატრიარქი შეერიგებინა. ამისათვის აუცილებელი იყო ალექსისა და ნიკონის პირისპირ შეხვედრა. ზიუზინის გეგმა ასეთი იყო. ნიკონი ერო-ერო საუფლო დღეს (წმინდა პეტრე სასწაულმოქმედის ხსენების დღეს) მოსკოვში უნდა ჩასულიყო და მიძინების ტაძარში ბასილს ლიტურგია მიეწვია მეფე. ზიუზინი ნიკონს არწმუნებდა, რომ პატრიარქთან ამ გზით შეხვედლა მეფის სურვილიც იყო.

1664 წლის 17-18 დეკემბერს მოსკოვის მიძინების ტაძარში წმიდა პეტრე სასწაულმოქმედის ხსენების დღეს ღვთისმსახურება ღამისთევით მიმდინარეობდა. მოულოდნელად 18 დეკემბერს გამთენიისას, 3 საათზე, ტაძარში გამოცხადდა პატრიარქი ნიკონი. მას თან ახლდნენ ბერები, რომელთაც ტაძარში ჯვარი შემოასვენეს. ნიკონი სწრაფი ნაბიჯით მივიდა და დადგა იმ ადგილას, სადაც ჩვეულებრივ პატრიარქი იდგა ხოლმე და ხელში აიღო წმინდა პეტრე სასწაულმოქმედის კვერთხი. თანმხლები ბერების გალობის დასრულებისთანავე ნიკონი ღვთისმსახურებას შეუდგა. ამ დროისათვის მიტროპოლიტი პიტირიმი ნოვგოროდის ეპარქიაში იყო გადაყვანილი და მის მოვალეობას როსტოვის მიტროპოლიტი იონა ასრულებდა. ნიკონის მოულოდნელი გამოჩენით მიტროპოლიტი იონა და ტაძარში მყოფი სამღვდელოება დაიბნა. ყველანი, არსებული წესის თანახმად, მივიდნენ და პატრიარქს ხელზე ეამბორნენ. ტაძრიდან ნიკონმა შერიგებისაკენ მოწოდებით მეფეს წერილი გაუგზავნა. მეფე ალექსი ყოყმანობდა, არ იცოდა რა მოემოქმედა. ნიკონის მტრებმა მეფე დაიყოლიეს და სასახლიდან ნიკონს შეუთვალეს: დაბრუნებულყო იქ, საიდანაც მოვიდა. განრისხებულმა ნიკონმა ხელში აიღო წმინდა პეტრე სასწაულმოქმედის კვერთხი, ტაძრიდან გამოვიდა და ალდგომის მონასტერში გაემგზავრა. გზაში ნიკონი დააკავეს, წმიდა პეტრე სასწაულმოქმედის კვერთხი წაართვეს და მოსკოვში ჩასვლის მიზეზი გამოკითხეს. ნიკონმა დაკითხვისას განაცხადა, რომ იგი მოსკოვში ბოიარ ზიუზინის რჩევით ჩავიდა. დაპკითხეს ზიუზინიც, რომელმაც წამებას ვერ გაუძლო და ნიკონის ნათქვამი დაადასტურა. ზიუზინი ყაზანში გადაასახლეს. მიტროპოლიტი იონა, რომელიც მიძინების ტაძარში ნიკონს ხელზე

ემთხვია, გადააყენეს და პატრიარქის ტახტის მონაცვლედ მიტროპოლიტი პავლე კრუტიცკელი დანიშნეს.

მეფესთან შერიგების წარუმატებელი ცდის შემდეგ ნიკონმა უკან დაიხია. მან მონასტრიდან მეფეს წერილი გაუგზავნა და სთხოვა აღარ მოეწვია მოსკოვში მართლმადიდებელი პატრიარქები. სამაგიეროდ, ნიკონი თანახმა იყო ეცნო რუსეთის საეკლესიო კრების მიერ ახალი პატრიარქის არჩევა. ამასთან ერთად, ნიკონი აყენებდა პირობას: მისთვის უნდა შეენარჩუნებინათ პატრიარქის ტიტული და მის დაქვემდებარებაში არსებული სამივე მონასტრის (აღდგომის, ივერიის, ჯვრის) პატრიარქისაგან დამოუკიდებლად მართვის უფლება. მეფე ალექსის ყურად არ უღია ნიკონის თხოვნა. მოსკოვში აღმოსავლეთის მართლმადიდებელი პატრიარქების ჩამოსვლას ელოდნენ.

პატრიარქმა ნიკონმა უკანასკნელი საშუალება გამოიყენა. მან კონსტანტინეპოლის პატრიარქს დიონისეს და აღმოსავლეთის სხვა მართლმადიდებელ პატრიარქებს წერილები გაუგზავნა და თავი იმართლა. ნიკონი მის წინააღმდეგ ინტრიგების მოწყობაში ბრალს სდებდა: სამონასტრო პრიკაზს, ბოიარებს, განსაკუთრებით სემიონ სტრეშნევს, თვით მეფე ალექსისაც კი. ნიკონმა პატრიარქების წინაშე ამხილა მიტროპოლიტ პაისის უღირსი საქციელი. ნიკონის წერილები ხელში ჩაუვარდა ხელისუფლებას და ერთი მათგანი (წერილი კონსტანტინეპოლის პატრიარქ დიონისესადმი) სასამართლოზე მის წინააღმდეგაც გამოიყენეს.

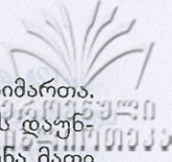
1666 წლის ნოემბერში მოსკოვში ჩავიდნენ იერუსალიმისა და ანტიოქიის პატრიარქები. თითქმის ერთი თვე გრძელდებოდა პატრიარქების ჩასვლის აღსანიშნავად გამართული ზეიმი. იმავდროულად ბოიარებმა და საეკლესიო იერარქებმა მიტროპოლიტ პაისის მეშვეობით პატრიარქების ნიკონის საქმის მთელი ისტორია გააცნეს. 1666 წლის ნოემბრის ბოლოს ნიკონი მოსკოვში საეკლესიო კრებაზე გამოიძახეს.

რუსეთის საეკლესიო კრება გაიხსნა 1666 წლის 1 დეკემბერს. კრება მეფის სასახლეში მიმდინარეობდა. კრებას რუსი საეკლესიო იერარქების გარდა ესწრებოდნენ: მეფე ალექსი მიხეილის ძე, იერუსალიმის პატრიარქი პაისი, ანტიოქიის პატრიარქი მაკარიოსი, მიტროპოლიტი პაისი. სულ საეკლესიო კრებას ესწრებოდა: 2 პატრიარქი, 10 მიტროპოლიტი, 7 არქი-

ეპისკოპოსი, 4 ეპისკოპოსი და 30 არქიმანდრიტი, 9 ილუმენი, სულ 67 სასულიერო პირი (კრების ზოგიერთ სხდომას გაცილებით მეტი ადამიანი ესწრებოდა). ასეთი შემადგენლობით რუსეთში საეკლესიო კრება პირველად გაიმართა.

ნიკონი საეკლესიო კრებაზე გამოცხადდა პატრიარქის შესამოსელით, იგი მიაბიჯებდა ამაყად, თავის თავში დაჯერებული, ნინ მიუძღოდნენ ბერები ჯვრით. დარბაზში შესვლისას ნიკონმა შენიშნა, რომ მის დასაბრძანებლად ტრადიციული ადგილი მზად არ იყო. პატრიარქი ჩვეულებრივ სკამზე არ დაბრძანდა, ფეხზე იდგა მთელი სხდომის განმავლობაში, სხდომა კი ათ საათზე მეტ ხანს გაგრძელდა.

საეკლესიო კრებაზე პატრიარქ ნიკონის ბრალმდებლად თვით მეფე ალექსი მიხეილის ძე გამოვიდა. მეფე თვალცრემლიანი იდგა და დიდი მღელვარებით მოუთხრობდა საეკლესიო კრებას მისი ყოფილი მეგობრის შეცოდებათა თაობაზე. ამავე დროს მეფე ალექსი ხაზს უსვამდა იმას, რომ არასდროს არანაირი მტრული გრძნობა პატრიარქ ნიკონის მიმართ არ გასჩენია. ნიკონი უკან დახევას არ აპირებდა, შერიგებაზე არც კი ფიქრობდა. მეფის ბრალდებას პატრიარქის ტახტის მიტოვებისა და მონასტერში წასვლის თაობაზე ნიკონმა ასე უპასუხა: მე გავერიდე მეფის რისხვას, პატრიარქობა კი არ დამიტოვებიაო. მეფემ საეკლესიო კრებას წარუდგინა ნიკონის წერილი კონსტანტინეპოლის პატრიარქ დიონისესადმი, რომელშიც ნიკონი მეფესა და საეკლესიო კრებას აუგად იხსენიებდა და თავს იმართლებდა. საეკლესიო კრება დიდხანს იხილავდა ნიკონის წერილს პატრიარქ დიონისესადმი. წერილის კითხვას თან ახლდა მეფისა და კრების მონაწილეთა შენიშვნები. ისინი პატრიარქ ნიკონს ბრალს სდებდნენ ზედმეტ სიამაყეში, ძალაუფლების გადამეტებაში, მეფისადმი ცრუ ბრალდებებში, რუსეთის ეკლესიის დამცირებაში. ნიკონის პასუხები იყო გაბედული და მკვახე. ნიკონს განსაკუთრებით შეუტყის იმის გამო, რომ პატრიარქ დიონისესადმი გაგზავნილ წერილში მიტროპოლიტ პაისის მართლმადიდებლობის მოლალატე უწოდა. წერილის ეს ადგილი უხერხულ მდგომარეობაში აგდებდა რუსეთის ეკლესიას, რადგან მიტროპოლიტი პაისი იქ დიდ პატივში ჰყავდათ და მას მნიშვნელოვანი საკითხების გადაწყვეტას ანდობდნენ.

საეკლესიო კრების მორიგი სხდომა 5 დეკემბერს გაიმართა. ამ სხდომაზე პატრიარქი ნიკონი მისი ბრალმდებლების დაუნდობელი კრიტიკით გამოვიდა. ნიკონმა ეჭვს ქვეშ დააყენა მათი უფლებამოსილება, ვინც მის გასამართლებას ცდილობდა. ნიკონმა არც ბერძნული ეკლესია დაინდო, რომლის ავტორიტეტს ხშირად იმონებდნენ მის წინააღმდეგ. იერუსალიმისა და ანტიოქიის მართლმადიდებელმა პატრიარქებმა საეკლესიო კრებაზე განაცხადეს: „როცა სჭირდება ეშმაკიც კი ჭეშმარიტებს ქადაგებს, ნიკონი კი ჭეშმარიტებას არ ქადაგებს“.

პატრიარქ ნიკონის საქმეს საეკლესიო კრების კიდევ რამდენიმე სხდომა მიეძღვნა, თუმცა ამ სხდომებზე თვით ნიკონი არ მიუწვევიათ.

1666 წლის 12 დეკემბერს ჩუდის მონასტრის ხარების ეკლესიაში პატრიარქ ნიკონს წაუკითხეს საეკლესიო კრების მიერ შემუშავებული ბრალდების პუნქტები. ნიკონს ბრალი ედებოდა იმაში, რომ მან:

- 1) თვითნებურად მიატოვა პატრიარქის ტახტი,
- 2) პატრიარქის ტახტის მიტოვების შემდეგ თვითნებურად ეწეოდა ღვთისმსახურებას მისდამი დაქვემდებარებულ მონასტრებში,
- 3) ერთ-ერთ მონასტერს უწოდა იერუსალიმის მონასტერი,
- 4) მის დაქვემდებარებაში არსებული მონასტრების შემოგარენში ადგილებს უწოდა სახელები: ბეთლემი, გოლგოთა, იორდანია და სხვ.,
- 5) სხვა მონასტრებს წაართვა მამულები და მიწები საკუთარ მონასტრებს გადასცა,
- 6) ხელი შეუშალა ახალი პატრიარქის არჩევას,
- 7) ბოროტად გამოიყენა ანათემის უფლება,
- 8) მართლმადიდებულობის ზეიმის კვირაძალში ანათემას გადასცა რუსეთის ეკლესიის იერარქები,
- 9) მეფის მიერ მასთან გაგზავნილ საეკლესიო იერარქებს შეურაცხყოფა მიაყენა, უწოდა მათ ანნა და კაიაფა, ხოლო ბოიარებს – იროდი და პილატე,
- 10) უდიერად მოიხსენია მსოფლიო მართლმადიდებელი პატრიარქები,
- 11) არ სცნო არც ერთი საეკლესიო კრება, რომელიც VII მსოფლიო საეკლესიო კრების შემდეგ მოიწვიეს,

12) რუსეთის ეკლესიას ბრალი დასდო მართლმადიდებლობის ღალატში და კათოლიკური რწმენის გაზიარებაში;

13) მეფეს უწოდა მტანჯველი და უსამართლო;

14) თვითნებურად გადააყენა და ფიზიკური სასჯელი დაადო (გააროზგვინა) ეპისკოპოს პავლე კოლომენსკოელს, რის შედეგადაც ეპისკოპოსი ქუუიდან შეიშალა და გარდაიცვალა,

15) მიტროპოლიტ პაისის უწოდა ერეტიკოსი,

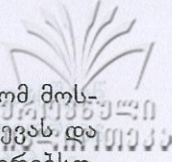
16) ორი წელი ციხეში სტანჯა მისივე მოძღვარი ლეონიდი,

17) აღდგომის მონასტერში ბერებისა და თეთრი სამღვდელელოების მიმართ აამოქმედა საერო პირთათვის განკუთვნილი სასჯელი.

პატრიარქ ნიკონის მიმართ წაყენებული ბრალდებები საეკლესიო კრებამ დადასტურებულად მიიჩნია. ნიკონი გადააყენეს პატრიარქობიდან და აუკრძალეს მღვდელმსახურება. ნიკონს შეუწარჩუნდა მხოლოდ ბერობის უფლება. პატრიარქის ღირსების აყრის შემდეგ ნიკონმა საეკლესიო კრებას ასეთი კითხვით მიმართა: „რატომ აკეთებთ ამას აქ, მონასტრის ეკლესიაში, ფარულად, როგორც ქურდები? ტაძარში ხალხის თანდასწრებით მეხვეწებოდით მე მიმელო პატრიარქობა, წავიდეთ ახლაც იმავე ტაძარში“. იერუსალიმისა და ანტიოქიის პატრიარქებმა პირადად განმოსეს ნიკონი ბარტყულისაგან და ახსნეს პანალია. ნიკონმა პატრიარქებს მიმართა: „მარგალიტი გაიყავით! მოიპოვებთ რამდენიმე ოქროს და სულთანს ხარკს გადაუხდით“.

პატრიარქობის პატივის აყრის შემდეგ ნიკონი თერაპონტებს მონასტერში გაგზავნეს.

პირველი წლები განსაკუთრებით მძიმე იყო ნიკონისათვის. მას თავი მაინც ამაყად ეჭირა, ნიკონმა უკან დააბრუნა მეფის მიერ მისთვის გაგზავნილი საჩუქრები. მხოლოდ 1667 წლის აღდგომის დღესასწაულზე მიიღო მან მეფის მიერ გამოგზავნილი ღვინო და ალექსი მიხეილის ძის სადღეგრძელო შესვა. ამის შემდეგ მეფის ბრძანებით ნიკონს პატიმრობის პირობები გააუმჯობესეს. მას ნება დართეს გამოსულიყო მონასტრიდან, კვებავდნენ კარგად, მონასტრის კომპლექსში მისთვის საგანგებოდ შეარჩიეს ეკლესია. ყოველივე ამის შემდეგ ნიკონს პატივისცემით ეპყრობოდნენ მონასტერში. უამრავი ხალხი მიდიოდა ნიკონთან ლოცვა-კურთხევის მისაღებად და მისი ლოცვის

მოსასმენად. ნიკონი იმდენად პოპულარული გახდა, რომ მოსკოვში ჭორი გავრცელდა: ნიკონი მონასტრიდან გაქცევას და ხალხის დახმარებით პატრიარქობის დაბრუნებას აპირებდა. მეფის კარზე შეშინდნენ. სტეფანე რაზინის ამბოხების დროს (1670-1671 წწ.) ნიკონი კიდეც დაჰკითხეს, მაგრამ სამხილი ვერაფერი უპოვეს.

1676 წელს მეფე ალექსი მიხეილის ძე გარდაიცვალა. მეფემ თავის ანდერძში ნიკონის შეწყალება ითხოვა. ნიკონმა ეს რომ შეიტყო იტირა.

ალექსი მიხეილის ძის გარდაცვალების შემდეგ ნიკონის მდგომარეობა გაუარესდა. ტახტზე თევდორე ალექსის ძის ასვლის (1776 წ.) შემდეგ სასახლის კარზე გავლენა დაჰკარგა ნიკონის მეგობარმა ბოიარმა მატვეევმა, შეირყა ნიკონის კეთილისმყოფელი ბოიარის – ნარიშკინის (მეფე ალექსის მეორე მეუღლის ნატალიას ძმის) მდგომარეობა. სასახლის კარზე დიდი გავლენა მოაპოვეს მეფე ალექსის პირველი მეუღლის ნათესავებმა, მილოსლავსკებმა და ხიტროვოებმა, რომლებიც ნიკონის დაუძინებელი მტრები იყვნენ. ნიკონს წაუყენეს ახალი ბრალდებები (საეკლესიო კრების მონაწილე პატრიარქების უდიერად მოხსენიება, საეკლესიო კრების მიერ გამოტანილი განაჩენის უსამართლოდ მიჩნევა, პატრიარქობიდან გადაყენების შემდეგაც თავისი თავის პატრიარქად მოხსენება, მის გარშემო მყოფი ადამიანებისადმი სასტიკი მოპყრობა) და კირილეს მონასტერში პატიმრობა მიუსაჯეს. მეფე თევდორე ალექსის ძემ თავის მეფობის დასასრულს (გარდაიცვალა 1682 წელს), მას შემდეგ, რაც სასახლის კარზე მილოსლავსკებისა და ხიტროვოების გავლენა შესუსტდა, გაიხსენა ნიკონი. ტატიანა რომანოვას თხოვნის შემდეგ მეფემ ნიკონის მისთვის საყვარელ აღდგომის მონასტერში დაბრუნების ბრძანება გასცა. ნიკონმა მისივე აგებული აღდგომის მონასტერში ველარ ჩააღწია. იგი 1681 წელს გზაში, იაროსლავლის ახლოს, გარდაიცვალა. მეფემ, მიუხედავად პატრიარქ იოაკიმეს წინააღმდეგობისა, ბრძანება გასცა პატივყრილი პატრიარქი, უბრალო ბერი ნიკონი, მღვდელმთავრის პატივით დაეკრძალათ. მეფე თევდორეს თვითონ მიჰქონდა ნიკონის კუბო და განსვენებული სამარემდე მიაცილა. მალე მეფემ აღმოსავლეთის მართლმადიდებელი პატრიარქების წინაშე იშუამდგომლა, რათა ნიკონი

შენწყალბინათ და მისი სახელი რუსეთის სხვა პატრიარქთა გვერდით მოეხსენიებინათ.

1666 წელს რუსეთში პრაქტიკულად ორი საეკლესიო კრება გაიმართა. პირველი საეკლესიო კრება 1666 წლის თებერვალში გაიხსნა. ამ კრებას მხოლოდ რუსეთის სამღვდელთა ნარმომადგენლები ესწრებოდნენ. კრებამ განიხილა ნიკონის საეკლესიო რეფორმისა და საეკლესიო განხეთქილების საკითხი. მეორე საეკლესიო კრება გაიხსნა 1666 წლის დეკემბერში, რომელმაც მუშაობა 1667 წელს დაასრულა. ამ კრებას, როგორც აღვნიშნეთ, ესწრებოდნენ იერუსალიმისა და ანტიოქიის პატრიარქები. კრებამ პირველ რიგში განიხილა ნიკონის პატრიარქობიდან გადაყენების საკითხი, ხოლო შემდეგ რუსეთის ეკლესიისათვის ბევრი უმნიშვნელოვანესი საკითხი.

პატრიარქ ნიკონის საეკლესიო რეფორმამ დიდი წინააღმდეგობა წარმოშვა. სამღვდელთა და მრევლი გაიყო ძველი და ახალი რწმენის მიმდევრებად. ყოველივე ამას შეიძლებოდა რუსეთის სახელმწიფო და ეკლესია დიდ განსაცდელში ჩაეგდო. 1666 წლის დეკემბერში შეკრებილი, თავის შემადგენლობით ძალზე ავტორიტეტული, საეკლესიო კრება ამას ცხადად გრძნობდა და საეკლესიო განხეთქილების დაძლევის გზებს ეძიებდა. საეკლესიო კრებამ, მართალია ნიკონი პატრიარქობიდან გადააყენა, მაგრამ ნიკონის მიერ ჩაფიქრებული და განხორციელებულ საეკლესიო რეფორმას მხარი დაუჭირა: პირველი. საეკლესიო კრებამ სწორად მიიჩნია ნიკონის შეხედულება სახელმწიფოში ეკლესიის როლის შესახებ; მეორე. საეკლესიო კრებამ სწორად მიიჩნია ნიკონის უარყოფითი დამოკიდებულება სამონასტრო პრიკაზისადმი; მესამე. საეკლესიო კრებამ დაადასტურა ნიკონის შეხედულება იმის თაობაზე, რომ ეკლესია სახელმწიფოსაგან დამოუკიდებელია და საერო სამართალი ეკლესიას არ შეიძლებოდა შეხებოდა, სასულიერო პირი არ შეიძლებოდა საერო სასამართლოს გაესამართლებინა. ეს ეხებოდა როგორც სამოქალაქო, ისე სისხლის სამართლის საქმეებს. სასულიერო პირი უნდა გაესამართლებინა ეპარქიის მღვდელმთავრის სასამართლოს; მეოთხე. საეკლესიო კრებამ პრაქტიკულად დაადასტურა ნიკონის შეხედულება იმისა თაობაზე, რომ რუსეთში სუსტი იყო საეკლესიო ხელისუფლება და აუცილებელი იყო მისი გაძლიერება. საეკლესიო კრებამ ამავე დროს

მიუღებლად მიიჩნია პატრიარქის მიერ „დიდი ხელმწიფის“ ტიტულის ტარება და საერო საქმეებში პატრიარქის ჩარევა.

საეკლესიო კრებამ მიიღო უმნიშვნელოვანესი გადაწყვეტილებები:

1. აუცილებლად იქნა მიჩნეული სამღვდელოების განათლებისათვის ზრუნვა,

2. დიდი სიმკაცრით უნდა შერჩეულიყო ხელდასასხმელი სასულიერო პირი,

3. სასულიერო პირებს დიდი ყურადღება უნდა დაეთმოს შვილების აღზრდისა და განათლებისათვის,

4. საეკლესიო კრებამ მკაცრად დაგმო ეკლესიაში ფეხმოკიდებული შეხედულება იმის თაობაზე, რომ თითქოს საეკლესიო ქონება სამღვდელოების კერძო საკუთრება იყო,

5. სამღვდელოების ავტორიტეტის ამღლების მიზნით საეკლესიო კრებამ აუცილებლად მიიჩნია:

ა) სამღვდელოება შემოსილი უნდა ყოფილიყო ლაზათიანად,

ბ) სამღვდელოებას მონაწილეობა არ უნდა მიეღო ადგირახსნილ ღრეობაში (ლოთობაში) გადაზრდილ ქორწილებში,

გ) სამღვდელოებას ეკრძალებოდა ბილსნიტყვაობა,

დ) სამღვდელოებას მონაწილეობა არ უნდა მიეღო ვაჭრობასა და რენვაში,

ე) სამღვდელოებას ეკრძალებოდა მანანნალის მსგავსი ცხოვრება, ერთი ადგილიდან მეორე ადგილას გადასვლა, რადგან მოხეტიალე სამღვდელოება შემჩნეული იყო არაკანონიკურ ღვთისმსახურებასა და საეკლესიო განხეთქილების წახალისებაში,

ვ) მოხეტიალე სამღვდელოებას ნება დაერთო ღვთისმსახურება ეწარმოებინა ერთ რომელიმე ეკლესიაში და ამდენად უარი ეთქვა მოხეტიალე ცხოვრებაზე,

6. საეკლესიო კრებამ ზომები მიიღო ბერ-მონაზონთა რაოდენობის ზრდის შესაჩერებლად. აიკრძალა ზარმაცებისა და უქნარების აღკვეცა. მამაკაცი, რომ ბერად აღკვეცილიყო აუცილებელი იყო საეკლესიო ხელისუფლებისა და მეუღლის (ცოლის) ნებართვა. ქალის მონაზონად აღკვეცისათვის აუცილებელი იყო საეკლესიო ხელისუფლებისა და ქმრის ნებართვა. აიკრძალა აღკვეცა ეკლესიისა და მონასტრის გარეთ, თუნდაც აღკვეცის მთხოვნელი მძიმე ავადმყოფი ყოფილიყო,

7. აიკრძალა აღსაკვეციელის მიერ ეკლესიისა და მონასტრისათვის მისი კუთვნილი მამულის შეწირვა,

8. აღკვეცილს აღარ ჰქონდა მამულის ფლობის უფლება,

9. აიკრძალა აღკვეციის საფასურად შესანიშნავის გაღება,

10. დადგინდა მკაცრი წესები მოხეტიალე ბერებისა და მონაზვნებისათვის, აიკრძალა მოხეტიალე ბერებისა და მონაზვნების ცხოვრება საერო პირებთან ერთ ჭერქვეშ, ლოთობა და ა. შ.

1666-1667 წლების საეკლესიო კრებებმა ძირეულად შეცვალეს რუსეთის ეკლესიის ცხოვრება.

ეკლესიის მიმართ სახელმწიფო (საერთო) ხელისუფლების მიერ 1666-1667 წლების საეკლესიო კრებებზე გაკეთებული დათმობები მნიშვნელოვანწილად განაპირობა 1667 წელს საეკლესიო კრების მიერ არჩეული მოსკოვის (რუსეთის) ახალი პატრიარქის იოასაფ II-ის პიროვნებამ. პატრიარქი იოასაფ II იყო პატრიარქ ნიკონის სრული ანტიპოდი — თავმდაბალი, უკონფლიქტო, შემწყნარებელი ადამიანი. პატრიარქობის ხუთი წლის განმავლობაში მუდამ კარგი ურთიერთობა ჰქონდა მეფესთან, სამეფო ხელისუფლებისაგან იმ დადგენილებების შესრულების თანხმობით ეკლესიის სასარგებლოდ 1666-1667 წლების საეკლესიო კრებებზე იქნა მიღებული. ასევე მშვიდად ჩაიარა შემდეგი პატრიარქის — პიტირიმის ათთვიანმა მმართველობამ (გარდაიცვალა 1673 წელს). რუსეთის ეკლესიაში ვითარება კვლავ დაიძაბა ნიკონის შემდეგ მესამე პატრიარქის — იოაკიმეს მმართველობის წლებში. პატრიარქი იოაკიმე იყო ძლიერი ხასიათის მქონე ენერგიული პიროვნება, ჰქონდა ადმინისტრაციული მოღვაწეობისათვის აუცილებელი ტალანტი. პატრიარქი ცნობილი იყო როგორც მართლმადიდებლობის მტკიცე დამცველი.

პატრიარქი იოაკიმე აზნაურთა წოდებიდან იყო, იგი ბერად 1655 წელს აღიკვეცა, ცხოვრობდა კიევის ახლოს მეფიგორსკის მონასტერში. იოაკიმე მეფიგორსკის მონასტრიდან პატრიარქმა ნიკონმა გადაიყვანა ივერიის მონასტერში. 1664 წლიდან არქიმანდრიტი იოაკიმე ჩუდის მონასტრის წინამძღვრად დაინიშნა, ხოლო 1673 წელს ნოვგოროდის მიტროპოლიტი გახდა. 1674 წელს მიტროპოლიტი იოაკიმე მოსკოვის (რუსეთის) პატრიარქად აირჩიეს. პატრიარქ იოაკიმეს დროს ძველი და ახალი რწმენის მიმდევართა შორის დაპირისპირება ისევ გამ-

წვავდა, რასაც ძველი რწმენის მიმდევართა (სტაროვერთა) დევნის გაძლიერება მოჰყვა.

1666-1667 წლების საერთო კრებებმა საეკლესიო რეფორმის მოწინააღმდეგენი ანათემას გადასცა. რეფორმის მოწინააღმდეგეებს 1649 წლის ძეგლისდების შესაბამისი მუხლის მიხედვით ასამართლებდნენ, ძეგლისდება კი ღვთისმგმობელთა კოცონზე დაწვას ითვალისწინებდა. სულ მალე კოცონზე დაწვეს ძველი რწმენის მრავალი მიმდევარი. 1682 წელს კოცონზე დაწვეს დეკანოზი აბაკუმიც.

1666-1667 წლების საეკლესიო კრებების შემდეგ უთანხმოება საეკლესიო რეფორმის მომხრეთა და მოწინააღმდეგეთა შორის მორწმუნეთა ფართო მასებში გადავიდა და მრევლიც ორად გაიყო. მართალია, 1666 წელს ნიკონი პატრიარქობიდან გადააყენეს, მაგრამ მეფე ალექსის საეკლესიო რეფორმის გატარება არ შეუწყვეტია. რუსეთში ძველი რწმენის დამცველებს – „სტაროვერებს“ („სტაროობრიადელებს“) დიდი სიმკაცრით ებრძოდნენ. ეს კარგად ჩანს 1674-1676 წლებში სოლოვეცკის მონასტერში დატრიალებული ამბებიდან. მონასტრის ბერებმა სასტიკი წინააღმდეგობა გაუწიეს საეკლესიო რეფორმას – არ მიიღეს პატრიარქ ნიკონის მიერ შესწორებული საეკლესიო წიგნები. მეფის მიერ გაგზავნილმა ჯარმა ალყა შემოარტყა მონასტერს, მაგრამ ბერებმა ძლიერი გალავნის წყალობით ჯარი მონასტერში არ შეუშვეს. დაიწყო მონასტრის ალყა. მონასტრის ბერებმა დაადგინეს ლოცვებში მეფე ალექსის სახელი აღარ მოეხსენიებინათ. მეფის ჯარი ალბათ მონასტერს დიდხანს ვერ აიღებდა, რომ არა ლალატი. მოლალატემ ჯარი მონასტერში საიდუმლო გვირაბით შეიყვანა. დაიწყო ხოცვა-ჟლეტა. 500 ბერიდან ცოცხალი გადარჩა მხოლოდ 60. სტაროვერების დარბევები მთელს რუსეთში მიმდინარეობდა.

საბოლოოდ საეკლესიო რეფორმის მომხრეთა და მოწინააღმდეგეთა შერიგება ვერ მოხერხდა. რუსეთში პატრიარქობა ისე გაუქმდა (1700 წ.), რომ რუსეთის ეკლესიაში ერთიანობა აღდგენილი არ ყოფილა.

პატრიარქ ნიკონის (1652-1662) მოღვაწეობას ძალზე დიდი მნიშვნელობა ჰქონდა რუსეთის მართლმადიდებელი ეკლესიისა და რუსეთის სახელმწიფოსათვის. მართალია ნიკონი პატრიარქობიდან გადააყენეს, მაგრამ

თავი მერვე

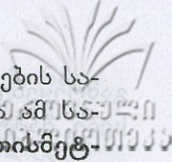
პეტრე დიდის საეკლესიო რეფორმა (1700-1721)

პეტრე დიდის მიერ გატარებულმა რეფორმებმა ძირეულად შესცვალა რუსეთის სახელმწიფოს პოლიტიკური, ეკონომიკური და სოციალური სისტემა. პეტრე დიდმა საფუძველი ჩაუყარა ზესახელმწიფოს, რომლის არსებობის წესად იქცა ექსპენსია მეზობელი ერებისა და სახელმწიფოების მიმართ, როგორც ევროპაში ისე აზიაში. პეტრე დიდმა შექმნა უზარმაზარი არმია და ძლიერი სამხედრო ფლოტი, რომლის მიზანს ექსპენსიური პოლიტიკის წარმოება შეადგენდა. რუსული ისტორიოგრაფია დღემდე ცდილობს პეტრე დიდი წარმოადგინოს რუსეთის სახელმწიფოს, რუსული სამყაროს ევროპეიზაციის იდეოლოგიად და პრაქტიკულ განმახორციელებლად. სინამდვილეში პეტრე დიდს მსგავსი რამ აზრადაც არ მოსვლია. მის მიერ გატარებული რეფორმების შედეგად რუსეთი განვითარების ევროპულ გზას არ დასდგომია, რუსეთში არ დამკვიდრებულა დასავლეთ ევროპის ქვეყნებში არსებული პოლიტიკური, ეკონომიკური და სოციალური სისტემა. პეტრე დიდი რუსეთს განაგებდა როგორც ტიპიური აზიელი დესპოტი და დასავლეთ ევროპის მეფეებსა და იმპერატორებზე მეტად როგორც სახელმწიფო მოღვაწე ირანის შაჰებსა და ოსმალეთის სულთნებს ემსგავსებოდა. ყოველივე ეს ცხადად დადასტურდა პეტრე დიდის დამოკიდებულებით რუსეთის მართლმადიდებელი ეკლესიისადმი და იმ საეკლესიო რეფორმით, რომელიც რუსეთში 1700-1721 წლებში გატარდა.

პეტრე I-ის რეფორმებს რუსეთის სხვადასხვა სოციალურ ფენებში სერიოზული მოწინააღმდეგეები გაუჩნდნენ. რეფორ-

მებს მონინაალმდეგეები ჰყავდა ეკლესიაშიც. რეფორმების მონინაალმდეგე საერო და საეკლესიო ელიტას სხვადასხვა მიზანი ჰქონდა. საერო ელიტას პოლიტიკური ძალაუფლების დაკარგვისა და ეკონომიკური დაუძღურების შიში ამოძრავებდა, ხოლო საეკლესიო ელიტა რუსული სამყაროს, ტრადიციული რუსული სულიერი ღირებულებების ნგრევისაგან მომდინარე მოსალოდნელი საფრთხის თავიდან აცილებას ცდილობდა. რუსეთის პატრიარქი ადრიანი (1690-1700) არ მალავდა თავის უარყოფით დამოკიდებულებას იმ ექსპერიმენტებისადმი, რომელსაც პეტრე I ატარებდა მეფობის დასაწყისში. უნდა აღინიშნოს, რომ რუსეთის საეკლესიო ელიტის ნაწილი ლოუალურად იყო განწყობილი პეტრე I-ის რეფორმატორული მოღვაწეობისადმი. რეფორმებს მხარს უჭერდნენ: პატრიარქი იოაკიმე (გარდაიცვალა 1690 წ.), ხოლო მოგორის არქიეპისკოპოსი ათანასე, ვორონეჟის ეპისკოპოსი მიტროფანე, ყაზანის მიტროპოლიტი ტიხონი, ნოვგოროდის მიტროპოლიტი იობი, რიაზანის მიტროპოლიტი სტეფანე და სხვა იერარქები.

საინტერესოა თვით პეტრე I-ის ეკლესიურობის საკითხი. პეტრე I აღზრდილი იყო ძველი რუსული ტრადიციის მიხედვით. ცნობილია, რომ პეტრე ხშირად კითხულობდა წმიდა წერილს, კარგად ერკვეოდა ღვთისმსახურებაში, უყვარდა საეკლესიო გალობა. პეტრე I-ის მიერ ხელმოწერილ ბევრ სახელმწიფო დოკუმენტში ვხვდებით უმნიშვნელოვანესი პრობლემების ეკლესიურ გააზრებას. მიუხედავად ამისა, პეტრე I საჭიროდ არ თვლიდა მის მიერ ჩაფიქრებული რეფორმების ეკლესიური თვალსაზრისით შეფასებას. პეტრე I-ის დამოკიდებულება მართლმადიდებელი რელიგიისადმი კარგად სჩანს ორი მაგალითიდან. დასავლეთ ევროპაში მოგზაურობისას პეტრე I-ს საუბარი ჰქონდა ფრანგ კათოლიკე ღვთისმეტყველებთან. საუბრისას კათოლიკე ღვთისმეტყველებმა განაცხადეს, რომ კათოლიკური და მართლმადიდებელი ეკლესიების გაერთიანება დიდ სიძნელეს არ წარმოადგენსო. ამის საპასუხოდ პეტრე I-მა ხაზი გაუსვა რომის პაპის პრიმატისა და ფილიოკვეს პრობლემის თაობაზე მართლმადიდებელთა და კათოლიკეთა შორის არსებულ უთანხმოებას. ამასთან ერთად მან აღნიშნა, რომ მისი, სახელმწიფო და სამხედრო მოღვაწის, საქმე არ იყო მართ-

ლმადიდებელი და კათოლიკური ეკლესიების გაერთიანების საკითხის გადაჭრა. პეტრე I-მა შესაძლებლად მიიჩნია ამ საკითხზე ემსჯელათ სორბონის უნივერსიტეტის ლათინურ ეკლესიებს და რუს ეპისკოპოსებს. ანგლიკანური ეკლესიის ეპისკოპოსებმა პეტრე I-ს მიმართავს თხოვნით ხელი შეეწყოს ანგლიკანური და მართლმადიდებელი ეკლესიების გაერთიანებისათვის. პეტრე I მიესალმა ამ ინიციატივას, ოღონდ მისი მოგვარება ეკლესიების ავტორიტეტების საქმედ მიიჩნია.

რა მოსაზრებებით ხელმძღვანელობდა პეტრე დიდი როცა საეკლესიო რეფორმის გატარება გადანწყვიტა? რეფორმას არ ჰქონია რაიმე ეკლესიური (თეოლოგიური) საფუძველი, იგი სახელმწიფო (საერო) პოლიტიკით იყო გაპირობებული. პირველი. რუსი ხალხი, მისი ყველა სოციალური ფენა პატრიარქში ხედავდა მეორე მეფეს (ხელმწიფეს) და კიდევ უფრო დიდსაც. პეტრე I-ს ეშინოდა, რომ პატრიარქთან დაპირისპირებისას მარტო არ დარჩენილიყო, მხარდაჭერა არ დაეკარგა. მეორე. პეტრე I-ს ეშინოდა, რომ პატრიარქი არ აღმოჩენილიყო რეფორმებით უკმაყოფილო ძალების სათავეში, მის გარშემო არ დარაზმულიყო ოპოზიციური განწყობილი საერო და საეკლესიო ელიტა, ეკლესიის მრევლი.

პეტრე I-ის შიში საფუძველს მოკლებული არ იყო. ახალგაზრდა მეფეს კარგად უნდა სცოდნოდა იმ კონფლიქტის ისტორია, რომელიც მამამისს, მეფე ალექსი მიხეილის ძესა (1645-1676) და პატრიარქ ნიკონს (1652-1662) შორის დიდი ხნის მანძილზე მიმდინარეობდა. პატრიარქი ნიკონი საჯაროდ აცხადებდა, რომ საეკლესიო ხელისუფლებას უდავო პრიორიტეტი აქვს სახელმწიფო (სამეფო) ხელისუფლებაზე. პეტრე I-ს აშინებდა ის, რომ მისი თანამედროვე პატრიარქი ადრიანი შეიძლებოდა პატრიაროქ ნიკონის გზას დასდგომოდა.

პეტრე დიდის საეკლესიო რეფორმის სახელმწიფოებრივ (საერო) მიზნებზე მეტყველებს ისიც, რომ რეფორმა არ ეხებოდა თეოლოგიურ-საღვთისმეტყველო საკითხებს. პეტრე I-ს სურდა: პირველი. თავიდან აეცილებინა საეკლესიო ელიტის დაპირისპირება სახელმწიფო პოლიტიკასთან (რეფორმებთან); მეორე. რეფორმების მონინააღმდეგე საერო ელიტასთან ბრძოლაში ჰქონდა ეკლესიის მხარდაჭერა; მესამე. რეფორმების პროცესში დაუბრკოლებლად

გამოყენებინა ეკლესიის განკარგულებაში არსებული ფინანსები, მატერიალური და ადამიანთა რესურსები.

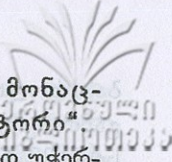
***

მეფობის პირველ წლებში პეტრე დიდი მოსკოვის გერმანელთა კოლონიის (დასახლების) ხშირი სტუმარი იყო. პეტრე I-მა ბევრი რამ ისწავლა გერმანელებისაგან. აქვე მან ყურადღება მიაქცია პროტესტანტული თემის საეკლესიო მართვლობის კოლეგიალურ ფორმას. ალბათ გერმანელთაგან შეიტყო პეტრე დიდმა რეფორმაციის შემდგომი პერიოდის ევროპის ქვეყნების ეკლესიების (კათოლიკურის, ლუთერანულის, პროტესტანტულის, აგლიკანურის) ორგანიზაციის შესახებ. ამავსაკითხით პეტრე I დაინტერესდა ევროპის ქვეყნებში (გერმანია, ჰოლანდია, ინგლისი) მოგზაურობის დროს. გაერკვა რეფორმაციის, ლუთერანობის, ანგლიკანიზმის, პროტესტანტიზმის არსში, საგანგებოდ შეისწავლა ცნობილი ღვთისმეტყველებისა და იურისტების ნაშრომები. პეტრე დიდი საფუძვლიანად ერკვეოდა მარტინ ლუთერის საეკლესიო რეფორმის არსში, არ მალავდა თავის დადებით დამოკიდებულებას მარტინ ლუთერის სწავლებისადმი.

***

1700 წლის 15 ოქტომბერს გარდაიცვალა რუსეთის პატრიარქი ადრიანი. ამ დროისათვის პეტრე I-ს უკვე განსაზღვრული ჰქონდა საეკლესიო რეფორმის ძირითადი მიმართულებანი. ცხადია, საეკლესიო რეფორმას პეტრე დიდი ვერ გაატარებდა თვით ეკლესიის მხარდაჭერის გარეშე. პირველ რიგში პეტრე დიდს ესაჭიროებოდა თუნდაც ერთი დიდი საეკლესიო იერარქის (მიტროპოლიტის, არქიეპისკოპოსის, ეპისკოპოსის) აშკარა და აქტიური მხარდაჭერა. ასეთი მხარდამჭერი კი 1700 წლისათვის პეტრე I-ს არ ჰყავდა.

პატრიარქ ადრიანის გარდაცვალების (1700 წ.) შემდეგ პეტრე I-მა ვერ გაბედა საეკლესიო კრების მოწვევა. მეფემ პატრიარქის მოვალეობის შესრულება დაავალა რიაზანისა და მურომის მიტროპოლიტს სტეფანეს (იავორსკის). პეტრე I-ის ნების თანახმად, მიტროპოლიტმა სტეფანემ მიიღო ტიტული:

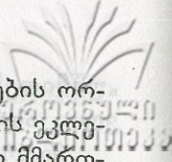
„უწმიდესი საპატრიარქო ტახტის ეგზარქოსი, მონაცვლე, ადმინისტრატორი და აკადემიის პროტექტორი“

მიტროპოლიტი სტიფანე თავდაპირველად აქტიურად უჭერდა მხარს პეტრე I-ის რეფორმებს. ამასთან ერთად იგი არ იზიარებდა საეკლესიო რეფორმის პრინციპებს და მალე საეკლესიო რეფორმის მოწინააღმდეგე იერარქების ლიდერის გახდა. მიუხედავად ამ მარცხისა, პეტრე დიდმა მალე იპოვა თანამოაზრე. ეს იყო კიევში მოღვაწე ილუმენი თეოფილე (პროკოპოვიჩი). 1716 წელს პეტრე I-მა ილუმენი თეოფილე კივიდან პეტერბურგში ჩაიყვანა. 1718 წელს ილუმენი თეოფილე ფსკოვის ეპისკოპოსად აკურთხეს (პეტრე I-ის ნების თანახმად ახლადნაკურთხი ეპისკოპოსის რეზიდენცია პეტერბურგში უნდა ყოფილიყო), ხოლო 1720 წელს არქიეპისკოპოსის ხარისხში აიყვანეს. ეპისკოპოსი თეოფილე პეტრე I-ის საეკლესიო რეფორმის აქტიურ მხარდამჭერად იქცა.

1718 წლის დეკემბრიდან ეპისკოპოსი თეოფილე უკვე მუშაობდა სასულიერო კოლეგიის პროექტზე. სასულიერო კოლეგიის პროექტ-რეგლამენტი (წესდება) 1720 წლის 11 თებერვალს განიხილა და შეასწორა პეტრე I-მა. 1720 წლის თებერვლის დამლევს პროექტ-რეგლამენტი განიხილა პეტერბურგში შეკრებილმა საეკლესიო იერარქების კრებამ. სასულიერო კოლეგიის პროექტ-რეგლამენტი (წესდება) მოიწონეს და კოლეგიის შექმნას მხარი დაუჭირეს: რიაზანის მიტროპოლიტმა სტიფანემ (იავორსკიმ), სმოლენსკის მიტროპოლიტმა სილვესტრმა (ხოლმსკიმ), ნიჟნი ნოვგოროდის არქიეპისკოპოსმა პიტირიმმა (პოტიომკინმა), ტვერის ეპისკოპოსმა ვარლამმა (კოსოვსკიმ), კარელიის ეპისკოპოსმა აარონმა (ეროპკინმა), ფსკოვის ეპისკოპოსმა თეოფილემ (პროკოპოვიჩმა). ამის შემდეგ პროექტი-რეგლამენტი (წესდება) განიხილა და მოიწინა სენატმა. 1720 წლის 27 თებერვალს პეტრე დიდის წინადადებით სასულიერო კოლეგიის პროექტ-რეგლამენტის (წესდების) ორი ეგზემპლარი ხელმოწერილი იქნა საეკლესიო იერარქებისა და სენატის წევრების მიერ.

სასულიერო კოლეგიის დაარსების საკითხი არ განუხილავს რუსეთის საეკლესიო კრებას. ეს კი იმას ნიშნავდა, რომ მისი დაარსება უკანონო იყო. პეტერბურგში გამართული საეკლესიო იერარქების კრება ვერ შეცვლიდა საეკლესიო კრე-

ბას, ხოლო სენატი სახელმწიფო (საერო) ხელისუფლების ორგანო იყო და მის კომპეტენციაში არ შედიოდა რუსეთის ეკლესიის მმართველობის ფორმის განსაზღვრა, მით უფრო მმართველი ორგანოს შექმნა. ყოველივე ეს კარგად ესმოდა პეტრე დიდსაც. ამიტომ იყო, რომ სენატმა პოდოლკოვნიკ სემიონ დავიდოვს და ზლატოუსტის მონასტრის არქიმანდრიტს ანტონს დაავალა სასულიერო კოლეგიის პროექტ-რეგლამენტზე (წესდებაზე) ხელი მოეწერინებინათ რუსეთის ეკლესიის სხვა იერარქებისათვისაც. ხელმოწერების შეგროვება შვიდი თვის განმავლობაში მიმდინარეობდა (სიძორის გამო ხელი ვერ მოაწერინეს ტობოლსკის ეპისკოპოსს). სულ სასულიერო კოლეგიის პროექტ-რეგლამენტს (წესდებას) ხელი მოაწერა 19 მიტროპოლიტმა, არქიეპისკოპოსმა და ეპისკოპოსმა, ასევე სხვადასხვა წოდებისა და ხარისხის მქონე 68 სასულიერო პირმა. 1721 წლის 25 იანვარს გამოიცა პეტრე დიდი მანიფესტი სასულიერო კოლეგიის რეგლამენტის დამტკიცების თაობაზე. 26 იანვარს სენატმა დაამტკიცა სასულიერო კოლეგიის შემადგენლობა: პრეზიდენტი – რიაზანის მიტროპოლიტი სტეფანე, ვიცე-პრეზიდენტები – ნოვგოროდის არქიეპისკოპოსი თეოდოსი, ფსკოვის არქიეპისკოპოსი თეოფილე. სასულიერო კოლეგიაში ასესორებისა და სხვა თანამდებობები დაიკავეს შავი და თეთრი სამღვდელოების წარმომადგენლებმა. 1721 წლის 25 იანვრიდან 14 თებერვლამდე სასულიერო კოლეგიის წევრები სენატში გამოცხადნენ და ფიცი დადეს.

1721 წელსვე სასულიერო კოლეგია გარდაიქმნა უწმიდეს მმართველ სინოდად, რომელიც უშუალოდ მეფეს (1721 წლის 25 ოქტომბრიდან იმპერატორს) ექვემდებარებოდა. სინოდის წევრები ფიცს სდებდნენ არა ეკლესიის, არამედ იმპერატორის ერთგულებაზე, ე. ი. პრაქტიკულად საეკლესიო იერარქები (მიტროპოლიტები, არქიეპისკოპოსები, ეპისკოპოსები) გაუთანაბრეს საერო (სახელმწიფო) მოხელეებს. ფიცის ტექსტი, მხოლოდ 1901 წელს, ე. ი. 180 წლის შემდეგ შეიცვალა.

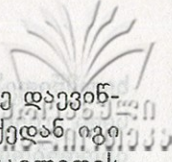
იმპერატორის უზენაესი როლი რუსეთის ეკლესიის მართვა-გამგეობაში სავსებით ნათლად იყო გამოკვეთილი რუსეთის იმპერიის კანონმდებლობაში. 1832 წელს გამოცემული „რუსეთის იმპერიის ძირითადი კანონების“ ორმოცდამეორე მუხლში აღნიშნულია: „იმპერატორი, როგორც ქრისტიანი

ხელმწიფე“ არის ქრისტიანობის, მისი დოგმატიკისა და ეკლესიის უზენაესი დამცველი. იმავე მუხლის ძალით იმპერატორი იწოდებოდა „ეკლესიის მეთაურად“. ორმოცდამესამე მუხლში აღნიშნული იყო, რომ იმპერატორი (თვითმპყრობელი) ეკლესიის მართვას ახორციელებდა უწმიდესი მმართველი სინოდისა და მისი დაწესებულებების მეშვეობით.

სასულიერო კოლეგიის (უწმიდესი მმართველი სინოდის) მოღვაწეობა დაიწყო 1721 წლის 14 თებერვალს. პეტერბურგში. სამების ტაძარში ლოცვის შემდეგ სასულიერო კოლეგიის წევრები შეიკრიბნენ მათთვის გამოყოფილ რეზიდენციაში (გენერალ-ლეიტენანტ რ. ბრიუსის კუთვნილ ხის სახლში). სხდომას ესწრებოდა იმპერატორი პეტრე დიდი. საეკლესიო იერარქებმა იმპერატორს დაუსვეს კითხვა: როგორ უნდა მოეხსენიოთ ლოცვის დროს უმაღლესი საეკლესიო ხელისუფლება? „კოლეგიის“ მოხსენიება იერარქებმა შეუძლებლად მიიჩნიეს. პეტრე დიდი დასთანხმდა, რომ ლოცვის დროს უმაღლესი საეკლესიო ხელისუფლება ასე მოეხსენიებინათ: „უწმიდესი სინოდი ან უწმიდესი მმართველი სინოდი“. ასე შეეცვალა სახელწოდება სასულიერო კოლეგიას და ეწოდა „უწმიდესი მმართველი სინოდი“.

სხდომაზე მეორე საკითხად განხილული იქნა დამოკიდებულება სენატსა და სინოდს შორის. სინოდის წევრი საეკლესიო იერარქები სასტიკი წინააღმდეგნი იყვნენ იმისა, რომ იმპერატორის გარდა სინოდი ვინმეს დაქვემდებარებოდა. პეტრე დიდმა ასეთი გადაწყვეტილება მიიღო: სენატი და სინოდი თანაბარუფლებიან ორგანოებს წარმოადგენდნენ. სამაგიეროდ, სინოდის წევრი საეკლესიო იერარქები დაეთანხმნენ იმას, რომ სინოდი იყო სახელმწიფო ორგანო და მოქმედებდა იმპერატორის ბრძანებების თანახმად. 1721 წლიდან ორასი წლის განმავლობაში უწმიდესი მმართველი სინოდი მოქმედებდა „მისი იმპერატორობითი უდიდებულესობის ბრძანების თანახმად“.

1721 წლის 14 თებერვალსვე, უწმიდესი მმართველი სინოდის დაარსების დღესვე, დაისვა საკითხი: ღვთისმსახურების დროს რუსეთის ეკლესიას უნდა მოეხსენიებინა თუ არა აღმოსავლეთის მართლმადიდებელი პატრიარქები. სინოდის პრეზიდენტი მიტროპოლიტი თეოფილე ესწრაფოდა იმას,

რომ რუსეთის ეკლესიის მრევლს რაც შეიძლება მალე დაევიწყებინა თვით სიტყვა „პატრიარქი“. გამომდინარე აქედან იგი წინააღმდეგი იყო ღვთისმსახურების დროს აღმოსავლეთის მართლმადიდებელი პატრიარქების მოხსენიებისა. აღმოსავლეთის მართლმადიდებელი პატრიარქები მოხსენიებული უნდა ყოფილიყო მხოლოდ ერთ შემთხვევაში – როცა სინოდის პრეზიდენტი (შემდგომში: სინოდის უპირველესი წევრი) პეტერბურგის ჯვრის სინოდალურ ტაძარში საღვთო ლიტურგიას აღასრულებდა.

1721 წლის 21 სექტემბერს პეტრე დიდმა წერილით მიმართა კონსტანტინეპოლის პატრიარქს, რათა მას ეცნო რუსეთის ეკლესიის უწმიდესი მმართველი სინოდი. 1723 წლის 23 სექტემბერს კონსტანტინეპოლის პატრიარქმა იერემიამ სცნო რუსეთის ეკლესიის უწმიდესი მმართველი სინოდი. იმავედროულად სინოდი სცნო ანტიოქიის პატრიარქმა ათანასემ.

რუსეთის მართლმადიდებელ ეკლესიას უწმიდესი მმართველი სინოდი 1721 წლიდან 1917 წლამდე განაგებდა. ორი საუკუნეზე მეტი (1700-1917 წწ.) რუსეთის ეკლესიას პატრიარქი არ ჰყოლია.

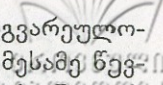
თავი მეცხრა

რუსეთის ეკლესიის უწმიდესი სინოდი 1725-1801 წლებში

პეტრე დიდის გარდაცვალების (1725 წლის იანვარი) შემდეგ რუსეთის იმპერიის ტახტზე მოკალათებული მედროვეების ხელში ცენტრალური ხელისუფლება დასუსტდა. ცენტრალური ხელისუფლების დასუსტებამ გავლენა იქონია რუსეთის ეკლესიის უწმიდეს სინოდზეც. მედროვეთა ეპოქის პირველი მსხვერპლი გახდა უწმიდესი სინოდის ვიცე-პრეზიდენტი, ნოვგოროდის მიტროპოლიტი თეოდოსი.

პეტრე დიდის გარდაცვალების შემდეგ მიტროპოლიტი თეოდოსი სულ უფრო აშკარად ილაშქრებდა პეტრე დიდის საეკლესიო რეფორმის წინააღმდეგ. თეოდოსი ამტკიცებდა, რომ რეფორმის შედეგად დაკნინდა ეკლესიის როლი სახელმწიფოში, შეილახა საეკლესიო იერარქების (მიტროპოლიტების, არქიეპისკოპოსების, ეპისკოპოსების) უფლებები, გაღატაკდა მონასტრები და ა. შ. თეოდოსი პეტრე დიდის საეკლესიო პოლიტიკას ივანე IV მრისხანის საეკლესიო პოლიტიკას ადარებდა. ამავე დროს თეოდოსი არ ერიდებოდა იმპერატორ ეკატერინე I-ისა (1725-1727) და მის ფავორიტის, ყოვლისშემძლე თავადის ალექსანდრე მენშიკოვის მხილებას. 1725 წელს მიტროპოლიტი თეოდოსი დააპატიმრეს, გაასამართლეს და კარელიის მონასტერში გამოკეტეს. ცივ საკანში ხუთი თვის ტანჯვის შემდეგ იგი გარდაიცვალა.

თეოდოსის გარდაცვალების შემდეგ ნოვგოროდის მიტროპოლიტი და უწმიდესი სინოდის უპირველესი წევრი გახდა თეოფანი. იმავდროულად უწმიდესი, სინოდის მეორე წევრად დანიშნული იქნა მიტროპოლიტი თეოფანისათვის ძალზე არასასურველი პიროვნება – თეოფილაქტი (ლოპატინსკი). მალე

იმპერატორმა ეკატერინე I-მა ძველი ბოიარული საგვარეულოების გულის მოგების მიზნით, უწმიდესი სინოდის მესამე წევრად დანიშნა როსტოვის არქიეპისკოპოსი **გიორგი (დაშკოვი)** უწმიდესი სინოდის წევრი გახდა აგრეთვე არქიმანდრიტი **ლევნი (იურლოვი)**. ამ დანიშვნების შემდეგ უწმიდესი სინოდში ერთსულოვნება დაიკარგა. სინოდი ორად გაიყო, ერთმანეთს დაუპირისპირდნენ მიტროპოლიტი **თეოფანისა** და არქიეპისკოპოსი **გიორგის** მომხრეები. 1726 წელს უწმიდესი სინოდი ოფიციალურად გაიყო ორ აპარტამენტად – **სასულიერო აპარტამენტად** და **იერარქთა აპარტამენტად**. უწმიდესი სინოდში შეიქმნა ეკონომიკური კოლეგია, რომელიც ხუთი საერო პირისაგან შედგებოდა. **ეკონომიკური კოლეგია** განაგებდა საეკლესიო ქონებას (მამულებს და სხვ.). ეკონომიკური კოლეგია უწმიდესი სინოდს არ ექვემდებარებოდა და მის ზემდგომ ორგანოდ სენატი ითვლებოდა. უწმიდესი სინოდის ასეთი რეორგანიზაციის შემდეგ შეიცვალა მისი სახელწოდებაც. ამიერიდან უწმიდესი სინოდი იწოდებოდა **სასულიერო სინოდად**.

სასულიერო სინოდის პირველი აპარტამენტში მხოლოდ საეკლესიო იერარქები (მიტროპოლიტები, არქიეპისკოპოსები, ეპისკოპოსები) შედიოდნენ. სასულიერო სინოდის ყველა წევრი თანასწორი იყო.

იმპერატორ ეკატერინე I-ის დროს გატარებულმა უწმიდესი სინოდის რეფორმამ დააკნინა ამ ორგანოს სახელმწიფო-ადმინისტრაციული მნიშვნელობა. უწმიდესი სინოდი, ისევე, როგორც სენატი, მეორეხარისხოვან სახელმწიფო დაწესებულებებად იქცნენ. ეს იმაშიც გამოიხატა, რომ არც ერთ მათგანს აღარ ჰქონდა „მმართველის“ ტიტული. რუსეთის იმპერიაში მთელი ძალაუფლება უზენაესი საიდუმლო საბჭოს ხელში აღმოჩნდა. სინოდი და სენატი მხოლოდ უზენაესი საიდუმლო საბჭოს გადაწყვეტილებებს აღასრულებდნენ.

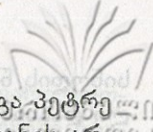
უწმიდესი სინოდის როლი კიდევ უფრო დაკნინდა მცირეწლოვანი **პეტრე II-ის (1727-1730)** იმპერატორობის დროს. პეტრე II-ის დროს რუსეთის იმპერიის მმართველობა მთლიანად მედროვეების (მენშიკოვის, დოლგოროუკოვის) ხელში აღმოჩნდა.

უწმიდესი სინოდის წევრმა, არქიეპისკოპოსმა **გიორგი დაშკოვმა** მოახერხა **ლევნი იურლოვის** ვორონეჟის ეპარქიის მმართველ ეპისკოპოსოდან გადაყვანა, ხოლო მის ნაცვლად

სინოდის წევრად წინათ დევნილი მიტროპოლიტი იგნატი სმო-
ლი დაანიშნინა (იგნატი სმოლი კოლმენსკოეს მიტროპოლიტიც
გახდა). არქიეპისკოპოსმა გიორგი დაშკოვმა და მიტროპოლიტმა
იგნატი სმოლიმ ერთობლივი ძალით შეუტყიეს მიტროპოლიტ
თეოფანს. სინოდის გავლენიანი წევრი თეოფილაქტი მართალია
გიორგი დაშკოვმა ვერ მიიმხრო, მაგრამ თეოფილაქტმა თეო-
ფანი მწვალებლობაში ამხილა. თეოფანის მდგომარეობა შეირყა.
თეოფანი მწვალებლობაში ჯერ კიდევ 1726 წელს არქიმანდ-
რიტმა მარკელ (როდიშევსკიმ) ამხილა, მაგრამ მიზანს ვერ
მიაღწია – თეოფანმა თავისი სიმრავლე დაამტკიცა. 1728 წელს
თეოფილაქტის მიერ თეოფანის მხილებას ისევ გამოეხმაურა
არქიმანდრიტი მარკელი და თეოფანს კვლავ მწვალებლობა
დასდო ბრალად. თეოფანს ბრალი ვერ დაუმტკიცეს, მაგრამ
მისი მდგომარეობა მერყევი გახდა.

1730 წლის იანვარში მოულოდნელად გარდაიცვალა იმპე-
რატორი პეტრე II. რუსეთის იმპერატორი გახდა პეტრე დიდის
ძმის შვილი, კურლანდიის ჰერცოგის ქვრივი ანნა ივანეს
ასული (1730-1740). ანნა ივანეს ასულის იმპერატორობის
დროს რუსეთს პრაქტიკულად მისი ფავორიტი გერმანელი ბი-
რონი განაგებდა. მედროვე ბირონმა გარს გერმანელები შემო-
იკრიბა. დაიწყო პეტრე დიდის დროინდელი რუსი სა-
ხელმწიფო მოღვაწეებისა და სასულიერო პირების დევ-
ნა. საფრთხე დაემუქრა მართლმადიდებლობასაც. ახალი
იმპერატორის ტახტზე ასვლისთანავე დაიშალა უზენაესი საი-
დუმლო საბჭო. მიტროპოლიტ თეოფანის მოწინააღმდეგეებმა
ამჯერად დასმენები ანნა ივანეს ასულს მიართვეს, მაგრამ
მიზანს ვერ მიაღწიეს. ანნა ივანეს ასულის მმართველობის
წლებში ნაკლები ყურადღება ექცეოდა მართლმადიდებ-
ლობის დაცვას. დიდი მნიშვნელობა პოლიტიკურ ბრძო-
ლებს მიენიჭა. თეოფანს კი პოლიტიკურ დაპირისპირე-
ბებში გარკვევის დიდი ნიჭი აღმოაჩნდა.

უზენაესი საიდუმლო საბჭო დაშლას მალე უწმიდესი სინო-
დიდან საიდუმლო საბჭოს მომხრე წევრების გამოყვანა მოჰყვა.
სინოდიდან გაიწვიეს ყველა წევრი გარდა მიტროპოლიტ თეო-
ფანისა. უწმიდესი სინოდის ახალი წევრები გახდნენ იერარ-
ქები: ლეონიდ კურტიცკელი, იოაკიმ სუზდალელი და პი-
ტირიმ ნიჟნი ნოვგოროდელი. სამივე იერარქი მიტროპოლიტ

თეოფანის მომხრე და მიმდევარი იყო. ამჯერად აღდგა პეტრე დიდის დროინდელი წესი და უწმიდეს სინოდში შეიყვანეს არქიმანდრიტები და დეკანოზები. უწმიდესი სინოდის ძველი წევრების: ლევ იურლოვის, გიორგი დაშკოვის და იგნატი სმოლის მიმართ დაინიშნა ძიება. ისინი დამნაშავედ სცნეს, თანამდებობიდან გადააყენეს და სხვადასხვა მონასტერში გააგზავნეს.

1730 წლიდან უწმიდესი სინოდის მოღვაწეობას მიტროპოლიტი თეოფანი განსაზღვრავდა. თეოფანის ინიციატივით დაიწყო მწვალებლობაში მისი დამსმენების საქმეთა ძიება, ასევე არაკეთილსინდისიერი სასულიერო პირების საქმის ძიება.

მიტროპოლიტი თეოფანი მეგობრობდა იმპერატორ ანნა ივანეს ასულის ფაროვიტებთან – ბირონთან და ოსტერმანთან. იგი მფარველობდა ნიჭიერ ადამიანებს. თეოფანის დიდი მადლიერი იყო მიხეილ ლომონოსოვი.

თეოფანი გარდაიცვალა 1736 წელს. საეკლესიო იერარქების საქმის ძიება მისი გარდაცვალების შემდეგაც გრძელდებოდა. ძიების შედეგად ეპარქიების კათედრები დაკარგეს: დოსითეოზ კურსკელმა (1736 წ.), ილარიონ ჩერნიგოველმა (1738 წელს), ვარლამ ფსკოველმა (1739 წელს). თეოფანის მწვალებლობაში მამხილებელი თეოფილაქტი მისი საქმის ძიების პროცესში 1738 წელს საიდუმლო კანცელარიაში მოხვდა, სადაც იგი ბევრი აწამეს. საბოლოოდ თეოფილაქტმა თანამდებობა დაკარგა და ვიბორგის ციხეში იქნა გამოკეტილი.

ანნა ივანეს ასულის იმპერატორობის წლებში ბევრი სასულიერო პირი აღმოჩნდა სამონასტრო ციხეებსა და ციმბირის გადასახლებაში. ამ სასულიერო პირთა დიდი ნაწილი საერთოდ უდანაშაულო იყო. ისინი პოლიტიკური ინტრიგების მსხვერპლნი გახდნენ.

ანნა ივანეს ასულისა და მისი გერმანელი ფავორიტების ათწლიანი ბატონობა დასრულდა. 1741 წელს რუსეთის იმპერატორი გახდა პეტრე დიდის ასული ელისაბედ I (1741-1761).

ეკლესიებში ახალ იმპერატორს ადიდებდნენ, როგორც რუსეთისა და მართლმადიდებლობის მხსნელს. სამღვდელეობა ელოდა, რომ ელისაბედ I სათანადო ყურადღებას დაუთმობდა იმ მწვალებლობათა აღმოფხვრას, რომელიც ანნა ივანეს ასულის მმართველობის დროს დამკვიდრდა. ელისაბედ I-ის რუსუ-

ლი ხასიათი, სიყვარული და პატივისცემა სამღვდელთაგან, რუსული ტრადიციებისადმი გერმანელთა პარპაშისაგან შენუხებულ რუსებს დიდ იმედებს აღუძრავდა.

ანა ივანეს ასულისაგან განსხვავებით, ელისაბედ I ღრმადმორწმუნე მართლმადიდებელი იყო. იგი ბევრს მოგზაურობდა ეკლესიებისა და მონასტრების მოლოცვის მიზნით, მეტწილად დადიოდა ფეხით. იმპერატორი ეკლესიებსა და მონასტრებს დიდძალ სიმდიდრეს სწირავდა.

ელისაბედ I-ის მოძღვარი დეკანოზი თევდორე დუბიანსკი დიდი გავლენით სარგებლობდა იმპერატორის კარზე. მართლმადიდებელი ეკლესიის დიდი მფარველი იყო იმპერატორის ფავორიტი ალექსი რაზუმოვსკი. ელისაბედ I-ის მმართველობის პირველ ხანებშივე ციხეებიდან და გადასახლებიდან დააბრუნეს უსამართლოდ დასჯილი სასულიერო პირები. 1742 წელს ელისაბედ I-მა გამოსცა ძალზე მნიშვნელოვანი ბრძანება. სასულიერო პირი, თუნდაც პოლიტიკურ დანაშაულში ყოფილიყო მხილებული, პირველად უნმიდეს სინოდს უნდა გაესამართლებინა. პეტრე დიდის გარდაცვალების შემდეგ უნმიდესი სინოდი ხან უზენაესი საიდუმლო საბჭოს და ხან მინისტრთა კაბინეტის დაქვემდებარებაში იყო. ელისაბედ I-მა სინოდი პეტრე დიდის დროინდელ უფლებებში აღადგინა.

ელისაბედ I-ის მფარველობით გამხნეებულმა უნმიდესი სინოდის წევრებმა, თეოფანის მემკვიდრემ ამბროსი ნოვგოროდელმა და არსენი როსტოველმა იმპერატორს მიართვეს შემდეგი შინაარსის თხოვნა: 1) თუ რუსეთში პატრიარქობის აღდგენა შეუძლებელი იყო, მაშინ უნმიდესი სინოდისათვის დაენიშნა პრეზიდენტი, როგორც საეკლესიო მოხელე; 2) უნმიდესი სინოდის წევრებად დაენიშნათ მხოლოდ სასულიერო პირები: მიტროპოლიტები, არქიეპისკოპოსები, ეპისკოპოსები, არქიმანდრიტები, დეკანოზები; 3) გაუქმებულიყო უნმიდესი სინოდის ობერ-პროკურის თანამდებობა და სინოდის ეკონომიკური კოლეგია, რადგან უნმიდესი სინოდის უმაღლესი საეკლესიო (სასულიერო) ორგანო იყო და მასში საერო პირები არ უნდა ყოფილიყვნენ. იმპერატორმა ელისაბედ I-მა არ ისურვა პეტრე დიდის მიერ დადგენილი წესის დარღვევა. თუმცა ზოგიერთი ცვლილება განახორციელა. მაგალითად, ეკონომიკური კოლეგია უშუალოდ უნმიდეს სინოდს დაექვემდებარა. ობერ-

პროკურორის თანამდებობის გაუქმების ნაცვლად იმპერატორმა უნმიდესი სინოდის ობერ-პროკურორად დანიშნა სახელმწიფო ინტერესებისა და კანონების დაცვით ცნობილი თავადი მ. შახოსკი.

ელისაბედ I-ის შემდეგ ტახტზე ასულმა, წარმოშობით გერმანელმა, პეტრე III-მ (1761-1762) თავისი წინდაუხედავი და პროგრესული პოლიტიკის წყალობით სერიოზული საფრთხე შეუქმნა მართლმადიდებელ ეკლესიას.

ახალი იმპერატორი ეკატერინე II (1762-1796) ეკლესიასთან მიმართებაში დასავლეთ ევროპის მეფეებს, იმპერატორებსა და პოლიტიკოსებს ბაძავდა. დასავლეთ ევროპაში კი ეკლესიის მიმართ ასეთი მიდგომა იყო გაბატონებული: 1) ეკლესია წარმოადგენდა სახელმწიფო დანესებულებას; 2) ეკლესიაში დაუშვებელი იყო კლერიკალიზმის გამოვლინება; 3) ეკლესია უნდა ყოფილიყო რჯულთშემწყარებელი; 4) სახელმწიფო უნდა ყოფილიყო ყველა რელიგიისადმი ერთნაირად გულგრილი; 5) რომის პაპის ძლიერება უნდა შერყეულიყო, ინკვიზიციის ტრიბუნალები, კლერიკალური სკოლები და სამონასტრო ორდენები უნდა გაუქმებულიყო; 6) მონასტრების რიცხვი უნდა შემცირებულიყო, უნდა მომხდარიყო ეკლესიის საკუთრების (მიწების) საკულარიზაცია.

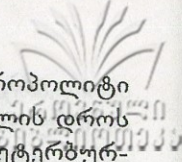
ეკატერინე II-მ განსაკუთრებული ყურადღება დაუთმო საეკლესიო ქონებას, პირველ რიგში მიწების, სეკულარიზაციას. 910866 სული მამრობითი სქესის საეკლესიო გლეხი სახელმწიფო გლეხის თანრიგში ჩარიცხეს, რითაც სახელმწიფო ხაზინამ 1366000 მანეთის ოდენობის ყოველწლიური შემოსავალი მიიღო. ამ შემოსავლიდან მხოლოდ მესამედი ხმარდებოდა ეკლესიას.

ეკატერინე II აკრძალა არაქრისტიანი ხალხების ძალით გაქრისტიანება. 1773 წლიდან რჯულთშემწყარებლობა სახელმწიფო პოლიტიკად გამოცხადდა. ჯერ კიდევ იმპერატორმა პეტრე III-მ სტაროვერებს (სტაროობრიადელებს) საჯარო ღვთისმსახურების უფლება მისცა. ეკატერინა II-მ გააუქმა რუსეთის მართლმადიდებელი ეკლესიიდან გამოყოფილი რასკოლნიკების ორმაგი დაბეგვრა. ორმაგი დაბეგვრისაგან განთავისუფლდნენ სტაროობრიადელებიც.

იმპერატორის ასეთმა პოლიტიკამ დიდი მოწონება დაიმსახურა დასავლეთ ევროპის მონარქთა და პოლიტიკოსთა შორის. ეკატერინე II-მ გააუქმა უწმიდესი სინოდის ეკონომიკური კოლეგია, რომელიც საეკლესიო ქონებას განაგებდა.

იმპერატორმა ყურადღება მიაქცია იმას, რომ უწმიდეს სინოდში, ასევე რუსეთის ეკლესიის იერარქთა შორის, სჭარბობდნენ მალაოროსები (უკრაინელები). ეკატერინე II-ემ იერარქთა შორის რუსების დანიინაურება გადაწყვიტა და ამის თაობაზე სპეციალური ბრძანებაც კი გამოსცა. ეკატერინე II-ის გამეფების დროს უწმიდესი სინოდის უპირველესი წევრი იყო ეროვნებით რუსი ნოვგოროდის არქიეპისკოპოსი დიმიტრი (სეჩენოვი). სინოდის წევრი იყო ასევე არქიმანდრიტი გედეონ (კრინოვსკი), რომელიც ეკატერინე II-მ ფსკოვის ეპისკოპოსად დანიშნა. არქიეპისკოპოს დიმიტრისა და ეპისკოპოს გედეონის მხარდაჭერით მალე უწმიდესი სინოდის წევრები გახდნენ მოსკოვის სასულიერო აკადემიის აღზრდილები: გავრილ პეტროვი (1763 წლიდან ფსკოვის ეპისკოპოსი, 1770 წლიდან პეტერბურგის არქიეპისკოპოსი), პლატონ ლევშინი (1770 წლიდან ტვერის ეპისკოპოსი). 1763 წელს ფსკოვის ეპისკოპოსის გავრილის გარდაცვალების შემდეგ მისი ადგილი დაიკავა ასევე რუსმა ინოკენტი ნეჩაევმა. ზემოთ ხსენებული იერარქები გახდნენ ეკატერინე II-ის საეკლესიო პოლიტიკის გამტარებლები. არქიეპისკოპოსმა დიმიტრიმ და ეპისკოპოსმა გედეონმა წარმატებით განახორციელეს საეკლესიო მამულების სეკულარიზაცია; ეპისკოპოსები გავრილი, ინოკენტი და პლატონი იმპერატორის დავალებით მუშაობდნენ სასულიერო განათლების რეფორმის პროექტზე (ეს პროექტი არ განხორციელებულა).

ეკატერინე II მუდამ ეჭვის თვალით უყურებდა მალაოროსიდან გამოსულ საეკლესიო იერარქებს. როსტოვის ეპისკოპოსი არსენი მაცევეჯიჩი საეკლესიო მამულების სეკულარიზაციის წინააღმდეგ ბრძოლას შეენირა. თავისი გადამეტებული სიმკაცრით ცნობილმა მალაოროსიელმა იერარქმა ამბროსი ზერტისკიმენსკიმ მართალია მოსკოვის მიტროპოლიტობას მიაღწია, მაგრამ 1771 წელს შავი ჭირის გავრცელებასთან დაკავშირებით დაწყებული არეულობის დროს ბრბომ ჩაქოლა. 1768 წელს სამღვდელოებისა და მრევლის საჩივრის საფუძველზე გადა-

აყენეს მალოროსიელი იერარქი, ტობოლსკის მიტროპოლიტი პავლე კონიუსკევიჩი. ეკატერინე II-ის ტახტზე ასვლის დროს მალოროსიელი ვენიამინ პუცეკა-გრიგოროვიჩი პეტერბურგის არქიეპისკოპოსი იყო. იმპერატორმა იგი დაუყოვნებლივ გადაიყვანა ყაზანში. არქიეპისკოპოსი ვენიამინი ემილიანე პუგაჩოვის ამბოხების დროს ხალხს განუმარტავდა, რომ იმპერატორი პეტრე III მკვდარი იყო და მის სახელს თვითმარტვია პუგაჩოვი იყო ამოფარებული. მიუხედავად ასეთი დიდი დამსახურებისა, არქიეპისკოპოსი ვენიამინი ცრუ დასმენის საფუძველზე დააპატიმრეს. მოგვიანებით, იმპერატორი მიხვდა, რომ არქიეპისკოპოს ვენიამინს ცილი დასწამეს. ეკატერინე II-მ ვენიამინს მიტროპოლიტობა უბოძა, მაგრამ იგი უკვე მძიმედ იყო ავად და მალე გარდაიცვალა. ეკატერინე II-ის წყალობით მხოლოდ ორი მალოროსიელი იერარქი სარგებლობდა: გიორგი (კონისკი) და სამუილი (მსტისლავსკი).

უნმიდესი სინოდის ობერ-პროკურორებად ინიშნებოდნენ რელიგიასა და ეკლესიაზე მოდური (დასავლეთ ევროპული) შეხედულების მატარებელი ადამიანები. XVIII საუკუნის 60-იან წლებში უნმიდესი სინოდის ობერ-პროკურორი იყო მელისსინო. მელისსინო ითხოვდა: მარხვის რაოდენობის შემცირებას, წმიდა ხატების თაყვანისცემისა და წმინდანთა ხსენების დღეების შემცირებას, ღვთისმსახურების ხანგრძლივობის შეკვეცას, ბერ-მონაზონთა შესანახი ხარჯების შემცირებას, ბერობის გარეშე ეპისკოპოსად ხელდასხმას, ღვთისმსახურების დროს გარდაცვლილთა ხსენების აკრძალვას, განქორწინების პროცესის გამარტივებას და სხვ. უნმიდესმა სინოდმა მელისსინოს პროექტი დაიწუნა. მელისსინოს შემდეგ უნმიდესი სინოდის ობერ-პროკურორი იყო ჩებიშევი (1768-1774 წწ.). ჩებიშევი ათეისტური იდეების მატარებელი იყო. იგი ხელს უშლიდა ისეთი თხზულებების გამოცემას, რომელიც ამხელდა მწვალებლობას.

უნმიდესი სინოდის მხარდაჭერით 1782 წელს გაუქმდა სასულიერო უწყებაში არსებული სასამართლო, რომელიც განიხილავდა ღვთისმგმობელთა მიერ დადგენილი საეკლესიო წესების დარღვევის შემთხვევებს, ჯადოქრობაში შემჩნეულთა საქმეებს და ა. შ.

ეკატერინე II უწმიდესი სინოდის წევრების აზრს ანგარიშს არ უწევდა. იმპერატორი სინოდის წევრთაგან მხოლოდ მასთან დაახლოებული მიტროპოლიტი გავრილის აზრს ითვალისწინებდა. სასახლის კარზე დიდი გავლენით სარგებლობდა იმპერატორის მოძღვარი დეკანოზი იოანე პამფილოვი. დეკანოზი იოანე ტიპიური მედროვე იყო. მისი საქციელი დიდ აღშფოთებას იწვევდა უწმიდესი სინოდის წევრთა შორის. 1786 წელს ეკატერინე II-მ დეკანოზ იოანეს, რომელიც თეთრ სამღვდელოებას ეკუთვნოდა, არქიეპისკოპოსობა და მოსკოვის კათედრა უბოძა. ამ ფაქტმა რუსეთის მთელი სამღვდელოება აღაშფოთა. არქიეპისკოპოსი იოანე იშვიათად ესწრებოდა უწმიდასი სინოდის სხდომებს, ხოლო ბოლოს საერთოდ განწყვიტა ყოველგვარი ურთიერთობა სინოდთან. ეკატერინე II არქიეპისკოპოს იოანეს ჯილდოებსა და საჩუქრებს არ აკლებდა, ხოლო 1787 წელს მიტროპოლიტობა უბოძა.

უწმიდეს სინოდში თავისი გავლენა მიტროპოლიტმა გავრილმა ეკატერინე II-ის მეფობის ბოლომდე შეინარჩუნა. მის მდგომარეობა შეირყა იმპერატორ პავლე I-ის (1796-1801) დროს. 1800 წელს გავრილი გადააყენეს. მის ნაცვლად დაინიშნა ყაზანი არქიეპისკოპოსი ამბროსი. მიტროპოლიტი პლატონი იმპერატორ პავლე I-ის მასწავლებელი იყო, თუმცა მალე ისიც შერისხულთა შორის აღმოჩნდა. 1797 წელს იმპერატორისაგან შერისხულ მიტროპოლიტ პლატონს მოსკოვიდან გასვლა აეკრძალა.

რუსეთის ეკლესიის უწმიდესი სინოდის ისტორიაში ახალი პერიოდი დაიწყო იმპერატორ ალექსანდრე I-ის ტახტზე ასვლის შემდეგ.

წინასიტყვა	.....	
თავი პირველი		
რუსეთის გაქრისტიანება. კიევის სამიტრო- პოლიტოს დაარსება (X ს.)	.....	4
თავი მეორე		
რუსეთის ეკლესია მონღოლთა ბატონობის პერიოდში(XIII-XV სს.)	.....	10
თავი მესამე		
კიევის სამიტროპოლიტო. უნიატური ეკლესიის შექმნა (1459-1654)	.....	25
თავი მეოთხე		
რუსეთის ეკლესია XVI საუკუნეში	.....	38
თავი მეხუთე		
ავტოკეფალიის მოპოვება რუსეთის ეკლესიის მიერ და მოსკოვის საპატრიარქოს დაარსება (1586-1593 წწ.)	.....	43
თავი მეექვსე		
რუსეთის ეკლესია. რიურიკების დინასტიის დასასრულიდან რომანოვების გამეფებამდე (1598-1613)	.....	48
თავი მეშვიდე		
საეკლესიო განხეთქილება რუსეთში (XVII ს.)	.....	59
თავი მერვე		
პეტრე დიდის საეკლესიო რეფორმა (1700-1721)	.....	83
თავი მეცხრე		
რუსეთის ეკლესიის უწმიდესი სინოდი 1725-1801 წლებში	.....	91

1730

საგამომცემლო ჯგუფი
ეთერ ბაიდოშვილი
ეთერ კვანჭიანი
მარტა წიკლაური
ნინო ყულოშვილი
ილია ხელაია

www.sagepub.ge
საგამომცემლო ჯგუფი
თბილისი, თბილისის რაიონი 1017
25-02-22, 01-22-63, 8(07) 25-02-22

ნინასიტყვა.....

თავი პირველი
რუსეთის ვაჭრისტიანება. კიევის სამიტრო-
პოლიტოს დაარსება (X ს.) 4

თავი მეორე
რუსეთის ეკლესია მონღოლთა ბატონობის
პერიოდში(XIII-XV სს.) 10

თავი მესამე
კიევის სამიტროპოლიტო უნიატური ეკლესიის
შექმნა (1459-1686) 20

თავი მეოთხე ილიენოვიან რუსეთ
რუსეთის ეკლესია იმპერატორებთან
თავი მეხუთე იორდელციმ არბენ
საეკლესიო უნიტარობის მიხედვით რუსეთის
ეკლესია და მოსკოვის სამიტროპოლიტოს დაარსება
(1552-1590 წწ.) 43

თავი მეექვსე
რუსეთის ეკლესია. რიურიკების
დინასტიის დასასრულიდან რომანოვების
კამელობამდე (1598-1613) 48

თავი მეშვიდე
საეკლესიო უნიტარობის
(XVII ს.) 59

თავი მერვე
მეტრე დიდის საეკლესიო რეფორმა
(1700-1721) 83

თავი მცხრე
რუსეთის ეკლესიის უნიტარობა სინოდის
შემადგენლობის 91

გამომცემლობა არტანუჯი

თბილისი, ილია ჭავჭავაძის გამზირი №17^ბ
25-05-22, 91-22-83, 8(93) 25-05-22
www.artanuji.ge artanuji@artanuji.ge

06
K 256.1952
3
თბილისის
უნივერსიტეტი